

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає
Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 2 (491), February, 1989, Vol. XLII

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник

Члени Редакційної Колегії:

проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай, проф. д-р В. Косик,
інж. В. Олесків, ред. Л. Полтава, проф. Б. Романенчук,
д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбалістий

Літературно-мовний консультант — Святослав Караванський

Редакція і Адміністрація

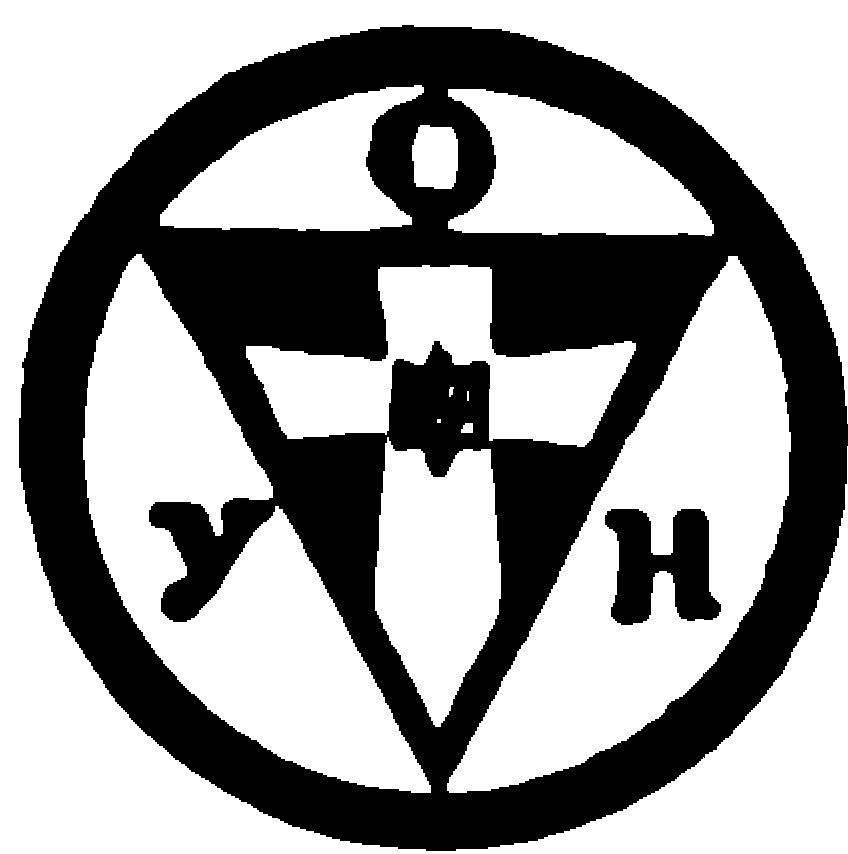
200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1989 РІК

К р а ї н а	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	65 дол.	35 дол.	6 дол.
Австрія	700 шіл.	400 шіл.	65 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2000 б.фр.	1100 б.фр.	200 б.фр.
Вел. Британія	27.50 ф.	15.00 ф.	3.00 ф.
Канада	65 дол.	35 дол.	6 дол.
США	60 дол.	32 дол.	6 дол.
Німеччина	110 н.м.	60 н.м.	12 н.м.
Франція	300 фр.	175 фр.	30 фр.
Швеція	300 кор.	175 кор.	30 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.
Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам ви-
гідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.
Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАРЕ-
КОВА ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 2 (491)

ЛЮТИЙ, 1989

Річник ХЛП

Зміст II-ої книжки

В 1000-ліття Хрещення України

- СЛОВО ПРИМАСА ПОЛЬЩІ НА ВІДКРИТТЯ УРОЧИСТОГО КОНЦЕРТУ В ЧЕНСТОХОВІ 131
- СЛОВО ПРИМАСА ПОЛЬЩІ НА ЛІТУРГІЇ В ЧЕНСТОХОВІ 132
- ПРИВІТАЛЬНЕ СЛОВО НАСТОЯТЕЛЯ ОТЦІВ ПАВЛІНІВ О. РУФІНА АБРАМЕКА
В ЧЕНСТОХОВІ · 11 ВЕРЕСНЯ 1988 р. 135
- ПОСЛАННЯ ПОЛЬСЬКОГО ЄПІСКОПАТУ З ПРИВОДУ ТИСЯЧОЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ
КИЇВСЬКОЇ РУСИ 136

Із святкувань Тисячоліття Хрещення України в Римі, липень, 1988

- СЛОВО ЄПІСКОПА РОБЕРТА МОСКАЛЯ 139
- СЛОВО ВЛАДИКИ ПЛАТОНА В БАЗИЛІЦІ СВЯТОГО КЛИМЕНТА В РИМІ — 8.7.1988 142
- ПРОПОВІДЬ ВЛАДИКИ ІННОКЕНТІЯ ЛОТОЦЬКОГО НА ПЛОЩІ СВ. ПЕТРА В РИМІ
— 9 ЛИПНЯ, 1988 144
- ПРОПОВІДЬ КАРДИНАЛА ФРІДРІХА ВЕТТЕРА ВИГОЛОШЕНА В МЮНХЕНІ
— 24 ЛИПНЯ, 1988 147

- о. д-р І. Ортинський: ТАЄМНИЦЯ УКРАЇНИ (Продовження, 7) 150
- Іван Вергун: ХРЕЩЕННЯ РОСІЇ, ЧИ УКРАЇНИ? 157

Питання національного визволення

- Володимир Болюбаш: ЧЕРГОВИЙ МОНУМЕНТАЛЬНИЙ ОБМАН 163
- Петро Рубан: МІМІКРІЯ ДЕСПОТІЇ 187
- о. Євген Небесняк: ПЛАЧУТЬ РІДНІ ДЗВОНИ 192

Поезії

- Ярослав Лесів: СЛОВО МОВЛЮ (Закінчення, 5) 210

З дому неволі

- П. ОДА: ЩОДО ЩАСЛИВИХ ЛІТ УКРАЇНІЗАЦІЇ 215
- Павло Скочок: ЯК ЖИТЬ ТЕПЕР БУДЕМО 218
- Володимир Леонюк: ПОЛІССЯ ЗНАНЕ І ЗАБУТЕ 227
- Василь Барладяну: СТОРІНКА ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО КНИГОДРУКУВАННЯ 237
- о. Григорій Будзинський: ПРО ОДНУ ВЕЛИКУ БРЕХНЮ 239

Огляди, рецензії

- Володимир Жила: ПРАВДИВИЙ ВОЇН НАШОГО ЧАСУ 244
- Роман Кухар: СВІДЧЕННЯ ОЧЕВИДЦЯ ПРО ЗВІРСЬКІ ЗЛОЧИНИ МОСКВИ — 249;
ТВІР ПРО ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ — 251; БІЛА КНИЖЕЧКА — 253

- БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ 255

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН

В Шістдесятьліття ОУН

*Учасники Першого Великого Збору ОУН, що відбувся у Відні, Австрія,
28-го січня — 3-го лютого 1929 року*

В Тисячоліття Хрещення України

СЛОВО ПРИМАСА ПОЛЬЩІ НА ВІДКРИТТЯ УРОЧИСТОГО КОНЦЕРТУ В ЧЕНСТОХОВІ

(10-го Вересня, 1988)

Від Редакції «Визвольного Шляху»

Як Шановні Читачі вже знають зі сторінок попередніх чисел нашого журналу, ми стараємося присвятити його сторінки найважливішим з боку часу й історичної важности матеріалам і документам для студійних потреб живучих поколінь української нації, як і тих, що прийдуть на світ уже в другому Тисячолітті Хрещення України. Тому в продовженні до матеріалів із святкування Тисячоліття Хрещення України в Римі і Ченстохові, ми додаємо нові, що наспіли до нас у «Вістях з Риму» за жовтень і листопад 1988 року, до яких вносимо незначні правописні та стилістичні поправки.

* * *

Слава Ісусу Христу!
Дорогі Браття і Сестри!

В цій урочистій хвилині, в якій славимо великі роковини Тисячоліття Хрещення Руси, бажаю дуже сердечно привітати всіх наших дорогих Братів і Гостей. Найперше, Блаженнішого Кардинала Мирослава Любачівського, всіх Митрополитів, Архiepіскопів і Єпископів обох обрядів, які тут прибули так численно. Вітаю також усіх, які беруть участь у ювілейних святкуваннях на Ясній Горі, представників духовенства, делегацій наукових установ та всіх, які прибули — декотрі здалека з-за моря й інших континентів, щоб своєю присутністю засвідчити, якою великою є ця подія святого Хрещення, що її по Божому переживаємо, і яке вона має значення в сучасному нашому життє.

Дорогі Браття і Сестри! Сердечно вітаю Вас на Ясній Горі, в цьому незвичайному місці, що є метою християнських паломництв. Саме тут перед Богоматір'ю, як мало деінде, відчуваємося всі братами, і чуємося вільними. Тут уступають усі різниці національні, релігійні, віку чи культури, тут усі віднаходимо спільну мову віри, яка нас єднає.

На дитячому концерті в базиліці, який закінчився перед хвилиною, так часто було чути слово «Україна», слово висказуване з любов'ю і великою пошаною. Питаємо себе, що означає це слово

так часто і з такою повагою повторюване. Воно означає Батьківщину, а Батьківщину в християнському розумінню треба любити, бо четверта Божа заповідь навчає «люби отця свого», і в цьому «люби отця» міститься також Батьківщина, яку треба любити і плекати в своєму серцю, зокрема тоді, коли немає її як землі. Тоді вона мусить бути як слово, як мова, як традиція, як зв'язь, що єднає через віру з Богом. Все це є Батьківщина, яку треба виплекати в своєму серцю.

Людина може мати не одну батьківщину. Батьківщиною є цілий ряд вартостей на землі, через які ми прямуємо до небесної вітчизни. І так через Батьківщину веде нас усіх дорога, неначе в цьому паломництві, до мети, яку нам Господь назначив у цьому житті. Всі йдемо. І поляки люблять свою батьківщину. Стрічав я їх не раз в Америці, Канаді і в інших країнах, в яких вони, хоч далеко, зуміли її полюбити. Тому то поляки розуміють любов братів українців до своєї батьківщини.

Бажаємо, отже, щоб висказуючи сьогодні свої релігійні почування, змогли Ви передати все це, що є велике і шляхотне. Так як діти в базиліці, і Ви старші цим концертом, звертаючись до Бога в молитві, а до людей піснею і словом, виявите це, що є душею цього ювілею. В цій пісні і в цьому слові присутнім буде Бог; бо Він є основою нашого Ювілею, Він є началом Хрещення Руси. Тепер з нагоди Тисячоліття глядімо на овочі та на зобов'язання, яке воно на нас накладає сьогодні і на майбутнє. Глядімо, дивлячись на земну батьківщину, і прямуємо до небесної, про яку ніколи не можемо забути, бо вона є найвищою вартістю нашого життя. В ній не буде турбот, гризот, терпінь, бо це є Батьківщина всіх дітей неба, братів Ісуса Христа, який нам вказав дорогу терпінь, яка веде до небесного щастя.

Нехай добрий наш Господь Ісус Христос, який є змістом Хрещення і Ювілею Тисячоліття, веде нас до свого щастя.

Щасти вам Боже!

* * *

СЛОВО ПРИМАСА ПОЛЬЩІ НА ЛІТУРГІЇ В ЧЕНСТОХОВІ — 11 ВЕРЕСНЯ, 1988

Вельми достойний Кардинале Мирославе, Верховний Архієпископе Львова, Владико! Ведьмидостойні Кардинали, Митрополити, Архієпископи, Єпископи, Митрати, Отці і Богослови обох обрядів, грецького і латинського, Преподобні Сестри, Представники державної влади, Браття і Сестри!

Наближаємося до кінця довгих і гарячих молінь, які заносили

до Бога на Ясній Горі вірні греко-католицького обряду, дякуючи Йому за Тисячоліття Хрещення Руси. Подячні моління «Тебе Бога хвалимо». Кінчаються вони на Ясній Горі, але продовжуватимуться там, де проживають вірні Українського Народу — чи то в Польщі, чи в інших країнах. Тисячоліття Хрещення Руси лунає по всьому світі. В ці молитви включаємось і ми, поляки римо-католицького обряду: єпископи, священники, миряни, щоб у цих днях великого Ювілею своєю молитвою скріпляти тих, які живуть серед нас і біля нас, як громадяни цієї ж самої країни.

Нашою молитвою єднаємося з усіма, що приїхали з-за кордону, щоб засвідчити про єдність віри. Це робимо охотніше тому, що маємо досвід нашого Тисячоліття в Польщі, яке ми святкували 22 років тому, в дещо інших умовах, в не так як сьогодні привітливій атмосфері для Церкви. Радіємо з вами, Браття і Вірні Українського народу, і бажаємо, щоб цією радістю, яку дав вам Бог, наповнювалися ваші серця.

Вчитуємось в глибокі думки, які Папа Іван Павло II спрямував до всього світу і до Вас з нагоди Хрещення володаря Руси св. Володимира і його народу перед тисяча роками. Єпископат Польщі також з цієї нагоди написав Пастирського листа до всіх вірних латинського обряду, який був читаний в усіх наших церквах. В ньому найперше ми вказали на зв'язки віри, які нас єднають. Ми вказали, як віра в цій довгій історії знаходила єдність між обрядами. Одним з найважливіших актів цієї єдності була Берестейська Унія в 1595-96 — овоч довгих переговорів і не завжди визнаних діалогів. Сьогодні відчуваємо дуже міцне бажання зближення між віроісповідуваннями. Це бажання, яке називаємо екуменічним рухом, є знаком часу і впливає з надхнення самого Святого Духа. Мав я змогу пережити це перед кількома днями в часі мого пастирського перебування на Білорусі. Там, попри відвідування католицьких церков, заходив я також до православних храмів. Там мене вітали духовні і вірні в атмосфері глибокої віри, яка нас єднає в Христі Ісусі й через Його Пресвяту Богородицю. Разом стоячи на молитві з католиками і православними, я благословив усім добром. Саме тоді ми собі стаємо близькими, коли на першому місці ставимо Бога, а все інше на другому. Тоді ні мова, ні традиція, ні культура, ні приналежність до народу не ставитимуть перепон перед вірою. Думаю, що надходять нові часи, в яких вірні Церков відповідатимуть на Божі ласки і Божі дари, щоб знайти нове розуміння християнської спільноти. Світ стає перед потребою оформлення нової цивілізації, яку ми називаємо цивілізацією любови. Цивілізація любови — це не лише суспільні принципи: правда, свобода і справедливість, але це перш за все найвищі євангельські вартості, які ставить ієрархія і вірні. Таке розу-

міння цивілізації любови наказує любити свій нарід, а також бачити в усіх народах спільний корінь і створювати одну людську родину.

В нашому пастирському листі також згадали ми про зв'язки з нашими сусідами українцями. Можемо сказати, що не завжди вони були гармонійними, часто вони були трудними. Однак з цієї важкої минувшини, при Божій помочі, можна створити кращу майбутність.

У цьому листі ми говорили про культурні зв'язки між двома нашими народами. Культура — це овоч людського Духа, овоч усієї спільноти та овоч народів і її знам'ям є це, щоб віддавати себе, не бути замкненим. Вона дозволяє черпати це, що є добре від інших. Така культура проявляється рівно ж у літургії і в співах. Така культура проявляється рівно ж у літургії і в співах. Вона є виявом духа народу і його традиції. Вслухуємося в ті співи наших братів греко-католицького обряду, приглядаємося цій гарній і багатій літургії і освідомляємо собі, що це нас збагачує і, що наші брати, які живуть у різних краях, діляться цим багатством з іншими народами. По тисяча роках спадщину, яку своєю мудрістю прийняв св. Володимир, князь київський, передають вони іншим.

Таким способом його постать стає сьогодні, по тисяча роках, не лише як володаря, що сам прийняв хрещення і дозволив охреститися своєму народові, але постать наче патріярха, в якому бачать свої коріння різні народи. Є це, отже, постать екуменічна. Святий Володимир є почитаний так в католицькій як і в православній Церквах, та в інших віроісповіданнях, які вийшли з цих двох великих християнських спільнот.

Християнство на Русі існувало ще перед хрещенням св. Володимира. Але і по хрещенню ще існувало поганство і треба було ще довгого процесу, щоб засвоїти євангельські вартості.

Сьогодні згадуємо тисячолітній шлях, яким перейшла Церква серед слов'янських народів і знаємо, що процес благовістування ще не закінчився, що народи і весь світ очікують від Церкви духовного вкладу, який допоможе глядіти на дійсність з точки зору Євангелії, отже ж Христового миру; дозволить дивитися на людину з любов'ю. яка терпить і в терпінню віднаходить часто великий змісл життя, до чого дав нам приклад сам Ісус Христос.

Сьогодні ми всі починаємо нову дію, нове тисячоліття, бо й поляки не стоять далеко від свого першого тисячоліття віри. Ідемо з великим довір'ям, яке висловлюємо тут, на Ясній Горі, перед Пресвятою Богородицею і віримо, що вона скріпить нашу добру волю, що вона зуміє зрозуміти любов у наших серцях, щоб наша май-

бутність, до якої оформлення ми можемо причинитися, була на-
знаменована відповідальністю, справедливістю, правдою і любо-
в'ю. Амінь.

* * *

ПРИВІТАЛЬНЕ СЛОВО НАСТОЯТЕЛЯ ОТЦІВ ПАВЛІНІВ О. РУФІНА АБРАМЕКА В ЧЕНСТОХОВІ — 11 ВЕРЕСНЯ 1988

Найдостойніші Владики Кардинали, Митрополити, Архієписко-
пи і Єпископи обох обрядів одної святої Церкви! Найдостойніші
Отці Духовні, Богослови, Монахи і Сестри цих обрядів. Найдо-
рожчі Браття і Сестри Української Католицької Церкви і всі Про-
чани!

Година Тисячоліття Християнства Руси-України на Ясній Горі
наближається до вершка. За хвилину о. Митрат Іван Мартиняк в
імені Української Католицької Церкви представить та привітає
учасників цих торжественних святкувань. Бажаю в імені Ясної
Гори висловити щераз коротке сердечне слово братнього вітання і
радості, що цей ювілей може відбуватися на Ясній Горі, в домі
спільної нашої Матері. Ми є щасливі, що серце України так силь-
но билось в цих днях тут, де б'ється серце Польщі. Коли серця
оброх народів б'ються ритмом одної любови і віри, тоді з цього
родяться благородні овочі. До цієї ж хвилини не мали ми такого
догідного спільного торжества. Це ж є чуда Тисячоліття, чуда, які
лікують рани і скріпляють любов, яка перейшла пробу вогню,
крови, підозрінь минушини, а еднається в днях великої радості,
що виростає із спільного скарбу святої віри.

Владика Архієпископ Марусин учора в Ясногірській базиліці,
вказуючи на паломничання ікони Богородиці, сказав: «Шістсот
літ тут чекала на дітей України, питаючись, чи прийдуть? І прийш-
ли». Добре, що ви прийшли на Ясну Гору з таким багатством мо-
литви, з такою глибокою програмою, з українською піснею, з іко-
нами. На цій великій Ясногірській площі ви призивали великих
свідків віри і культури, давніх і сучасних мучеників та ісповідни-
ків героїчного християнства. При кожній станції і пісні згадали
ви Богородицю Діву, яка ніколи не залишила наші народи. Спаси-
бі за це свідчення Української Католицької Церкви, яке так різко
лунало на цьому місці, на якому кожне свідчення краще чути і
далше воно доходить. В цих віковичних піснях чули ми вашу
віру і ваш біль, давній зов крови та гіркоту сліз, і куряву вигнан-
ців, і вогонь, і меч. І чули ми — цей звук понад усе лунав — хвалу
віри, і надію, що живете, і могли ми з вами спідньо молитись:

«Боже, великий єдиний, просимо Тебе за щасливу долю України». Бо народ, який так полюбив свою мову, культуру і Церкву, свою літургію і пісню, — не загине!

Слухаючи ці співи, моління, зідхання, беручи участь в літургії, краще ми зрозуміли це, що Святіший Отець Іван Павло II сказав: «Церква мусить віддихати обома легенями». Як це добре, що не перестала віддихати католицькою вірою легеня Сходу. Отже нехай з Ясної Гори лине цей голос в далину, в далину України і Руси, може його почують, може добачать вас ті, які думають, що вас немає. Може почують... може визнають... Нехай Божа Мати здійснить це в годину Тисячоліття!

* * *

ПОСЛАННЯ ПОЛЬСЬКОГО ЄПИСКОПАТУ З ПРИВОДУ ТИСЯЧОЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСИ

Улюблені у Господі!

Цього року Вселенська Церква вшановує Тисячоліття Хрещення Руси. З приводу цього Святіший Отець видав Апостольський Лист *«Ідіть у світ»*, а заразом послання до католицької української спільноти *«Великий Дар Хрещення»*. Відбуваються також різного роду церковні відправи, конгреси і симпозія, між іншими в Римі і в Москві. Церква в Польщі долучується до тих обходів. Має бо до цього особливий титул. В'яжуть нас чейже з Русинами зв'язки віри, народолобного сусідства і культури.

1. Зв'язки віри

Коли у 988 році князь Володимир прийняв хрещення враз із своїм двором, перед своїм людом, на березі Дніпра «Засіяв Господь і хвала Його об'явилася над нами» (Іс. 60, 1-2). Була це та «повня часу» (Нал. 4, 4), в котрому здійснився спасенний плян Бога. Бо Хрещення являється Тайною відродження «з води і Духа Святого (1, 35), через яку люди стаються Божими жителями».

«Приймаючи хрещення, князь Володимир нав'язав його до спадщини віри княгині Ольги, яке з черги збагатили солунські брати Кирило і Методій. Було це спадкоємство, якого духовний осередок знаходився в Царгороді. Хоча вже в той час зображені були дві великі форми християнства — Східня і Західня — то Церква оставала єдиною і неподільною. Ця традиція доповнюється в Церкві

і на сьогодні становить неначе двоє легенів у одному організмі» («*Idiŭ u swit*», 12).

Болючий поділ між Царгородом і Римом наступив у 1054 році. Однак Київська Русь ще надовго оставала в єдності із Петровою Столицею, а відтак шукала багато разів різних способів до нав'язання цієї єдності. Прикладом цього може бути князь Данило Романович, котрий у 1247 році заключив Унію з Апостольською Столицею, київський митрополит Ізидор, котрий у 1429 р. брав участь у заключенні Флорентійської Унії, якого Римська Церква піднесла до гідності Кардинала.

Прагнення повної єдності з Римом проявилось на теренах Руси з всією міццю в часі Берестейської Унії, що її заключено в 1595-1596 році. Дія ця триває майже 400 літ, не зуміли знищити її ані визнаневі спори, ані політичні затії. Послідовники унії підпадали не раз жорстоким переслідуванням, багато із них удостоїлося смерті мучеників, а авреолою особливої слави заблестів святий Йосафат Кунцевич. Живуть сьогодні ці визнавці Унії в Європі і на суходолах обох Америк.

Православна Русь посідає у Католицькій Церкві також багато спільних точок у вірі. Багато більше існує правд, що лучать нас із собою, ніж тих, що нас відокремлюють. Віримо у цього самого Бога, в Тройці Святій Єдиносущній, в Ісуса Христа, що є правдивим Богом і Чоловіком, у Духа Святого, Царя і Подателя життя, і в одну святу, соборну, апостольську Церкву. Посідаємо ці самі святі тайни, особливо Евхаристію. Зберігаємо тяглість апостольського наслідства.

2. Зв'язки народолюбного сусідкування

Коли князь Володимир прийняв хрещення у Києві, національна свідомість європейських народів щойно почала творитись. Польща в тому часі була вже християнською державою. Постепенно у її границях почало появлятися щораз більше Русинів. Число їх зросло за часів Казимира Великого, а також по заключенні польсько-литовської унії. Сам Київ довгий час знаходився у границях многонародностевої Речипосполитої. Не тільки ми зв'язані були з Русинами спільним слов'янським коренем, але також спільнотою дежавного організму.

Це співжиття назагал укладалося гармонійно. Кожний мав право до своєї віри і мови. Більші незгоди постали щойно в XVII столітті, в часах так званих козацьких воєн. В тому часі, скоро зросло у силу Московське князівство, і будилася свідомість національна руських племен. . .

Росія завжди почувала себе оборонцем православ'я, і противником унії з Римом. Прямувала також до ослаблення польської держави. Впливало це від'ємно на співжиття сусідуючих із собою народів. Глибоку тінь на це співжиття поклали розбори Польщі, коли то поляків із східних теренів масово вивожено на Сибір, а місцеві були примусово русифіковані. Знаряддям русифікації було часто православ'я. Завдані рани гоїлися довго, а їх пам'ять ще живою остає серед многих поляків. Одержавши самостійність, Польща старалася зревіндувати втрати, що їх понесла під час займанщини, що знова болісно відчуло православне населення. Останньо Світова Війна доповнила міру огірчення.

Наше сусідкування не було легке. Воно є дійсне, і жадні невігоди не можуть закрити того факту. Може не завжди ми були для себе приятелями, але завжди оставалися братами: як слов'яни і християни. У цьому сусідванні формувалися: наша національна свідомість і державне існування. Разом ми вчилися боронити цього, що наше власне, і шанувати то, що чуже. Маємо спільний досвід, що складається на дорогу нам спадщину.

3. Зв'язки культури

Прийняття християнства Володимиром мало свій вплив на думання, мову, штуку, і звичаї підданого йому населення. Під релігійним оглядом Володимир зв'язав Русь з Візантією, в кирило-методіївському уставі, Солунські брати подали руському населенню азбуку для їхньої мови, на яку переложили Святе Письмо, та літургічні книги. Так звана старо-церковна-слов'янська мова увійшла до літургічних відправ, як також стала урядовою, та стала розговірною мовою освічених верств. Так згодом формувалася мова літератури того часу.

Польща знова від початку знайшлася в орбіті латинської культури. Завдяки тому наша культура є рішуче західня. Була вона настільки об'ємиста, щоб помістити в собі це, що добре в східній культурі, і до тої міри притягаюча, щоб притягнути до себе сусідні народи. Східні елементи можна знайти в релігійній іконографії, і в народніх піснях, що їх співають в часі відправ, в релігійних обрядах і звичаях. Особливо і вічно живим знаком східньої культури в Польщі є ікона Матері Божої в Ченстохові.

Інфільтрація обох культур була взаємна. В часах, коли Русини мешкали в границях Речипосполитої, ця симбіоза була щоденним явищем. Відтак знова, коли зростали національні антагонізми, часто-густо були зусилля поставити забороло, з метою проникання польської культури на Схід. Вона, одначе, була сильніша, ніж по-

ліційні кордони. В другій половині XVII століття Православна Церква на Русі прийняла багато звичаїв з католицької Церкви, а на царському дворі в Польщі величалися знанням польської мови. Поляки часто вчили Русинів замилювання до волі, та пошани до людської гідності, збуджували їх віру, формували їх мову.

Заснована Стефаном Баторим Виленська Академія є найстаршою установою в Советському Союзі. Краєвид Польщі визначають церковні бані, а на Русі прикрашують його вежі католицьких святинь.

Правдива культура є завжди союзником людини. Не належить нищити її, незалежно від цього, із яких надр вона виростає. Натомість, культура може стати помостом поєднання поміж народами.

Ми вдячні Господеві за цю велику спасенну подію з-понад Дніпра, та за її тисячолітні дієства.

Нашим Братам і Сестрам у Вірі — разом із Святішим Отцем — бажаємо, щоб тисячолітня спадщина Євангелії, Хреста, Воскресення, і П'ятидесятниці, не перестала бути «дорогою, правдою і життям» (Ів. 14, 6) для грядучих поколінь.

Бялисток, 18 червня, 1988

*Підписали: Кардинали, Архiepіскопи,
Єпископи Приявні на 228-ій Пленарній
Конференції (Польського) Єпископату.*

Із святкувань Тисячоліття

Хрещення України в Римі, липень, 1988

СЛОВО ЄПИСКОПА РОБЕРТА МОСКАЛЯ

Святіший Отець, проголошуючи *Марійський Рік*, що його він сам торжественно започаткував минулого року на празник Зіслання Святого Духа саме тут, у цій старинній Базиліці присвяченій Пречистій Діві Марії, заявив, що цей Марійський Рік має на меті духовно приготувати вірних до відзначення тисячоріччя християнства. Між іншим, Христовий Намісник сказав: «Так як поява Пречистої Диви Марії випередила прихід Господа нашого Ісуса Христа, так само й Марійський Рік випереджує наші святкування двохтисячного ювілею нашого спасіння». Вже св. Іван Дамаскин

навчав, що «сама назва Пречистої Діви Марії — *Теотокос*, тобто Богородиця, уповні містить у собі таїнство спасення».

Як знаємо, почитання Пресвятої Богородиці не є тільки винаходом пізніших століть, але почалось з установленням Христової Церкви. У св. Писанні виразно читаємо, що після Христового Вознесіння Його учні повернулися з Оливної гори до Єрусалиму, «зійшли на горницю» і там «однодушно перебували на молитві — з Марією, матір'ю Ісуса» (Діяння I, 12-14). Так само і на наші українські землі почитання Пресвятої Богородиці прийшло разом з християнством, бо ж царівна Анна, дружина Володимира, привезла зі собою з Царгороду ікону Божої Матері — Одигітрії, якою відтак благословлено новоохрещений люд. Та й перший соборний храм у Києві, тобто Десятинна Церква, що її здвигув наш Хреститель, був присвячений Успінню Пресвятої Богородиці.

Любов і почитання Пречистої Діви Марії скоро закоренилися в серцях українського народу, бо вже Володимирів син, князь Ярослав Мудрий, не вагався віддати свою столицю і весь свій нарід в опіку «скорої на поміч християнам Пресвятої Богородиці» — як засвідчив митрополит Іларіон у своїм неперевершеному «Слово о законі і благодаті». Ця торжественна посвята українського народу Пречистій Діви Марії за літописним численням відбулася 1037 р., тобто 950 літ тому. Отже минулого року, відзначаючи 950-ліття посвяти Пречистій Діви Марії, ми започаткували і свій власний, український *Марійський Рік*, як приготування до наших святкувань 1000-річчя Хрещення Руси-України. Так ото ми буквально сповнили задушевне бажання Христового Намісника, щоб через відновлення нашого почитання й посвяти Пречистій Діви Марії, ми гідно приготувались до наших тисячорічних святкувань.

На знак того, що він віддав увесь український народ під опіку Пречистої Діви Марії, Ярослав Мудрий дав поставити в апсиді над головним престолом Святософійського собору монументальну мозаїку Матері Божої — Оранти, яка благально підносить свої непорочні руки до неба, заступаючись за весь люд. Хоч Київ, а з ним також Святософійський Собор, частинно зазнавали повної руїни, зате могутня ікона Оранти зістала ненарушеною аж до сьогодні. Звідси пішла між народом і її назва — «Нерушима Стіна».

Нерушима Стіна — Оранта, це наглядний доказ матірньої опіки Пресвятої Богородиці над нашим бездолею народом, який від самих початків охрещення прибрав Її собі як «Матір руського краю» і з довір'ям завжди прибігав до Неї, як до «спасення роду християнського».

На жаль, нам не судилось відзначити наш неповторний ювілей тисячоріччя у Святософійському соборі, у стіп нашої чудами про-

славленої Оранти — Нерушимої Стіни, щоб там на місці подякувати нашій Небесній Неньці за Її тисячорічну матірну опіку над нашим обездоленим народом, бо вона напrawdę була «спасенням українського народу». тому то ми, діти Марії на розсіянні, зібралися тут, у цій величавій римській базиліці, присвяченій Пречистій Діві Марії, щоб у стіп Її чудотворної Ікони Одигітрії, що її перенесено сюди з Царгороду під час іконоборських переслідувань десь у половині VIII сторіччя, торжественно подякувати Небесній нашій Неньці за Її заступництво, опіку й поміч для нашого українського народу протягом усіх цих сторіч.

Рівночасно, зі сльозами в очах, ми усильно благаємо Її, щоб вона вимолила у свого Сина, а нашого Господа і Спаса Ісуса Христа, для нашого страдницького народу та нашої Мовчазної Церкви ласку, щоб вони знову могли «єдиним серцем і єдиними устами» свобідно славити і прославляти Господа Бога у Тройці Святій єдиного на нашій вільній Україні так, як Його славили й прославляли наші предки тисяча років тому.

При цій нагоді ми хочемо відновити нашу повну посвяту Пречистій Діві Марії, нашій Небесній Неньці, щоб Вона — Нерушима Стіна, непорушно й далі, і в наступному тисячоріччі, піклувалась нами і нашим бездольним народом, який так тяжко стогне в неволі безбожницького комунізму і як та зранена пташина не перестає кликати: «О рятуй, рятуй, Божая Мати, бо народ наш загибає!».

Ось тому з почуттям невимовної вдячності і гарячої любови, відновім сьогодні нашу посвяту Пречистій Діві Марії, мовлячи:

«Пречиста Діво Маріє, наша Небесна Мати й Царице України, ми сьогодні, зібрані з усіх сторін світу, посвячуємо Тобі себе самих, наші родини та весь наш український нарід, віддаючи у непорочні Твої руки всі наші мрії, бажання і змагання. Прийми нас усіх під Твій святий покров і бездоганно провадь нас у друге тисячоріччя нашого Святоволодимирського християнства, до закріплення Божого Царства на свобідних українських землях і до спасіння всіх нас, розсіяних по різних країнах вільного світу, щоб між нами панував мир, згода і любов».

Пресвята Богородице, спаси нас! Амінь.

Рим, 8 липня, 1988.

СЛОВО ВЛАДИКИ ПЛАТОНА В БАЗИЛІЦІ СВЯТОГО КЛИМЕНТА В РИМІ — 8 ЛИПНЯ, 1988

Ми прибули з різних частин світу до столиці християнства, до Вічного Міста — Риму, щоб відсвяткувати знаменну подію в бутті нашого народу — 1000-річчя Хрещення України, як за Великого Володаря Київської Русі Володимира світло Христової віри засяяло на Українській землі.

Вже понад 10 років тому Блаженніший Отець Йосиф, Глава нашої Церкви, і наші Владики, розпочинаючи передювілейний час, закликали, щоб і вірні належно підготовлялися до Великого Ювілею, щоб духовно оновилися. «Нам усім, — мовиться у зверненні Ієрархів, — потрібний дух *метаної* — дух духовної обнови, який повинен спонукувати нас повернутися у наших релігійних практиках до євангельської і апостольської святости та до зглиблення нашого релігійного життя і побожності на взір доби Отців Церкви».

Суть нашого Ювілею Владики визначили словами Пророка Ісаї (61, 1-2), які здійснилися на нашому Спасителі: «Господній Дух на мені, бо він мене помазав. Послав мене нести Добру Новину бідним, звіщати полоненим визволення, сліпим прозріння, випустити пригноблених на волю, сповістити рік Господнього помилування» (Лк. 4, 18-19).

А наш Ювілейний Рік — це наш Рік Господнього помилування, який має обновити нашу Церкву. Рік оцей має причинитися до того, щоб ми спізнали нашу українську традицію, яку Слуга Божий Митрополит Андрій окреслив словами «українське благочестя».

Оцей пам'ятний рік, — за словами наших Владик, — має усіх нас духовно обновити, і тих на Рідних Землях, і на Сибірі, і розсіяних по всіх країнах нашої діаспори, і усвідомити та переконати, що ми — члени самотутньої, отже, Української Помісної Католицької Церкви, а через неї — члени Церкви Вселенської.

Наш Ювілей не можемо відсвяткувати в нашому древньому Києві, бо, — такі тепер обставини. Тому ми прибули до Вічного Міста, де Вселенський Архієрей, Святіший Отець Іван Павло II, перший Папа слов'янського роду. В посланні «Великий Дар Хрещення», яке Іван Павло II написав до українців католиків з нагоди 1000-ліття Хрещення Київської Русі, читаємо: «Апостольська Столиця відчуває особливу любов до вашої Церкви, бо протягом історії вона дала стільки доказів прив'язання до Риму, не виключаючи свідчення-мучеництва. З цієї причини головні святкування 1000-річчя Вашої Церкви в діаспорі відбудуться в Римі».

Святіший Отець заявляє: «В час Вашого Великого Ювілею я почувую себе духовно з'єднаним з Вами і з серця Церкви бажаю обійняти Вас у братніх обіймах перед усіма віруючими в Христа».

Святкуючи 1000-ліття Хрещення Київської Русі, ми свідомі того, тож і покійно дякуємо Богові за те, що Христову Благовість на наших землях проповідував уже св. Апостол Андрій Перво-

званий. У літописі Нестора читаємо, що св. Апостол Андрій по проповіді у Синопі прийшов до Корсуня і пішов до устя Дніпра. Звідти поплив Дніпром аж до місця, де тепер Київ, і поставив хрест та передсказав, що тут постане великий город і в ньому Бог поставить багато церков.

Благовістування продовжував св. Климент, третій Папа, і помер мученицькою смертю 101 року в Херсонесі. Св. Климент проповідував на побережжі Чорного моря, на нашій землі. Апостолів учень був проповідником у нашій древній Церкві, яка там постала вже в кінці I століття. Переказ мовить, що він проповідував дуже успішно, за що і пострадав смертю мученика. Проповідував і по своїй смерті: Його тіло почитали люди і пам'ять про нього залишилася жива.

Тим і зрозуміло, що Папа Іван XV дав частину мощів св. Климента князеві Володимирові, вважаючи, що вони належать Русі. Третій наслідник св. Петра будував Боже Царство на Русі-Україні.

Ми з вдячністю спогадуємо херсонських мучеників, св. Мартина Папу і його сучасника та співробітника, св. Максима Ісповідника, які, як засланці, перебували на українській землі в другій половині VII століття і проповідували Христову віру.

Протягом 900 років на наших землях багато проповідників несли у народ Христову Благовість, поширювали Христову віру все більше й більше, і період отой завершує Київська княгиня св. Ольга, яка і сама охрестилася і її дворяни прийняли хрещення.

Ми, отже, народ давній, християнство на наших землях веде свій початок від апостольських часів.

А всенародне охрещення в усій нашій тогочасній державі звершувалося того достопам'ятного 988 року, за ревним старанням рівноапостольного князя нашого Володимира Великого. Подія ота такого великого виміру, що в нашій історії рівної їй немає, своїми наслідками подія ота — найбільша і найважливіша.

Нашу славу традицію в новітніх часах продовжували великі Первоієрархи Української Церкви.

Апостолом нашого християнського відродження і невтомним трудівником був Слуга Божий Андрій, Галицький Митрополит, велика Постать в історії також і Вселенської Церкви. Митрополит Андрій залишив нам дві основні заповіді, що водночас є візіями майбутнього: Візія примиреного і з'єдиненого в одному стані християнства; візія на взір перших віків християнства.

Діло Великого Митрополита продовжував на благо Церкви і народу Блаженніший Кардинал Йосиф.

Як закликають наші владыки, ми, не зважаючи і на трудні часи для наших братів і сестер на рідних землях, маємо і самі обнови-тися і дати свідчення вселенськості Христової Церкви у багатстві її внутрішнього життя, у зовнішніх формах Богочитання, у багатстві своєї богословської спадщини, у різноманітності своєї ієрархічної структури і церковного управління.

Велику підтримку в наших клопотаннях про помісність та й сердечну допомогу в наших святкуваннях нашого 1000-ліття маємо з боку Святішого Отця Івана Павла II, який розуміє наше трудне становище і постійно домагається свободи віри для нашої Церкви.

В тих бентежних часах нам треба уповати на Бога і поміч Його, надіятися так сильно, як уповали і наші предки великі та перемогали лютих ворогів.

Отож зберігаймо наші ідеали. Будьмо вірні Богові, вірні Святій Церкві і віддані українському народові.

Нагадаймо слова із Священного Писання: «Над вавилонськими ріками, та ми сиділи й ридали, як згадували Сіон. . . Якщо тебе, Єрусалиме, я забуду, нехай забудеться моя десниця. Нехай прилипне язик до піднебіння, коли я тебе не згадаю, коли Єрусалим я не поставлю понад найвищу мою радість. . .».

Трудімся і працюймо на славу Божу і для українського народу, пам'ятаючи слова Спасителя: «Бо й Син Чоловічий прийшов не на те, щоб йому служили, лишень щоб служити і віддати своє життя, як викуп за багатьох». Амінь.

ПРОПОВІДЬ ВЛАДИКИ ІННОКЕНТІЯ ЛОТОЦЬКОГО НА ПЛОЩІ СВ. ПЕТРА В РИМІ — 9 ЛИПНЯ, 1988

Ви приймете Святого Духа, що на вас зійде, і будете моїми свідками в Єрусалимі, у всій Юдеї та Самарії й аж до краю землі (Дії 1, 8).

Перед своїм Вознесінням на небо наш Божественний Спаситель поручив апостолам навчати всі народи і хрестити їх в ім'я Пресвятої Тройці (Мат. 28, 19; Марко 16, 15), «Ви — мої учні, ви бачили мої чуда, ви пізнали мою благовість, тож ідіть і перед цілим світом свідчіть, що я — Син живого Бога (Мат. 16, 16), що я — світло для світу (Йоан 9, 5), що — я дорога, правда і життя» (Йоан 14, 6). «Ви маєте бути моїми свідками».

Грецьке слово «*мартир*» має подвійне значення: «*мартир*» значить свідок, або мученик. Святі мученики є найкращими свідками Христового божества і Христової Євангелії. Прийнявши силу Святого Духа, апостоли пішли у світ, щоб здобути його для Христа Господа — не мечем, не фізичною силою, але живою вірою, палкою любов'ю до Сина Божого, терпінням і мученицькою кров'ю. Апостоли проповідували «Христа розп'ятого: ганьбу для юдеїв, і глупоту для поган, а для тих, що покликані, чи юдеїв чи греків — Христа, Божу могутність і Божу мудрість» (1 Кор. 1, 23-24). З любови до Христа Розп'ятого вони кров'ю посвідчили, що Він — Спаситель світу. «Ви будете моїми свідками».

Оце ми, віруючі українці, з'їхалися з різних країн світу та зібралися сьогодні на місці освяченім свідками християнської крові пролятої за вірність Христові. На цьому місці верховний апостол Петро був розп'ятий на хресті. Тут, на цій площі, в першому столітті був цирк імператора Калігулі, названий пізніше цирком Нерона, і в тому цирку сотки і тисячі християни проливали свою кров за Христа. Одні гинули в зубах диких звірів, інші горіли мов живі смолоскипи, ще інші терпіли розп'яття на хрестах. «Ви будете моїми свідками».

Ми прийшли сюди в цьому Ювілейному Році нашого Святого Тисячоліття, щоб подякувати Всевишньому за дорогоцінний дар святої віри, за ту євангельську перлину, що її набув для нашої батьківщини України наш могутній володар св. Володимир Великий.

Ми прийшли сюди також, щоб пом'янути наших рідних українських мучеників, ісповідників, наших ієрархів, священників, ченців і черниць, наших братів і сестер, які в минулих сторіччях, передусім же в цьому двадцятому сторіччі неustraшимо визнавали святу християнську віру, які терпіли зневаги, тюрми, заслання, каторги, і які вмирали за Христа. А їх таке множество, що наш покійний Первоієрарх Блаженніший Отець Йосиф на Ватиканському Соборі, промовляючи до сумління всіх присутніх Отців Собору, проказав пам'ятні слова: «Наша батьківщина вкрита горами трупів і зрошена ріками крові», невинної християнської крові. Наша Українська Церква є справді Церквою мучеників, Церквою свідків крові за Христа. «Ви будете моїми свідками».

2. Терпіння і смерть за Христа є заporукою зросту Христової Церкви і поширення Божого Царства на землі. «Кров мучеників є посівом християн», писав Тертуліян в часі, коли римська імперія жорстоко переслідувала християн. Жертвою крові Христової відкуплений рід людський. Жертвою тієї крові зродилася Христова Церква. Жертвою тієї крові діють святі тайни й освячуються безсмертні душі. «Пшеничне зерно, коли не впаде на землю і не завмре, залишиться саме — одне: коли ж завмре, то рясний плід принесе», каже Божественний Спаситель (Йоан 12, 24). Мучеництво і молитва св. архидиякона Степана вплинула на навернення Савла — гонителя християн, який опісля став апостолом народів і з усіх апостолів найбільше трудився для Христа.

Жертва кожного святого мученика родила сотні нових Христових учнів.

Завтра вранці ми всі будемо брати участь у торжественній святій Літургії, яку відслужить Вселенський Архирей Папа Іван Павло II при співучасті всіх наших українських ієрархів, священників і вірних. . . Лунатиме мелодійний спів, гомонітимуть святочні дзвони. . . на прославу Христа Спасителя світу.

Уявім собі, що в часі Літургії воскресли з гробів римські імператори — гнобителі християн: Нерон, Діоклеціян, Галерій, Максентій, Сиверій, Максимін Дая. . . воскресли вони та й дивуються,

що має означати цей спів і для кого несеться могутній голос дзвонів. «Для кого ця маніфестація», запитує один із них. «Ваша величносте», відповідає священник, «це християни! Вони прославляють Христа Ісуса». «Християни?» закликав Нерон, «християни ще живуть на землі? Це неможливе». «Так, Нероне, — продовжує священник, — християни живуть, їхнє число постійно зростає, вони по всіх країнах світу, їх сотки мільйонів. Ти, Нероне, підпалив був Рим і щоб рятувати себе, ти скинув вину на невинних християн. Підписуючи ганебний декрет на знищення християн, ти мав сказати слова; 'Я знищу християн так, що історія не буде навіть знати, що вони жили на землі'. Це твої слова! Ти, Діоклеціяне, казав видати монети з написом: *Deleto nomine christianorum* (на спомин знищення християнського імені): ми маємо ті монети в музеях. Та християни живуть! Ти, Нероне, приказав був розп'яти на хресті старенького рибалку Петра. Бачиш цю величаву святиню? Вона збудована на місці його розп'яття — збудована на його спомин. Погляньте, імператори! Ось тут на площі чудовій, двадцять п'ять метрів високий обеліск з червоного граніту, що його спровадив з Олександрії Калігуля. . . Він стояв приблизно на тому місці, де сьогодні захристія базиліки св. Петра, але Папа Сикст V в XVI сторіччі поручив пересунути його на оце місце, де він стоїть сьогодні. Це той самий обеліск, що його ви подивляли в Римі, але він різниться цим, що він завершений хрестом — святим символом християн, а в ньому зберігається частинка хресного дерева, що на ньому був розп'ятий Ісус Христос, несправедливо засуджений на смерть римським намісником Пилатом за володіння імператора Тиверія. На обеліску виписані слова, які справджуються вже майже дві тисячі років. Почитайте, гнобителі християн, ці слова, вони написані вашою мовою — латинською мовою. Нерон, Діоклеціян і другі імператори з подивом читають напис: «*Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat*» (Христос перемагає, Христос царює, Христос приказує).

Ворота пекельні не подолають Божого Царства на землі (Мат. 16, 18) і з кожного переслідування Христова Церква виходить кращою, сильнішою, святішою, як це співаємо в тропарі на Повечір'ї: «Церква Твоя, Господи, по цілому світі немов багрянницею прикрашена світлою кров'ю Твоїх мучеників. . .». Терпіти і вмирати за Христа — це привілей, це гідність, це наглядний доказ приналежності до Божого Сина. «Переслідували мене, переслідуватимуть і вас», каже Христос (Йоан 15, 20). «У світі страждатимете. Та бадьортеся! Я бо подолав світ» (Йоан 16, 33).

Нам було б приємно бути сьогодні в Києві на тому місці, де тисяча років тому наші предки «в Христа хрестилися, в Христа одягнулися» (Гал. 3, 27), але це неможливе, бо атеїстичний уряд не дозволяє нашим рідним свobodно прославляти Творця вселенної. «Ви будете моїми свідками». Ми свято віримо, що скоро настане радісне Воскресіння свободи Церкви в Україні. Псалмопівець Господній кличе: «Як дим щезає, так щезають, як віск від вогню топиться, так гинуть грішники від обличчя Божого» (Пс. 68, 3).

А яке наше завдання? Що нам робити в цьому Ювілейному Році? Ми живемо у вільному світі, нас ніхто не переслідує за віру, ми можемо вільно прославляти Бога. Ми обов'язані бути ревними, побожними, діяльними учнями Христовими, маємо бути святими християнами! (Мат. 5, 48). То ж зробімо собі постанову більше і краще молитися, совісно брати участь у святих літургіях кожної неділі і свята, читати Святе Письмо, щоб краще пізнати Христа Спасителя, приступати частіше до святих тайн. Жиймо в любові, в мирі з нашими ближніми. «Ви — світло світу. Не може сховатись місто, що лежить на верху гори», кличе наш Спаситель (Мат. 5, 14). Ми — християни маємо поручення від Божого Сина так жити, щоб всі ті, хто з нами пристають, могли бачити в нас приклад і зразок справжніх — євангельських християн. «Так нехай світить перед людьми ваше світло, щоб вони, бачивши ваші добрі вчинки, прославляли вашого Отця, що на небі» (Мат. 5, 16). «Ви будете моїми свідками» (Дії 1, 8). Не маємо ми привілею бути свідками крові, як це дано нашим рідним в Україні, тож будьмо свідками праведного життя!

Зі свічками чи смолоскипами в руках, за кілька хвилин ми відновимо нашу хресну присягу. Як приготування до тієї віднови, ми зараз закликаємо до Господа, а закликаємо щиро і могутньо, так, щоб наш голос відчули в своїх серцях наші брати і сестри в Києві, у Львові, в Ужгороді й у всіх містах нашої батьківщини. Прошу повторяти за мною: Ісусе Христе! Ми віримо в Тебе! Господи! Ми віримо, що Ти — наша Дорога, наша Правда і наше Життя! Спасителю наш! Пішли волю нашій Церкві в Україні! Ісусе Христе! Поблагослови нас, щоб ми жили в єдності, в любові та щоб ми були світлом для світу! Господи, ми любимо Тебе! Спасителю наш, ми любимо Тебе! Сину Божий, ми любимо Тебе! Амінь.

ПРОПОВІДЬ КАРДИНАЛА ФРІДРІХА ВЕТТЕРА ВИГОЛОШЕНА В МЮНХЕНІ 24 ЛИПНЯ 1988

Чотирнадцять днів тому в Римі Святіший Отець разом з нашими українськими братами і сестрами святкував Тисячоріччя Хрещення Київської Руси. Сьогодні оте 1000-ліття святкуємо в мюнхенському соборі — Лібрауендомі.

В братній спільноті вітаю поміж нами Вас, Блаженніший Верховний Архієпископе, Кардинале Мирославе Іване Любачівський, як Голову Української Католицької Церкви. З Вами вітаю Співбратів у єпископстві, священників і дияконів та усіх Вас, брати і сестри Української Церкви. З великою радістю беремо участь у вашому святі, що є також і нашим святом. А що ми в повній спільноті одної Церкви Христової належимо разом, як члени од-

ного Тіла, ваша радість є також нашою радістю. Тому також співболіємо вашим болем із-за ще відкритих ран, що оте Тисячоріччя не можете святкувати на батьківщині предків Ваших. «Як страждає один член, страждають усі з ним члени, і як один член у славі, радіють з ним усі члени» (1 Кор. 12, 26). Цей вислів Апостола стосується також нашого сьогоднішнього торжества.

Влітку 988 року Великий Князь Володимир у Києві і сам прийняв хрещення і велів увесь народ охрестити у водах Дніпра. Оте хрещення було початком охрещення всієї його землі, Київської Руси. З Києва і сучасної України понесли християнство вгору Дніпром на території сучасної Білорусії та Росії аж до Новгорода. І так євангелізовано широкі простори Східної Європи. І далі звідтіль християнство поширилося і поза Східню Європу аж до кордонів азійського континенту. А все почалося тим достопам'ятним хрещенням у Києві 1000 років тому.

Але хрещення св. Володимира і послідовна євангелізація східніх слов'ян мала значення не тільки для тих народів. Ота подія 1000 років тому творить наріжний камінь в історії Церкви на її шляху до вселенськості. Апостоли з юдейства понесли Євангелію у греко-римський світ. Так пів тисячі років згодом, після мандрівки народів, здобуто германські племена для Христа і Його Церкви. І врешті наприкінці першого тисячоліття слов'яни ввійшли в християнську родину народів. Тим збагатилася католицькість Церкви і розвинулася ще повніше.

Господь наш Ісус Христос перед своїми страстями сказав: «Я ж, коли від землі буду піднесений, усіх притягну до себе» (Ів. 12, 32). Перед тисяча роками Господь звершив таке на східнослов'янських народах. Піднесений праворуч Отця, Він силою свого Духа притягнув до себе людей Київської Руси і їх в купелі відродження включив в одну, святу, соборну і апостольську Церкву, оцю Церкву, яка є Його Тіло.

Наші українські брати і сестри належать до нащадків отого великого дару ласки. Ми поздоровляємо їх і разом з ними дякуємо Господеві.

Наші брати і сестри захоронили спадщину Київської Руси і зберегли її живу. По роздорі між Сходом і Заходом в XI сторіччі Київський Митрополит на Соборі у Фльоренції погодився на Унію своєї Церкви з Римом. У XV столітті, як у Німеччині поширювався розкол Реформації, Українська Церква на синоді в Бересті заявила свою єдність з Католицькою Церквою під проводом Папи, як Петрового Наслідника.

І єдність оцю вона зберегла до сьогоднішнього дня в зразковій вірності. За те вона принесла великі жертви і вона стала Церквою Мучеників й Ісповідників. На Батьківщині її вірні можуть вести

церквону діяльність тільки в підпіллі і темноті нелегальности. Але Церква — живе!

У часах переслідування у них здійснилася таємниця пшеничного зерна, що мусить загинути, аби принести багатий плід (пор. Ів. 12, 24). Наші брати і сестри досвідчили і нам засвідчують, що «слово про хрест... які спасаються, сила Божа», як ми почули в читанні з першого листа до коринтян (1 Кор. 1, 18).

Оця сила Божа їхньої віри — велика, така велика, що українці католики, незважаючи на болючу історію, закликають до узгодження і простягають руку до примирення. Нехай їхній заклик узгодження не прогомонить не почутий, і нехай приймуть їхню руку, простягнуту до злагоди.

Бажання Святішого Отця, що він висловив у посланні до українців католиків 14 лютого нинішнього року, є також нашими:

«Нехай же майбутнє — бажаємо цього з усього серця — дасть радість бачити подоланими непорозуміння та взаємні недовір'я, і визнане право кожної людини на власну самобутність та власне визнання віри. Приналежність до Католицької Церкви не повинен вважати ніхто як несумісну з добром власної земної батьківщини та зі спадщиною св. Володимира. Нехай же безліч ваших вірних зможуть втішатися справжньою свободою сумління та пошаною релігійних прав у прилюдному богочитанні, згідно з різноманітними традиціями, у власному обряді та з власними Пастирями».

Брати і Сестри, нехай же святкування Тисячоліття Хрещення Київської Руси знову приведе один до одного всіх нащадків отого Хрещення, аби це 1000-річчя стало наріжним каменем на шляху до повної єдності Церкви на Сході і Заході, до безперервної свободи віри та тривалого миру між народами. Амінь.

о. д-р І. ОРТИНСЬКИЙ

ТАЄМНИЦЯ УКРАЇНИ Хрещення, Хрест, Харизма України 988-1988 (Продовження, 7)

Закарпаття творить частину Чехо-Словаччини. Румунія одержує Буковину, Покуття та українські області в Бесарабії. Мадяри теж задержує деякі прикордонні українські землі.

Терпіння та страти, які довелося переносити українському народові, що опинився під червоною Москвою, перевищують своєю страхітливою неймовірністю найбільші лихоліття минулих часів і ставлять Україну на край цілковитої загибелі. Не рахуючи мільйони жертв, які поклонила сама революція та далі урядування московських большевиків, належить пригадати жахливий голод 1921 по 1923 роки, жертвами якого стали коло двох мільйонів українського населення. Метою того голоду було зламати опір українського народу. Апостольська Столиця приходить на допомогу, бажаючи хоч трохи злагіднити невимовну нужду українського люду, але большевицьке правління нехтує нею. Нищення українського народу продовжується постійно, крок за кроком. Найтяжчим ударом для українського народу був голод між 1932 та 1933 роками. Цей голод названо мордом над українським народом, який московсько-большевицьке правління запланувало, щоб змінити «етнографічний стан населення в Україні». Наслідком цього злочину було коло 10 мільйонів жертв здебільша сільського населення. Москва боялася стратити Україну, яка становила тоді основну господарську базу советської імперії.

Дальшим кроком було знищення Української Автокефальної Православної Церкви і представників української культури, української інтелігенції та всіх, хто міг би якимсь чином стати евентуальним ворогом, евентуальною можливістю майбутньої загрози. Відомий процес проти Спілки Визволення України в 1929 році. Жахливим був зокрема час, коли Сталін ставить на посаду шефа НКВД Єжова. Єжовщина — це час найбільшого терору (1936-1937). Найважливіші засоби нищення були тюрми, тортури і розстріли поруч з уже традиційними вивозами на Сибір та карними таборами, які згодом названо «Архіпелаг Ґулаг». Страх, який огорнув усіх, став незноним моральним тиском, який своєю дійсністю перевищував зображення Дантового пекла.

Самозрозуміло, що релігія та Церква стали однією з перших жертв большевицького ладу. Червоні наїздники починають вже між 4-им грудня 1917 р. та 23-им січня 1918 року конфіскувати всі церковні посілості, позбавляючи законом Церкву характеру інституції публічного права. З цим прийшли всі можливі обмеження й переслідування. Не зважаючи на те все, велика частина населення України залишилася вірною християнській вірі. Комуністична партія та московське большевицьке правління посилюють щораз більше протирелігійну пропаганду, руйнування церков і фізичне нищення духівництва та багатьох вірних. Так, наприклад, у Києві, де до московської-большевицької окупації було понад 140 церков, залишилось лише дві для туристів та дипломатів. В більшості українських міст не було вже ні одної відкритої церкви. Наслідком цього непримиренного та жорстокого переслідування з початком 30-их років не було в советській Україні ані одного українського автокефального єпископа, а тільки маленьке число священиків. 1936 року знесено останню церковну спільноту.

Не настільки трагічною була доля українських земель, що ввійшли в склад Польщі й Чехо-Словаччини, хоча в обох державах українці не одержали обіцяної автономії, а зокрема в Польщі опинилися під новим сильним тиском шовіністичної політики. Дещо гірше, зокрема під оглядом національним, було положення українців в Румунії. Якщо в східній, підбольшевицькій Україні не могло ніяк проявитися національне відродження, рух до відбудови української самостійності сильно нуртує на українських територіях під Польщею і в Закарпатській Україні. В 1939 році на короткий час українське Закарпаття стає незалежною державою, що було радісною надією для всіх українців.

Перед вибухом Другої світової війни в 1939 році Українська Католицька Церква несоветської України начислює 4,370.000 вірних, 3.040 парохій з 4.440 церквами. В п'ятьох єпархіях з двома Апостольськими Адміністраціями діє 2-ох єпископів та 1 митрополит. До них належать 2.950 священиків, 520 ієромонахів (священиків-ченців), 1.100 монахинь, 540 студентів богослов'я, 4 малі семінарії, 41 католицьких організацій та 28 часописів, журналів і видавництв.

З большевицькою займанщиною в 1939-1941 роках починається і для Західних Областей України те, що вже в 20-их роках припало Східній Україні: відчуження власності, ув'язнення, винищування політиків, учених, інтелігенції, свідомих та діяльних людей, духівництва й вірних. Зносяться монастирі та церковні установи, скасовуються церковні маєтки. Дальші кроки в нищенні української Церкви та українських установ перериває вхід німецьких

військ. Большевики, відступаючи та втікаючи, залишають десятки тисяч жертв їхньої варварської жорстокости.

Не зважаючи на те, що німецька окупація не виправдала українських надій і привела до нових жертв, всеж таки час від 1941 до 1944 року був свого роду полегшенням.

З кінцем війни в 1945 році тільки частини українських земель опиняються під Польщею, Чехо-Словаччиною й Румунією. Натомість превелика більшість падає знову під московське ярмо. Для України відкривається нова сторінка: на Голготі. Кличем до нового наступу була смерть Митрополита Андрея Шептицького (1.11.1944 р.). Починається кампанією наклепу проти покійного Митрополита. Від нового митрополита Йосифа Сліпого вимагається зірвати єдність з Римом та підпорядкуватись советській владі. В повному порозумінні зі всім єпископатом та з духовництвом митрополит Сліпий відмовляється, покликаючись на советську конституцію, яка гарантує відділення Церкви від держави. Для знищення української Церкви вибирає Москва дату 11-го квітня 1945 року, коли всі держави зайняті були упорядкуванням своїх справ. Без того, щоб хто будь реагував, і майже непомітно заарештовано всіх єпископів і велике число визначних священиків, яких засуджують на каторжні роботи з політичними оскарженнями. У березні 1946 року скликано до Львова за допомогою московської православної Церкви та під чуйною опікою НКВД — всемогутньої поліції — «псевдосинод», де проголосилось «злучення» Української Католицької Церкви з московською. Цим міліційним вчинком хотіли віддати українську Церкву під зверхність московського патріархату, який по суті був знаряддям большевицької влади. Більш як половину духовництва ув'язнено, вивезено та вимордовано. 10% за дозволом ієрархії своєчасно змогли втекти за кордон. Понад 10% якимсь чином приховались та заснували Церкву в катакомбах. Тільки мала частина, під тиском і терором, аби рятувати життя, знайшлась між присутніми на «псевдосиноді». Окружений армією війська та міліції, народ спостерігав, мовчав і терпів, чекаючи на день правди.

У вересні 1945 року за наказом советської влади заарештовано також перемиського єпископа Йосафата Коциловського та його помічника, єпископа Григорія Лакоту, яких згодом передано советській владі, де їх засуджено на каторгу й в'язницю. Подібно діється з Апостольським Візитатором українців у Німеччині, прелатом Петром Вергуном.

Поруч зі страшними переслідуваннями духовництва, переведено широко розгорнену чистку «буржуазно-націоналістичних елементів», яка повела до заслання на Сибір та в полярні землі безлічі

інтелігенції, як теж і сільського населення. Тяжко встановити, скільки мільйонів українців загинуло й потерпіло. Рік після ув'язнення українських католицьких ієрархів доходить вістка на Захід, що ані один єпископ не відрікся єдності з Римом та що всі єпископи перед їхнім ув'язненням заявили безумовну вірність та послух супроти Святої Столиці.

Примушені спільники львівського «псевдосиноду» гинуть в таємних обставинах від советської зрадливої руки під час, як стверджує «Православний Вісник» в 1957 році, що ще є сотні парохій, які не хочуть підпорядкуватися московській Патріярхії.

В 1947 році вживано такої ж методи, як і в Західній Україні, щоб знищити Українську Католицьку Церкву на Закарпатті. В листопаді 1947 року вмирає мученицькою смертю єпископ Теодор Ромжа. На Чернечу Гору біля Мукачева скликано з'їзд, де «оброблені» учасники зривали з Римом та приєднувалися. Для священиків і ревних віруючих — в'язниця, каторга, сльози, німий біль, а то й смерть.

В 1950 році така доля зустрічає і українців-католиків у Пряшівщині. Єпископа Павла Гойдича та єпископа Василя Гопка засуджено на досмертну в'язницю «за політику». Пряшівську єпархію прилучено до московської патріярхії. Народ і духівництво, не зважаючи на всі жертви, лишились вірні своїй Церкві.

Мала жменька українців-католиків у Румунії та на Мадярщині опинилися в неменш тяжких обставинах, які повели до цілковитого винищення української Церкви.

Особливе місце в житті української Церкви займають біля 50.000 українців в Югославії. Це переселенці українського Закарпаття, які прибули туди тому 200 років, та з Західньої України — в перших десятиліттях цього століття. Вони почуваються невід'ємною частиною українського народу та відзначаються великим прив'язанням до своєї Церкви. Знаменито зорганізовані в своїх церковних спільнотах, вони мають двох єпископів. Спочатку вони теж були під тиском. Але сьогодні втішаються досить задовільною свободою.

Та властива українська еміграція складається з понад 4 мільйонів українських переселенців, розсіяних по всьому світі. Хоча сливе кожній еміграції призначено пізніше чи скоріше розплистися в чужому довкіллі, для українського народу вона має величезне значення. Її український народ не вважає відпливом, але допливом тих хвиль, що в тяжких годинах мають сприяти відродженню та посиленню духа українськості, що бореться за своє самостійне буття. Українська Церква на поселеннях організується вже з початком цього століття за почином митрополита Андрея

Шептицького. Першим єпископом в США з осідком у Філадельфії стає Сотер Ортинський, який в 1907-1916 роках кладе основи для майбутнього розвитку Української Католицької Церкви в Америці. Сьогодні Українська Церква у вільному світі має дві митрополії, одну в США, а другу в Канаді, Єпархії в Австралії, Бразилії, Аргентині та Апостольські Екзархати в Англії, Німеччині і Франції.

Великим поштовхом та підйомом у житті українців на поселенні було визволення митрополита Йосифа Сліпого з сибірської каторги та його приїзд до Риму 9-го лютого 1963 року. Понад 20-літня діяльність в Римі цього геройського Ісповідника Віри оновила нові надії та оновила новими наснагами українців усіх країн, гуртуючи їх біля ідеалів свого духовного провідника. Наперекір всім противностям, проголошується його Патріярхом Української Церкви, покликуючись на постанови Вселенського Собору — Ватиканського II, на історичну дійсність Української Церкви та вимоги нинішнього становища (унійна булла папи Климента VII та 11-та стаття декрету про Східні Церкви).

Московсько-большевицька політика супроти релігії, а зокрема супроти української Церкви, так католицької як і автокефальної, лишається та сама. Вона є безперервним, послідовним і наполегливим продовжуванням того, що вже було метою православних царів. Насильство над українською католицькою Церквою в Західних областях України після війни — парафразуючи едикт Нерона (64 р.): "Non licet esse christianos" (християни не мають права існувати), казало: "Non licet esse christianos ucrainos" (Українська Католицька Церква не має права існувати) — відбувалося за давніми московськими засадами. Смерть Сталіна, найбільш нелюдського ката України, не принесла Церкві полегшення. Починаючи від 1959 року, Хрущов веде протирелігійну кампанію, жертвою якої стають понад половина православних церков, які ще залишились, та дві українські семінарії. Хоча офіційно українська католицька Церква не існує, її існування посередньо потверджують постійні атаки преси на протирелігійної агітації. Усіма способами старається Церкву очорнити й скомпромітувати, щоб її добити. В 1957 році вертає з Сибіру єпископ Николай Чарнецький, і приносить новий подих для витривалости. В 60-их роках деяке число вивезених на Сибір священиків, монахів та вірних вертається в Україну та спричинюється до певного відродження церковних структур та до пожвавлення релігійного життя. На це скоро реагує КГБ, арештуючи знову, вивозячи, караючи та вживаючи всіх засобів, щоб викоринити всі вияви оновлення. В 1965 та 1966 роках нова хвиля ув'язнень і процесів, зокрема інтелігенції.

В наступних роках різні українські громади та поодинокі свя-

щеники звертаються до державних та адміністративних установ з проханням відновити й визнати права для їхніх церковних спільнот, покликуючись на конституцію Советського Союзу. Але їм відповідається, що включення українських католиків до московського патріархату відповідало волі народу, та карається їх. Православний митрополит з Києва, Філарет, ще з 1968 року проводить офенсиву проти монастиря у Почаєві, де були українські ченці.

В 1968 році ув'язнюється знову католицьких священиків, а 27-го січня 1969 року — таємного єпископа Василя Величківського, який намагався покласти нові основи для української Церкви в даних умовах.

В 1972 році 180 священиків посилають до советської влади заяву, домагаючись відкриття церков. Те саме роблять інші вірні та священики. Наслідком цього стає посилення переслідування з ув'язненнями, засланнями, процесами. З більшими чи меншими напругами ці придушування й переслідування тривають і посьогодні.

Але водночас з'являються підпільні видання, як «Український Вісник», «Самвидав», «Хроніка поточних (текучих) подій», де інформується про те, чого публічно та офіційно не пишеться й не говориться. Постають групи інакодумців за охорону прав людини, за визволення України, за свободу релігії тощо. Незважаючи на те, що їх переслідуються, тортурується, мучиться, посилається до психушок (психіатричних лікарень), тюрем, висилається на каторгу, — число відважних та ідеалістичних українців не зменшується. Треба пригадати, що українців карається з багато більшою суворістю, ніж москалів чи жидів.

Останніми роками щораз більше людей віднаходять шлях до Церкви. Зокрема молодь, яку советське правління силкується повернути до атеїзму, все частіше та все більше звертається до Христа: «Тільки в Ньому вона знаходить ці начала правди, справедливості, любови ближнього та пошану перед людиною, якої надаремно вона шукала в марксистсько-комуністичному вчені». Водночас оживає в українській молоді національна свідомість, яка її наштовхує до чину за визволення батьківщини, беручи участь у підпільних рухах.

Поруч героїв, які мало чи не все своє життя проводять у тюрмах, каторгах, психушках та на засланні, жертвуючи собою в муках і терпіннях за віру, за правду, за батьківщину, існує підпільна ієрархія, священики, ченці та черниці.

Питання, яке все наново з'являється, зокрема у всіх підпільних виданнях, це вимога права на існування української Церкви, уза-

конення її. Що українська Церква стає єдиним шляхом до справжнього відродження українського народу, є все більш наявним у свідомості більшості народу.

Український народ водночас проймається глибшою вірою в те, що московське безбожницьке правління не досягає своєї цілі — викорінити релігію. Він є переконаний, що ні сила заліза, ні терор, ні брехня не матимуть останнього слова. За релігією стоїть клич за джерелом свободи, правди, справедливості, доброти, любови, щастя: клич за Богом.

Українців, чиї прадідівські землі опинилися під католицько-комуністичною Польщею, розсіяно по цілій польській державі, а зокрема по так званих відзисканих землях. Число їх є безперечно більше, ніж офіційно подається. За певними даними їх буде коло 2-ох мільйонів. Хоч Українська Католицька Церква в Польщі не переносить кривавого переслідування, все ж таки через постійний стан розсіяння, де люди далеко від своїх рідних земель, вона є призначена на знищення. На цьому залежить не тільки комуністичному правлінню. Жменька українських священиків є вповні залежна і підлегла польським парохам. Досі немає єпископа для українців католиків. Їх старається перевести на польську віру. Цікаво, що по стільки століттях досвідів польська релігійна політика супроти українців ніяк не змінилась, не зважаючи на вибухи польської побожності та вірності правдивій Церкві.

Українці в Чехо-Словаччині переживають теж тяжкі часи. Кров не проливається, але ціллю комуністичного уряду залишається незмінно та неодмінно усунути поволі й поступово всяку релігію, а тим більше українську католицьку Церкву. В Румунії українська Церква вимирає не тільки через обмежування й переслідування влади, але теж через брак священиків, бо про доріст заборонено дбати.

(Далі буде)

Іван ВЕРГУН

ХРЕЩЕННЯ РОСІЇ, ЧИ УКРАЇНИ?

(Доповідь, виголошена 9.7.1988 р., для французів у м. Дюнкерку)

Цього року українці святкують 1000-ліття християнства в їхній країні, але теж росіяни вшановують цю подію. Ця проблема заслуговує на уважне простудіювання. Чи Росія існувала, а чи ні — в 988 році?

Правду кажучи, в часі хрещення Руси-України, Росія ще не існувала, як рівнож ще не існувала Московщина. Відповідно до історичної правди, 1000-ліття хрещення належить українському народові. Нема чого дивуватися, бо Росія, починаючи XVIII століттям, старалася привласнити собі славне минуле Руси-України.

Хоч би: москалі привласнили собі українську музику та церковне мистецтво, Бортнянського й Чайковського, Вишгородську Богоматір. . .

У зв'язку зі сказаним, необхідно заподати декілька вияснень. Україна в чужих історичних працях, особливо у французьких, являлася синонімом Руси, країни козаків і Малоросії. Тоді, коли Росія називалася Московщиною, заснованою під кінець XII століття. І додаймо, що навіть наші сусіди, поляки, називали Київську державу Руссю, а Московію Росією, яка по-московському звучить «Рассея».

Жорж Лючіяні, професор на університеті в Бордо, частинно дає відповідь на порушені в горі питання. Після нього: *«Рідкісні є особи, навіть образовані, які відрізняють Україну від Росії. Ця плутанина є дбайливо підтримувана білими й червоними росіянами, які під тим взглядом є завжди згідні»*¹.

Британська Енциклопедія заподає іншого роду пояснення. *«Коли первісна руська держава втратила свою незалежність, назва 'Русь-Росія' була присвоєна московською державою, яка, боячись заперечити русинам національну ідентичність, назвала їх 'малоросіянами'. Самі русини вибрали собі відмінну назву 'українців'»*².

Щоб бути в курсі справи, пригляньмося, хоч, стисло, історії України, її хрещенню та її зв'язкам з Римом і Московщиною. Між IX і XIV століттями Україна була незалежною державою й нази-

1. Encyclopaedia Universalis. Paris 1968-73, vol. 16, pp. 448-450.

2. Encyclopaedia Britannica, 1960, t. 19, p. 771.

валась Руссю. Потім між XIV і XVII століттями (1349-1658) вона творила з Литвою дуалістичну державу, та була піз польським протекторатом. Відтак Україна була знов незалежною від 1648 до 1659 року, а з 1659 до 1764 р. автономною одиницею в складі російської імперії. Від тієї послідньої дати до 1917 р. була включена до Росії, як провінція, на протязі 153 років. Між 1917 і 1921 рр. знов була самостійною. Але втративши її в 1921 р., вона була поділена між Росією, Польщею, Румунією та Чехо-Словаччиною.

В 1941 р. за ініціативою ОУН українці проголосили відновлення незалежної держави, але німці виарештували їхніх провідників і застосували терор. Отож, це була УПА, створена в жовтні 1942 р., яка боролася проти німців, а відтак проти росіян аж до 1952 р. Самі німці начислювали тоді біля 200.000 українських партизан. Але в 1945-46 рр. підписано секретну військову угоду між Росією, Польщею й Чехо-Словаччиною, щоб знищити цю українську національну армію. По численних боях проти ворогів, ця армія була змушена перейти в підпілля.

Повернімось до часів Київської держави, Руси. «Енциклопедія Фокус» т. 8-ий, як теж «Великий Енциклопедичний Словар Лярус», т. 5, твердять, що історія України, яка тоді називалась Руссю, починається в IX ст. Відтак вона зруйнована москвинами й татарами. Отож, політичне й культурне буття України перемістилось до Галицько-Волинського князівства. . .

У XII ст. (1157) створилось на півночі, у фінському краю, колонізованим племенами Радимичів і В'ятичів, помішаних з фіно-уграми, ростовсько-суздальське князівство, яке відтак прийняло назву Московщина, а згодом, в XVIII ст., Росія. Її князь Андрій Боголюбський напав у 1169 р. на Русь, зруйнував Київ і повивозив його багатства до своєї країни. Вже сам цей факт свідчить про велику різницю і відмінність між цими двома державами.

Так писали французькі вчені й подорожні, відрізняючи Русь-Україну від Московії-Росії. Шарль Бартелемі, наприклад, твердить в «Історії Росії», що ціллю А. Боголюбського було підкорити Київську державу під свою владу³.

Літописець переказує нам, що апостол Андрій, піднявшись в гору Дніпром, поблагословив те місце, де мав бути збудований Київ і предсказав його славу як християнського центру. Так само в I ст. четвертий папа Климентій I помер у Херсоні, як мученик за Христову віру. . . А в 944 р. були вже в Києві християни, для яких була збудована церква св. Іллі. Занотовано теж, що в 956 р. княгиня Ольга була християнкою. Це ж бо вона вислала в 959 р.

3. Charles Barthélemy: Histoire de la Russie. Tours 1856, p. 62.

до імператора Оттона I послів з проханням прислати в Україну єпископа та священників.

Спочатку свого панування Володимир Великий старався відновити поганську релігію, змушуючи населення віддавати честь божкові Перунові. Але скоро переконався, що ця релігія не в силі задовільнити моральні й інтелектуальні потреби в державі. Тож він почав розглядатись за більше придатною релігією. В тій цілі, згідно з літописцем, він вислав послів до надволянських болгарів-магометан, до хозарів-жидів, до Риму та Візантії, щоб переконатися про достойність кожної із цих релігій. Кінець-кінців, по нарадах, князь Володимир вибрав християнство з Візантії. І звінчавшись з принцесою Анною, він охрестив свій нарід у дні 14-го серпня 988 року. Таким чином, християнство стало офіційною релігією Київської держави.

Поруйнувавши поганські ідоли, князь почав будувати церкви. У Києві встановив він десятку частину із податків на будову першого собору, який названо Десятинною церквою. Створив теж він перші єпископства та школи, перевінив закони, надаючи їм християнську етику. Як прикладний християнський володар, Володимир Великий (980-1015) був зачислений після смерти в лико святих та названий «рівноапостольським».

За часів його панування християнство поширилося по всій Україні, але в його північних володіннях (теперішня Росія), — лише в 2-ій половині XII ст. Населення тих околиць виганяло місіонерів та навіть убило єпископа Леонтія. . .

Володимир Великий нав'язав теж зв'язки з папами Іваном XV та Сильвестром II. Українська Церква старалась завжди наблизитися до Риму, а російська навпаки, бо побоювалась впливів західної культури⁴.

Ярослав Мудрий, якого дочка Анна⁵ звінчалась з королем Франції Генрихом I, здвигнув у Києві Собор св. Софії. За його панування появились у Києві перші монастирі, а між ними Печерська Лавра, заснована св. Антонієм. Князь Ярослав видав збірник законів п. з. «Руська Правда», за що нарід прозвав його Мудрим.

Деякі французькі журнали, а між ними особливо «Католицька

4. Pierre Brégy et Serge Obolenski: «L'Ukraine, terre russe». Paris 1939, p. 52.

5. Анна звінчалась з Генрихом I 19-го травня 1051 р. та рівночасно була коронованою на королеву Франції архiep. Гій де Шатіньон. Померла в 1079 р. і була похована, правподібно, в абатстві Вільє (Villiers), в околиці Ферте-Алле (Ferté-Allais), недалеко Парижа, між Утамп і Корбей (Etampes et Corbeil). Її син Пилип I (1060-1108) похований в абатстві Сен-Бенуа-сюр-Люар, недалеко Орлеану. На надгробній плиті король зображений з бородою та оповитий київською мантиєю-плащем. Плита ця є підтримувана 4-ма псами, які нагадують українських степових хортів.

Міжнародня Інформація», ч. 186 з 1963 р.⁶, подрібно заподають зв'язки Української Церкви з Римом, які почалися в X ст. та продовжувалися до XVI століття.

Роман Галицький вже переписувався з Інокентієм III, а король Данило вислав був митрополита Акеровича на Собор до Ліону. У 1414 р. митрополит Цамблак брав рівнож участь в соборових нарадах в Констанці, а Кардинал Ізидор у Феррарі-Фльоренції в 1438-39, якого папа Євген IV (1431-1443) іменував кардиналом. Завдяки його зусиллям унія щирилась в Україні та Білорусії, але натрапляла на спротив у Московії. З цих то причин кард. Ізидор був ув'язнений москалями в 1441 році, але йому вдалося якось втекти на Литву, а звідтам до Риму, де він помер у 1463 році.

Навіть князь Константин Острозький нав'язав контакт із Римом у справі унії. Кінцево, унія української Церкви була проголошена в Берестю Литовським у 1596 році. Але це з'єднання спричинило сварки, які підтримували єзуїти та протестанти. Були навіть спроби латинізувати (єзуїти) уніятську Церкву й тому довір'я до неї було підірване серед народу.

Це — Катерина II, що скасувала незалежність української Церкви в 1786 році. З тієї пори українські єпископи були іменовані синодом російської Церкви. А вже в 1803 р. всі митрополити в Україні були москалями. Теологічне навчання було зрусифіковане, численні монастирі позачинювані, а священники стались наймитами імперського уряду. Український обряд, ризи і навіть церковна архітектура були заборонені, і заступлені російськими. . .

За панування Катерини II — 8,000.000 уніятів було «навернено» на православ'я. А за часів Миколи I — 2,000.000 українських католиків на Холмщині й Підляшшю були силою змушені прилучитись до російського патріархату.

Не ліпше представлялась справа з УАПЦ. В 1921 р. її зліквідовано, а Ієрархію та багатьох священників заслано на Сибір. «І навіть тепер, — констатує анонімовий Автор у 'Католицьких Інтернаціональних Інформаціях', — ця Церква в Україні є найбільше переслідуваною!».

Теж УКЦ була насильно прилучена до російської православної «Церкви» в квітні 1946 року. Її 11 єпископів і багато священників ув'язнено й запроторено в Сибір. Але ця Церква дальше існує та розвивається у катакомбах.

Релігійна ситуація в Україні погіршується з кожним роком, але миряни залишаються вірними своїй Церкві. І це явище є підбадьоруючим на майбутність.

6. «Informations Catholiques Internationales», № 186, du 15.2.1963: «L'Eglise Ukrainenne», p. 17-27.

Маркіз де Кюстін, який побував у Росії в роках 1839-1842, так висловився про російську Церкву: *«Ця політична й національна Церква немає в собі ані морального, ані надприродного життя»*. І додає, що москалі в той час силоміць наvertsали русинів, тобто українців і білорусинів, на російську православну релігію. При тім він підкреслює, що москалі завжди були й надалі залишились завойовниками⁷.

Проспер Меріме теж видвигає особливості тієї Церкви. Пишучи з приводу анатеми, проголошеної московською «Церквою» проти гетьмана Івана Мазепи, він уточнює: *«З поміж усіх християнських згромаджень одинока російська православна Церква проклинає людей, які мимоволі не подобаються володареві. Це — одне із фаворів релігії, якої імператор є папою»*⁸. На Заході вважають Росію святою (...). Цей незаслужений нею епітет мав би скоріше належати Україні, яка була використаною, поневоленою, тортурованою, забутою... Чейже 7,000.000 українців померло (згинуло) в наслідок голоду, зорганізованого навмисне москалями в 1932-33 році. Нацистська окупація була жахлива, але поновне советське завоювання не було ліпшим»⁹.

Ось ще кілька інформацій про УКЦ. В катакомбах, як відомо, підпільна праця тієї Церкви, починаючи з 1950 р., відбувалась повільно й обережно. Священники й монахині гуртувались в малих кружках. Вони вчили релігії, писали статті... Часто вони ангажувались до фізичної праці, яка улегшувала їм контакт з вірними та ширшу географічну мобільність.

В 1963 р., завдяки старанням папи Івана XXIII, москалі звільнили з концтабору митр. Й. Сліпого. Перед виїздом до Риму, він висвятив Василя Величковського єпископом, що забезпечило ієрархічну безпереривність УКЦ.

І далше автор «Тисячу літ релігійного життя в Україні»¹⁰ зупиняється над українським дисидентським рухом, який зродився в 1960 році і в якому брали участь теж вчені й артисти, одним словом — інтелігенція. Бо всі вони вважали, що заборона УКЦ в 1946 р. являлась актом русифікації. Навіть київські дисиденти явно обороняли католицьких священників та вірних. Бо і для них релігійна свобода була неподільною частиною прав людини...

У вересні 1982 р. створили вони «Ініціативну групу в обороні

7. Marquis de Custine: «La Russie». Paris 1883, pp. 75, 182.

8. Prosper Mérimée: «Les Cosaques de l'Ukraine et leurs derniers atamans». In «Moniteur Universel» du 23.6.1854, p. 681.

9. Alain Besançon: «La question ukrainienne». In «L'Express» du 24 au 30 avril 1987.

10. Mgr M. Hrynchyshyn: «Mille ans de vie religieuse en Ukraine». Paris, 1988, 38 pages.

прав вірних і Церкви в Україні». Ця група вимагала відновлення Церкви в Західній Україні, відкриття Богословської Академії та Семінарій, повернення церковних маєтків, і т.д. Вони рівнож протестували проти законности львівського «синоду». Цей протест був підписаний Йосифом Терелею та о. Григорієм Будзінським, який відмовився прийняти православ'я і довгий час перебував у в'язниці. Серед народу він був знаним як священник-ерудит та шанований як підпільний душпастир.

Рівнож Й. Тереля був знаним українським католиком, і був ув'язнений у психіатричній лікарні-тюрмі. Він видавав «Хроніку УКЦ в Україні» (від 1984), якої 17 чисел продісталось на Захід.

Московська диявольська влада, переслідуючи вірних, обвинувачує їх у крадіжці, торгівлі наркотиками, в грабунках. І тому їх ув'язнюють як звичайних злодіїв, або запроторюють до психлікарень. Все таки УКЦ діє й розвивається в катакомбах. «Хроніка» заподає, що між 1981 і 1984 рр. відбулось 81 висвячень молодих людей у священники, які покінчали підпільні семінарії. Існує рівнож правило, що кожний активний священник є зобов'язаний виховати двох-трьох наступників. Підпільна активність УКЦ являється результатом всенародньої підтримки. . .

По 70 роках переслідування й атеїстичної пропаганди в східній Україні, і по 40 роках у західній все таки релігійне життя процвітає.

Також діють в Україні протестантські громади, які обороняє о. Василь Романюк. Із них найбільш активними являються баптисти. Отож, діяльність наших заборонених Церков являється християнською рисою українського народу.

На маргінесі цієї доповіді пригадаймо ще одну з пересторог відомого знавця Східньої Європи Роже Тіссерана: *«Всі люди доброї волі прагнуть миру. Хай вони, отже, домагаються незалежної України, яка стане твердинею проти війни. . . Бо політичної стабільності ніколи не буде в Східній Європі без суверенної України і героїчних та гордих націй Кавказу та Туркестану»*¹¹.

11. Roger Tisserand: «La vie d'un peuple — l'Ukraine». Paris 1933, p. 298.

Питання національного визволення

Володимир БОЛЮБАШ

ЧЕРГОВИЙ МОНУМЕНТАЛЬНИЙ ОБМАН

Рефлексії з приводу ХІХ Конференції КПСС

Історичний фон

Про відкритість і демократизм, громадянські права і додержання советськими властями правоохоронних законів, хоч дуже кучих і неповних, вперше заговорили дисидентські групи різних національностей далеко перед появою на Кремлівському Олімпі М. Горбачова. За їхню сміливість і відвагу домагатись від советського режиму пошанування ним його власних конституційних, все-союзних і республіканських правових норм тисячі сміливців за-проторено до тюрем, концтаборів, кримінальних психлікарень, а ще більше покарано такими різними формами репресій, як позбавлення людини професійної праці, житла, свободи руху, адміністративного усунення дітей з навчальних інституцій тощо.

Большевизм прийшов до влади з допомогою жорстокого насильства над людьми і народами. Не тільки людина стала жертвою російського комуністичного тоталітаризму, але жертвою нищівного насильства стали земля-годувальниця, засоби продуктивних сил — верстати праці, менші і більші підприємства, кооперативний рух, приватновласницька форма сільського господарства, та знищення цілої традиційної структури відносин і влади над власністю.

Працюючий люд большевицька система перетворила на «кол-госп свиней», позбавивши його почуття людської гідності, персонального динамізму, індивідуальної ініціативи і приватної власності. Всю індивідуальну і громадську діяльність людини поставлено під найсуворішу контролю ленінської, сталінської, хрущовської, брежневської, а в нашому часі горбачовської комуністичної партії.

Замість обіщованого «раю на землі», комуністичний диктаторський апарат на чолі з його тиранами створив для підкорених народів найжорстокіше пекло на землі, що за російського царизму називалось — «тюрмою народів», а за російсько-большевицького владання — «концтабірною тюрмою». Не тисячі, як це було за царизму, але десятки мільйонів невинних громадян різних народів

згинули за те, що хотіли морально, національно й економічно бути собою. В ім'я «комуністичного соціалізму», «наукового прогресу» і «єдиної неподільної великодержавної Росії» звершено і понині звершуються найжорстокіші злочини, що їх можна лише назвати як злочини націоциду і культуроциду, злочини проти людини і людства.

Створивши диктатуру «демократичного централізму» і диктаторський механізм «центрального плянування», кремлівські деспоти зосередили в своїх руках абсолютну авторитарну владу над десятками неросійських народів та надали собі свавільних прав ними командувати, їм наказувати, їх грабувати, їхнім майном і їхніми талантами довільно розпоряджатися, експлуатувати. Вони вдалися до безлічі таких протинаукових експериментів, як вирощування на мертвих землях кукурудзи, орання цілинних, ще не оброблюваних земель, та сіяння на них пшениці, будівництва в тайзі й тундрі БАМ-у (Байкало-амурської магістралі), насаджування на стерильних землях лісових дерев, збудування на Дніпрі каскади гідроелектростанцій, що затопили мільйони гектарів українського родючого чорнозему та створили смердючо-застійне озеро з високим ступенем забруднення, збудування в Україні на геологічно невідповідних ґрунтах ядерних електростанцій і злочинне експериментування з гарячим атомом на Чорнобильській електростанції з катастрофічними довгодіючими для України наслідками. Це низка «досягнень наукового комунізму», що наніс і наносить незчисленні збитки економічного, екологічного та культурного характеру для всіх народів російсько-комуністичної імперії.

В огляді економічних наук ще сьогодні знаходимо твердження про те, що Україна була донедавна житницею Європи, головним постачальником зерна для російської царської і советської імперії. Тепер вона мусить імпортувати зерно для свого виживання.

В наслідок насильницької колективізації і голодового знищення мільйонів жителів, знищення худоби та господарського устаткування, закріпачення в колгоспах селянства та позбавлення його власності на землю, постав фундаментальний розрив органічного зв'язку селянина з землею. Надцентралізоване кремлівське плянування перетворило господарів на колгоспних рабів, а землю веліли їм рити-орати не за довговіковим досвідом сільсько-господарських знань, але за інструкціями неграмотних комуністичних начальників і бюрократів.

Земля, як і психічна діяльність людини підлягають своєрідним закономірностям балянсування, родючості і видайності плодів землі, що є наслідком раціональної комбінації людського вкладу праці і досвідного знання «психології» землі. Комуністи, знищивши випробувані способи землеоброблювання, зруйнувавши і здебальансувавши органічну композиційність добрив землі, витягнувши з неї останні життєдайні соки, перетворили колись родючі

землі на мертвий ґрунт. Брак худоби створює нестачу обмеженого угноєння.

У дні 29-го липня 1988 року М. Горбачов сказав в одній із своїх «великих» промов, що за минулий рік поставку мінеральних добрив збільшено у 2,6 разів, але віддачі від цього одержано дуже мало. Справа в тому, що перенасичення землі мінеральними угноєннями без додання відповідної порції органічного, не збільшує, а навпаки, омертвлює родючість землі. Таке непропорційне відношення знищує життєдайність гумусу і земля через пережиток часу стає безплідною. За твердженням «Літературної України» з 16-го червня 1988 р., «Китай на шляху реформи зумів за 7-8 років нагодувати мільярдне населення і стати експортером зерна. Індія також експортує зерно. А СРСР — найбільший у світі імпортер його. Пояснюється це тим, що ми не використали розмаїті форми господарювання в сільському господарстві». За твердженням того самого автора, колгоспи і радгоспи в сьогоденні вигляді не життєдайні. Половина з них нерентабельні; вони дефіцитні.

Духовий зміст нації випромінюється тисячами променів з надр її матеріальної і духовної субстанції, що генетично сягає своєї праоснови, первинної давности, і простягається по вертикалі й горизонталі до найсучасніших днів його соціальної еволюції, духовної еволюції кристалізування нації. По такій лінії закономірності йде розвиток усіх народів світу. Сукупність усіх пізнавальних змістів нації і її національної суб'єктивності можемо за Кантом назвати «трансцендентальною аперцепцією».

Як без кисня не може жити людина, так і без духових змістів рідного народу людина не може жити повноцінним життям. Але тоталітарно-імперіялістична Москва, всупереч природнім автопсихологічним тенденціям саморозвитку й самозахисту народу, якраз настирливо й послідовно поставила собі за ціль знищити національні суб'єктивності неросійських народів у своїй імперії та створити з них однорідну абстрактну масу якогось «псевдоінтернаціоналізму», «советський народ», «соціалістичну співдружність народів», «багатонаціональний народ» з «соціалістичною культурою». Так, це термінологія російського імперіялістичного нацизму, що ховається під оці штучно надумані і субстанційно беззмістовні політичні найменування.

Що природа поділила — мусить залишитися подільним. Будь-яке насильницьке втручання в дієвість природи приносить для неї спустошення, застійність, кричущий біль, становлення антитези, «контрреволюції».

На сучасному загниваючому етапі советської імперії як шило з мішка показуються структуральні слабості імперського агрегату. Під тиском внутрішніх сил визвольного націоналізму імперія захитується в основах своїх фундаментів. Марксистсько-ленінська

доктрина не видержала життєвого іспиту в організації економіки і в площині національного питання. Народи імперії глибоко розчарувалися пустопорожніми обіцянками комуністичних вождів. Вони усвідомили, що їх весь час цинічно обманюють, що їх безжалісно експлуатують, що їх весь час залякують, упосліджують.

На зовнішньому відтинку вільний світ успішно відштовхує російський експансіонізм. Советський економічний модель, зазнавши повного краху в Советському Союзі, уже не є об'єктом приваблювання для країн Третього світу. Майже весь конгломерат соціалістичних країн переживає кризу продовольства, гострої нестачі харчів, та кризу постійного технологічного відставання не тільки від найбільш розвинутих країн, але навіть порівняно до другорядних.

Сукупність вищезгаданих факторів — людських, ідеологічних, духово-психологічних, економічних, політичних, технологічних та моральних — витворили для советської імперії пограничну кризову ситуацію, існування якої М. Горбачов поставив під знак питання. Не маючи альтернатив, М. Горбачов проголосив обманливу «перестройку».

Народ висловлює гнів і обурення

За декілька місяців до влаштування ХІХ партійної конференції, перша того роду за останні сорок з гаком років, Горбачов особисто відбув низку роз'яснювальних пресових конференцій з журналістами, письменниками і економістами, щоб їх завчасно поінформувати про концепційність «перестройки». Водночас М. Горбачов звернувся безпосередньо до народу із закликом, щоб він щиро висловився на сторінках преси, по радіо, телебаченні та зібраннях у справі «перебудови», «оновлення» економіки, «гласности» і «демократизації», і цим критично та самокритично виявити наболілі недоліки і надуживання бюрократичної власті та правоохоронними органами — всі наявності соціальної несправедливості. Під кінець травня 1988 р. всесоюзна, республіканська та обласна преса опублікувала Тези ЦК КПСС до ХІХ всесоюзної партконференції, виносячи викладені в них міркування на т.зв. всегромадське обговорення.

Після опублікування «тез», засоби масової інформації, а в тому і ЦК КПСС, одержали десятки тисяч листів, у яких у загальному писалось: «Якщо б я вийшов на трибину партійної конференції, ось про які справи говорив би». На сторінках газет «Правда», «Известия», «Літературна Україна» та багато інших у дискусії над «тезами» взяли участь академіки, доктори історичних, філософських та економічних наук. Також робітники, селяни, керівники підприємств, партійні і безпартійні жителі мали змогу висловитись про цілі і завдання конференції та «перебудови». Офіційна

республіканська преса неросійських народів гостро поставила питання національних рідних мов та проблему екологічних забруднень; українці запротестували проти перенасичування України ядерними електростанціями і хемічними підприємствами. Представники прибалтицьких народів поставили також домагання, щоб їхнім республікам надати більшої автономії, а рівночасно розслідувати в їхніх країнах сталінські злочини та повернути їм їхні національно-державні прапори.

Порядком викривання злочинної політики комуністичних верховодів у сфері людського творчого духу академіки найбільше уваги зосередили на причинах девальвації духових вартостей та загальнопоширених суперечностей, що їх насаджували і поширювали кадри партійної організації серед громадськості. «Звершено страшні втрати у сфері духовного життя; можна голодувати, мерзнути, на пограниччі життя бути, але неможливо без ідеалу й віри жити», — пише Ж. Тощенко в газеті «Известия», доктор філософських наук, професор. Вдумливий автор каже, що історія багаторазово засвідчила, що можна зазнати тяжкі економічні і біологічні втрати, терпіти біди й нестатки, але, задержавши духові цінності, нація відродиться, її душа постане, як фенікс з попелу. Тому-то вороги завжди намагалися вдарити по святая святих народу, щоб завдати йому найбільш відчутний удар по культурі, знищити його національну самосвідомість і викривити об'єктивну логіку розвитку народу.

В епосі теперішньої перебудови постали важкі до виявлення суперечності. Якщо в галузі економіки і політики здобутки майже ніякі, то за причину цього названо застарілий господарський механізм, відсутність справжньої демократії, відстороненість і відчуженість більшості народу від дійсної участі в управлінні справами країни, сільського господарства і промисловості.

В соціяльній сфері також виявлено як головну причину кризи — порушення та нехтування соціяльної справедливості, але не докінця виявлено головні причини застою культури та невикористання інтелектуального потенціалу народу. Треба вказати на джерела приголомшеності, що охопили цілу культуру країни, — торжествувала сірість, убогість, гальмування і нищення талантів, відштовхувалась істина. Представників науки, літератури і мистецтва позбавлено автентичної творчості. Духовне життя піддано стандартизації одномірності догматичного примітивізму.

Але, головною причиною деформування духовного життя була маніпуляція громадською свідомістю. Це була свідомо, планомірно здійснювана політика, що послідовно спрямовувала духовий розвиток суспільства за стратегічною схемою гальмування і деформування. Зовнішньо все виглядало гаразд: проголошувано розцвіт національних культур і всилювано у свідомість народу те, що духовий світ совєтської людини найбагатший і універсально найосвіченіший. Дійсність була зовсім протилежною.

Погляди і думки людей спотворювалися, якщо вони не покривалися з офіційною «правдою». В такій обстановці процвітала «подвійна бухгалтерія». Офіційно людина втілювала партійні догмати, а в особистому житті — зовсім щось інше. Маніпуляція проявлялась перш усього в тому, що пропаганда настійно трубила, що ми найкращі, найпрогресивніші, найпередовіші в усіх галузях культури й цивілізації.

З духовного життя безперервно виганяли такі якості, як відкритість, правдивість, щирість. На державно-партійні позиції найменували духовних кастраторів, нігілістів, злодіїв, брехунів, що керувалися не інтересами народу, а інтересами власного живота й кулака, командування і наказування. Вони робили все, щоб закрити людям очі і не допустити їх до джерел правдивої інформації; оголошувалось неіснуючим усе те, що не підходило для партії.

Так створювалось недовір'я до офіційних заяв і рішень. Серед народуросло переконання, що говорити правду надто небезпечно. Пропаганда змальовувала образ якогось виключного, ніде неіснуючого суспільства. Так культивувалась свідомість мітів про те, що тоталітаризм і бюрократична централізація вважались за демократію, крахи і провалля — за досягнення. Кожне інакомання каралось під тим чи іншим привидом. Людей обманювали «демократичними» виборчими кампаніями, закінчивши одну й раз починали пропагувати наступну.

В крамницях щезали необхідні товари першої потреби — їх завжди бракувало, а в той же час пропаганда говорила про збільшення на особу споживання м'яса, молока, овочів, яєць тощо. Проблема мешкання була найкритичнішою, а людей дурили збудуванням мільйонів квадратних метрів житла.

Власті маніпулювали громадську свідомість у сфері національного і релігійного самопізнання. Вони також маніпулювали наукою. Остання лише коментувала прийняті партією рішення, доказуючи їхню «наукову» правдивість і мудрість, поки ці рішення не змінено іншими. Будь-який прояв самотійного мислення підлягав під затиск, критику, усування з інституцій, і приклеювання ярлика націоналізму, ревізіонізму тощо. Людина не могла обороняти себе від свавілля партійних бюрократів. Розгул і свавільство досягли вершка, коли громадянинові прийшлося полагоджувати справи в різного роду управліннях. В людині поставали тоді почуття неповноцінності, нічогости, а то й винуватости.

В такій атмосфері проголошувалась дружба народів, «соціалістичне співробітництво», що є також обманом. В країні створилась найзагальніша нетерпимість. Відсутність культури, полеміки і звичаю пошани до людини створили серйозну деформацію у взаємовідносинах між властю і народом.

Академік В. Кудрявцев каже на сторінках «Известия», що «після 1958 року, коли були розрушені законодавчі права союзних

республік, знову взяла гору надмірна централізація законодавчої діяльності. Майже всі акти 70-80 років, що мають більше або менше важливе значення, були подиктовані центром і центральними органами. При тому республіканські акти (конституційні, громадянські, кримінальні, процесуальні, житлові та інші кодекси) як правило готувались за одним шаблоном, не беручи до уваги місцевих специфічностей. На жаль, це проходить і тепер».

Вказуючи на тоталітарну, недемократичну форму влади, один із читачів «Правди» помістив 28-го червня 1988 р. листа такого змісту: «В нас ні за формою, ні по суті немає розграничення між органами законодавчими, виконавчими і контрольними. До складу тих органів входять одні і ті самі люди, що їх вибирають автоматично в силу їхнього службового положення. Ті самі люди є членами Верховної Ради ССРСР, ЦК КПСС, першими секретарями Обкомів партії. Всі міністри і їх заступники є депутатами Верховної Ради. За такої системи законодавчий орган приймає закон, що підходить для виконавчого, а працівники цього органу одержують право безконтрольно тлумачити, а не виконувати прийняті закони».

Інший читач висловився про народовладдя так: «Більшість бід країни і партії випливає з конституційної невизначеності позиції КПСС в політичній структурі суспільства. На словах вся влада ССРСР належить народові, а фактично партія сама формулює свій склад, робить для всього народу рішення, і сама дає оцінку своїй діяльності на пленумах, конференціях, з'їздах, що насправді є самооцінкою насамперед керівництва партії. Не можна дивуватися, що щойно через пів віку дізнаємося про терор Сталіна в таких масштабах».

Напередодні цієї конференції в багатьох містах республік відбувалися народні демонстрації, домагаючись більшої свободи і справжнього плюралізму, вільної демократії, становлення організації народного фронту, виявлення злочинів сталінізму і брежнєвізму, реабілітації жертв цих злочинів тощо. Сотні тисяч громадян прибалтицьких народів супроводжали свої делегації на бій з Москвою. Ряд українських делегатів також зобов'язалися закомунікувати на форумі конференції домагання українського народу в галузі культури й екології.

Парадокси горбачовської «перестройки»

XIX Всесоюзна партконференція відбулась в атмосфері поглибленої ідеологічної, політичної та економічної кризи та підвищеної напруженості і ворожості неросійських народів у стосунку до російського культурно-політичного імперіялізму в границях советсько-московської імперії.

З повною відкритістю напередодні конференції офіційні засоби совєтської масової інформації, змальовуючи катастрофічне поло-

ження в країні, вказували на довгі черги покупців і порожні крамниці, дуже поганої якості продукцію, яка ні на що не годиться. Особливо підкреслювано великий брак харчів у всіх містах країни та зростаючу інфляцію на різні сорти продуктів. Преса також вказувала на надто низький рівень у сфері державного обслуговування — в райкомах, обкомах, республіканських і всесоюзних відомствах і міністерствах. Висловлено немало жалів щодо елементарного браку медикаментів та незадовільного стану медичного й шпитального обслуговування.

Горбачов у трьох і півгодинній програмній промові проголосив нову жуйку. Він підтвердив, що питання прохарчування населення є однією із найсерйозніших проблем нашого часу, але замість засудити комуністичну партію і таку ж кримінальну советську систему, Горбачов зіпхав вину на всі зlodіяння, браки і безгосподарне розбазарювання ресурсів країни на своїх попередніх диктаторів і їхній партійний апарат. Горбачов ані словом не згадав про десятки мільйонів закатованих, розстріляних і голодом заморених людей.

Розв'язання питання харчової катастрофи Горбачов бачить у кличі «орендний підряд — найкоротший шлях до харчових достатків». Він запевнив збір комуністів, що «перестройка» не є відхиленням від комунізму, але є прямим продовженням жовтневої революції. Але прийшов час, щоб селянина заохотити до орендного землекористування, щоб створити в нього почуття справжнього господаря землі. Досвід доказує, що господарство на орендному підряді може скоро піднести урожайність землі і продуктивність худоби. За індивідуального господарювання зменшуються втрати зерна, збільшується продуктивність м'яса, молока, ярини; одержується продукція доброї якості.

Що таке орендний підряд? За цією «радикальною реформою», здійснення якої має дати відповідь на всі гостроактуальні питання прохарчування, заохочується колгоспників, радгоспників і різних громадян взяти в оренду в держави — через колгоспи і радгоспи — землю, домашню худобу, машини і навози, і самотійно господарювати, здаючи за це державі обумовлену частину зерна, м'яса, овочів, молока тощо. Здавши державі продукцію, залишену частину селянин може довільно собі продати на ринку.

Підступність ідеї «самогосподарювання» лежить у тому, що селянин далі залежить від держави, колгоспу чи радгоспу, як і попередньо; він надалі відповідає за своє господарство перед партійними органами. Селянин також застановляється як запевнити рентабельність підряду, якщо взятий трактор чи автомобіль стоять переважно бездільно через погані дороги, брак палива, нестачу механіки, або вони такої якості, що ними вже неможливо користуватися. Малогабаритна техніка (малих величин машини) необхідна для малих господарств в СРСР не продукується. За

цією концепцією, в людину всилують ілюзію самотійного господарювання, а, насправді, вона залежить від центрального планування, бо колгоспи і радгоспи одержують плян і «передають» його орендаторам. Різниця лише в назві — тепер експлуатація селянина не називається державним пляном, а державним замовленням. Це створює не вільний ринок, а визначуваний ринок державою. І тут постає питання: Чи селянин може стати вільним господарем у системі централізованої економіки, що повністю підлягає державі? Очевидно, Горбачов не має відваги звільнити ринки збуту (закон попиту і пропонування праці) від державної контролі, а без того всі зусилля добитися збільшення продукції сільськогосподарських продуктів приречені на провал. Без ліквідації советської системи селяни і робітники не можуть бути вільними.

В одній із своїх промов до комуністів В. Щербицький сказав в 1987 році, що ціла «перебудова» спочиває на одному інструменті — на лопаті. Чи з допомогою лопати Горбачов може наповнити харчами порожні крамниці і магазини жителів голодної імперії?

Комуністична партія обманює народ уже 70 років. До чергового значнішого обману слід зарахувати ідею впровадження серед народу «політичної демократизації» і створення правової держави. Протягом століть російські царі-тирани владарювали державою не на основі законів, але виключно силою кулака. Ленін і його наслідники продовжують цю саму форму влади.

Народовладдя і демократію Горбачов розуміє так, що лише члени комуністичної партії можуть бути при владі. На місце теперішньої Верховної Ради, що складається з трьох тисяч депутатів, новий орган народніх депутатів складатиметься з 2,500 депутатів. Рада народніх депутатів творитиме своєрідний парлямент на чолі з президентом, що матиме майже необмежену владу у внутрішній і зовнішній політиці. Хто увійде до нового парляменту? Очевидно, тільки члени компартії. Безпартійні не одержать права кандидувати, ані виставляти своїх кандидатів. Горбачову гучно плескали, коли він заатакував групи «патріотичного фронту», як політичної структури, рівнобіжної комуністичній партії. «Ідею опозиційної партії слід вважати надужиттям демократії», — сказав генсек. Він обороняв на конференції тільки партію і інтереси партії, а не народні свободи. Говорячи про демократичні вибори, він пропонує їх там, де кандидати є лише члени партії.

Чи можливо в рамках диктаторської советської системи побудувати суспільство гарантованих свобод, економічного багатства і створити правову державу з дійсною демократією? Соціалізм за своєю природою несумісний з існуванням правової держави. Свого часу про це відкрито писали й говорили основоположники марксизму та ідеологи «пролетарської революції».

Вольтер, Монтеск'є і Дж. С. Мілл зв'язували закон і право зі свободою людини та моральною свободою творчості людського

духу. З другого боку, теоретики марксизму завжди виступали проти закону і проти правових норм визначування та обмежування поведінки людини. Маркс вважав право «буржуазним елементом». «Диктатура пролетаріату, — казав Ленін, — це власть не обмежена жодними законами». У сфері прав людини Горбачов нічого не гарантує і жодних законопроектів не запропоновано для охорони національних мов, національних культур і релігійних переконань, що їх люди практикують поза рамками советської православної Церкви. Всюди й в усьому Горбачов проголосив партію авангардом монопольної влади, що не підлягає народній контролі.

Справді, Горбачов запропонував відокремити державну владу від партійної і зробити «розмежування функцій між партійними і державними органами». Він визнає, що влада одної партії невідхильно веде до народження тоталітаризму. Отож, мовляв, треба повернутися до «ленінської концепції» розмежування функцій партійних і державних органів. Але Ленін 69 років тому на X з'їзді компартії сказав: «Ми повинні знати і пам'ятати, що вся юридична й фактична конституція Советської Республіки будується на тому, що партія все направляє, назначує і буде за одним принципом». Те саме говорив Сталін, те саме говорить советська конституція, те саме говорить Горбачов. У цьому зв'язку Горбачов запропонував, щоб місцевим радам і державним органам надати «незалежного» народовладдя з тією умовою, що головою місцевих рад буде секретар партійного комітету. Це, мовляв, для «підкріплення авторитету партії» і місцевих рад. На депутатів місцевих рад голосуватимуть партійні і непартійні, але кандидатів до рад назначуватиме парторганізація. Їх може бути більше як один — два, три тощо, але всі вони будуть вибранцями парткомом (партійним комітетом).

Зайнявши позицію президента парламенту (голови народніх депутатів) й одержавши з боку ЦК КПСС підтримку, Горбачов консолідував у своїх руках диктаторську владу, яку Сталін, Хрущов і Брежнев освоїли після довгих років боротьби на кремлівському Олімпі. Партія вибрала Горбачова генеральним секретарем, а «народ» вибрав його на президента Верховної Ради, або парламенту народніх депутатів. Таким чином, Горбачов в одній особі став головою державних і партійних органів.

Як може Горбачов говорити про розмежування функцій між державними і партійними органами, коли він в одній особі буде носієм партійної і державної власті? З другої сторони, Горбачов знає, що він мусить користуватися автократичними, навіть деспотичними методами, щоб усунути з поверхні державно-громадського життя успадкований консерватизм та опір до реформування. Якщо, однак, Горбачов піде слідами своїх попередників у сфері національного питання, то вся його «перебудова» не тільки буксуватиме на місці, але нанесе ще більшої катастрофи і прискішений розлад імперської будівлі.

В тенетах ідеологічних суперечностей

Всупереч багатющому досвідові історії про те, що комунізм-соціалізм можна створити людською фантазією лише в книжках і романах як щось химерне, утопічне, вигадане й мало ймовірне, Горбачов наприкінці своєї програмової конференційної доповіді змалював своїм слухачам фантастичний образ соціалізму, якого ніколи ще не було, немає і бути не може. Насамперед, він засудив 70 років попереднього советського соціалізму як «відступлення від принципів творчого марксизму-ленінізму (сік)». «На проміжку цього періоду, — каже Горбачов, — пропаганда йшла в розріз з дійсністю життя. По суті, ідеологічна робота стояла на службі догматичних уявлень про соціалізм і тим самим втратила критичне відношення до дійсності. Пропаганда, оминаючи животрепетні проблеми буття, вироджувалася в красномовні марнослів'я і словословлення... Так, ми відказуємося від всього того, що деформувало соціалізм у 30 і 70 роки».

Втілюючи стереотипну пропаганду своїх імперських попередників і переносячи її в теперішність і прийдешність, Горбачов ще раз «вияснив» поняття «соціалізму» у світлі «нового політичного мислення» такими констатаціями: «Соціалізм ми бачимо як лад справжньої рівності всіх націй і народностей, їх соціального, духовного розквіту і взаємозбагачення, де не буде місця будь-яким виявленням міжнаціональної ворожості, націоналістичним і шовіністичним забобонам, де тріумфуватиме інтернаціоналізм і братерство народів». Присутні делегати «нацменів» не оплескували цих пропагандистських думок, бо знали, що націоналістично-шовіністичні забобони стосуються насамперед російських зайдів, що гуляють у багатьох неросійських республіках.

До дискусії над доповіддю Горбачова зголосилося 280 делегатів, з чого лише 66 протягом чотирьох днів тривання конференції висловили свої погляди. Високопоставлені партійні делегати-росіяни з цілої імперії у своїх виступах приділяли багато уваги питанню збереження советської імперії на базі «інтернаціоналізму». Так, наприклад, перший секретар ЦК КП Казахстану Г.В. Колбін зауважив, що «багатонаціональність держави ще не інтернаціоналізм, а лише необхідна база для його створення». «Партійно-політична праця за останнє десятиліття виявилась в основному запущеною. Особливо це стосується ідеологічної сфери партійної діяльності, частково в практиці керування всередині національними і міжнаціональними відносинами. Не таємниця, що саме в цьому секторі ми часто знаходимося начебто в 'глухій обороні'».

Обороняючи імперську великодержавність, Колбін порівнює позицію республік неросійських народів до біологічного організму, в якому кожен складник його функціонує для організації ці-

лості життя. «Республіки — це органи єдиного соціально-економічного організму країни. Повнокривне функціонування частини і цілого неможливе без розумної взаємопов'язаності. Це історична реальність, яку всім нам треба чітко усвідомити. Адже з шкільної лавки треба виховувати у дітей знання про економічну нерозривність советської федерації народів», — горлав московський імперіаліст.

Аргумент Колбіна не видержує елементарної критики. Маленька Фінляндія була убогою країною так довго, як довго вона була частиною російської імперії. Державно усамотійнившись, Фінляндія стала однією з найбагатших країн Європи. Державно усамотійнившись, Україна, Білорусь, Естонія, Латвія, Литва, Грузія, Вірменія та багато інших народів створили б могутні національні економіки, запевняючи для своїх громадян високий рівень життя та співпрацюючи з усіма іншим більшими і меншими народами світу на базі еквівалентності, економічної взаємовигідності та економічної взаємозалежності. Такою є емпірична логіка й наявна дійсність у світі.

Академік Л.І. Абалкін, дорадник Горбачова в галузі економіки, сказав з'їздові, що «треба з усією виразністю підкреслити, що радикального перелому в економіці не зроблено і що зі стану застою вона не вийшла». Він також поставив виклик Горбачову щодо його пропозиції «об'єднати в одній особі функції першого секретаря партійного комітету і голови Верховної Ради СРСР». Мова, очевидно, про розмежування державної і партійної влади, що за схемою Горбачова дістануться в руки однієї людини.

В.В. Карпов, перший секретар правління Союзу письменників СРСР, сказав: «Після Жовтневої революції ми багато років пояснювали різні дефекти капіталізму. Тепер ми побачили: у нас і своїх переживань постало немало, а одні із них у сталінські часи — інтриги, доноси, очорнювання, брехня. Багато в той час писалося з ціллю знищення людей, дуже часто чесних, нездібних захищати себе від горлорізів і лизоблюдів. Сьогодні, читаючи злобні, неаргументовані статті, я бачу в них той самий стиль доносу з бажанням скомпромітувати, 'знищити'».

А.Х. Везиров, перший секретар ЦК Компартії Азербайджану, сказав: «За останні 15 років в Азербайджані абсолютне відставання рівня життя від середньосоюзних показників не тільки не скоротилося, але збільшилося у майже два рази. В результаті економічних прорахунків нині около чверть мільйона працездатних ніде незатруднені... Відчувається нестача підставових наукових розпрацювань зі сфери міжнаціональних відносин. Як відомо, багато інститутів Академії наук СРСР вивчають історію і проблеми народів Африки, Азії, і Латинської Америки, однак стан і тенденції розвитку відносин між націями і народностями в нашій країні вивчаються надто незадовільно. Створений вакуум заповнюють діячі, що нерідко займають націоналістичну позицію».

М.А. Ульянов, голова правління Союзу театральних діячів ССРСР, сказав: «Чому він такий всесильний, цей наш бюрократ? А всесильний він тому, що бюрократ перемагає не логікою і кращим рішенням, а силою захопленої влади. А захопивши владу, він оточує себе і подібними особами, і нікому тієї влади не віддасть. Для того й номенклатура придумана — це як каста недоторканих. Придумано все це не сьогодні, але тоді, коли для нас багато чого злого придумано. . . Невже знову проклятий страх, що сидить в наших генах? Правду сказано: треба перш усього перебудуватися самому. Але думається, що без правових, економічних, політичних, юридичних важелів, що здатні створити правоохоронну державу, не вдасться нам змінити самих себе. Людський фактор без правових основ не відіграє ніякої ролі. Так я думаю».

С.А. Федотова, учителька історії, висловила так: «Але я учитель історії. І зрозумійте мій біль, гіркість, а іноді сором, коли я змушена говорити про те, що в підручнику історії оце питання освітлено неправильно, а це — перекручено, а оце — не відповідає історичній правді. . . Скільки разів напередодні нового шкільного року ми одержуємо розпорядження про зміни програми з того чи іншого курсу історії. . . Нам потрібна історична правда».

Г.І. Марчук, президент Академії Наук ССРСР, сказав: «Я почну з того, що положення справ в науці нашої країни дійсно викликає серйозну тривогу. . . Наш реальний потенціал фундаментальних дослідів приблизно у п'ять разів нижчий, ніж американський. На досліді у США призначається 15 білльйонів, а в нас — 2 білльйони».

В.П. Кабайдзе, директор підприємства, висловив такі міркування: «Багато йде розмов: чи ліквідувати міністерства, і скільки їх повинно бути? Дійсно, з однієї сторони, парадокс — ні у кого у світі немає стільки міністерств, як у нас, а справи йдуть погано». На цій конференції стверджено, що в ССРСР є сто всесоюзних міністерств і вісімсот республіканських. «Я читав стенограми всіх партійних з'їздів. Взяв XVII з'їзд, читав дуже уважно, і на кожному з'їзді про те говорили, про нормалі, металеві стрижні і т.д. Адже правильно говорять, що розумні люди на помилках вчаться, а дураки їх повторюють» (сміх).

Б.К. Пуго, перший секретар ЦК Компартії Латвії, виступив з такою заявою: «По суті справи нам необхідно створити новий, більш ефективний механізм взаємовідношення союзних органів, міністерств і відомств з республіканськими місцевими органами совєтської влади. Треба запевнити правдивий суверенітет кожної братської республіки. Тут ми маємо на увазі істотне збільшення самостійності союзних республік і поширення прав місцевих органів. . . в розвитку економіки, соціальної сфери і культури. . . Нам потрібна цілісна концепція розвитку міжнаціональних відносин, сучасне наукове тлумачення багатьох складних питань і понять. Треба нових підходів у галузі мовної політики, формування

бюджетів союзних республік, визначення закупочних цін в різних районах».

В.І. Мельніков, перший секретар Обкому Комі, висловив на форумі конференції такі думки: «Надто важливий розвиток національної мови, культури, і не менш важливий розвиток сорціяльних умовин, збереження природнього середовища життя і традиційних звичаїв кожного народу. . . Скажу більше. В ході обговорення тез від багатьох комуністів і безпартійних ми одержали більш категоричний наказ: ті, хто попередньо активно проводили політику застою, тепер, в періоді перебудови, в центральних партійних і советських органах бути й працювати не можуть. За все треба відповідати і відповідати персонально» (оплески). На запит Горбачова, кого він має на увазі, Мельніков сказав: «Я відніс би сюди товаришів М.С. Соломенцева, А.А. Громика, В.Г. Афанасєва, Г.А. Арбатова» (оплески).

Дальше розкривання мракобісся комунізму

Д.І. Патіяшвілі, перший секретар ЦК Компартії Грузії, виступив з такою інтервенцією: «Дуже важливо цінити й шанувати національні традиції і почуття і мати ясне зображення історії культури народів. Між іншим, багато товаришів, навіть органи, інколи надто краще ознайомлені про деякі іноземні держави, ніж республіки і національні райони нашої країни. . . Власне, наша партія, інтернаціональна по своїй суті, повинна виступати сьогодні як головний гарант основоположних цінностей і святинь національного духа саомбутности, культури й мови. . . Телебачення, преса, від яких багато залежить доля перебудови, повинні більше зміцнювати довір'я і любов, більше пропагувати культуру й історію наших народів».

В.А. Стародубцев, голова агропромислового об'єднання в Тульській області, висловив порядком критики такі спостереження: «Мені хотілось би підкреслити наступний момент. Все ж таки в нас створилась у державі каста недоторканих. Справа йде про грубих партійних і державних працівників, які дійсно під соромливою девізою відходять на пенсію, зверивши дуже серйозні злочини або порушення норм партійного життя і советських законів. Сьогодні вони мають персональні пенсії, багатокімнатні квартири. . . Думаю, що тому явищу треба дати оцінку».

С.Г. Арутюнян, перший секретар ЦК Компартії Вірменії, у своїй доповіді зробив таке ствердження: «Нагально пекуча необхідність сьогодні — випрацювання нового політичного мислення в національному питанні. Я не відкрию тут ніякого секрету, коли скажу, що це питання у нас найбільше занедбане. Адже в такій сфері людських відносин, як національних, не можна рішати ані про одну серйозну проблему, якщо не звільнитись від застарілих

підходів і стереотипів. . . Як сказано в доповіді, в рамках посталої структури союзної держави необхідно максимально враховувати інтереси кожної нації і народности, і всього суспільства советських народів. . . Ми з великим вдовolenням сприйняли висловлену в докладі ідею про те, що реформа політичної системи передбачає інститути, що будуть глибше й докорінніше розглядати проблеми міжнаціональних відносин».

В.І. Мироненко, перший секретар ЦК Комсомолу, висловив свій погляд на проблеми сучасної комсомольської молоді. Він сказав: «Ситуація в молодіжному середовищі складна і суперечлива. Насамперед серед молоді політичну апатію, недовір'я, помилкові погляди. Частина молоді знаходиться в полоні революційних фраз. . . Насамперед від застою в громадськості найбільше постраждала саме молодь. З другої сторони, наше суспільство стало втрачати динамізм саме тому, що зменшився приплив свіжих сил, новаторських ідей, нових людей. . . В країні приблизно чотири мільйони молодих родин стоять в черзі за житлом».

Г.А. Боровік, голова Советського комітету збереження миру, типовий великоросійський державник — імперіяліст. Ось його «поучення»: «В останній час ми часито говоримо про патріотизм. Це гарно. Але насторожує настійний заклик деяких діячів культури до патріотизму, так би сказати, однонаціонального: ви, казахи, розвивайте свій патріотизм, ми, молдавани — свій, ви, грузини — самі для себе, ми, росіяни — самі. У вас свої цінності, у нас свої. . . Але слова 'советський патріотизм', 'соціалістичний інтернаціоналізм' начебто зникають з ужитку. Я дуже радий, що вони сьогодні знову прозвучали з більшою силою. І діло, очевидно, не у словах. Проходить дуже небезпечний процес роз'єднання націй. Це моє, а то — твоє. . . Я ось пропоную, коли ми відновлюємо пам'ятники культури будь-якої нації, давайте пошлемо туди інтернаціональні бригади будівельників, інтернаціональні бригади реставраторів. Хай це буде наше загальне досягнення, советське. . . Ми говоримо про ріст національного самопізнання. Це прекрасно. Але не за рахунок советського національного самопізнання. Самопізнання громадян Советського Союзу і советського патріотизму».

Р.Б. Сонгайл, перший секретар ЦК Компартії Литви, на тему міжнаціональних проблем висловився так: «На конференції обґрунтовано прозвучала затурбованість станом міжнаціональних відносин в деяких районах країни. Серед інших аспектів, про які тут була мова, є домагання розглянути питання мовної проблеми. В ході обмірковування тез ЦК широко ставилося питання про те, щоб національна мова стала державною мовою в союзних республіках. Позитивне рішення цього питання, на наш погляд, можливе».

Ф.Т. Моргун, голова державного комітету ССРСР для охорони природи, кол. перший секретар компартії Полтавської області, сказав: «Проблеми екології мають тепер широкий соціальний,

економічний характер... Вони є зоною особливої уваги світової громадськості і засобів масової інформації... Відмічається зменшення природної родючості земель, зменшення гумусу, незадовільний стан лісів... Сто років тому центральні чорноземні області України мали 10-12-14 процентів гумусу. Тепер ми виснажили це багатство відвальним плугом, і залишилося лише 3-4%. Ріки, моря, озера забруднені кислими дощами та хемікатами. Якщо негайно не впровадиться рішучих заходів, то в деяких районах басейнів рік вода буде непридатною до пиття і зрошування».

Б.І. Олійник, секретар правління Спілки письменників СРСР і секретар правління Спілки письменників УРСР. Його виступ на конференції слід вважати за один з блискучіших. Він сказав: «... Не знаю, як у кого, а в мене і тих, хто послав мене на конференцію, є Вітчизна-Радянська Україна (оплески).

Забувати про це, про те, що наша перемога — це подвиг усього народу, таким чином позбавляючи смислу життя кілька поколінь, — великий непростимий гріх. І наша література, всі види мистецтва повинні зміцнювати, а не руйнувати зв'язок поколінь, берегти пам'ять не тільки про лихе, а й про те велике, неминуще, що здійснили наші предки (оплески). В супротивному разі саме на безпам'ятстві може вирости чортопорох, в заростях якого ми й не помітимо, як зійде отруйне насіння нового культу. А щоб усього цього повік не сталося, мені наказано вимагати: опублікувати, нарешті, 'білу книгу' про ті чорні часи, щоб з стенографічною чіткістю і точністю до кінця викрити не тільки Сталіна, а й визначити міру вини кожного з тих, хто його оточував, назвати поіменно не тільки жертви, а й тих, хто замислював і виконував акти беззаконня» (оплески).

«А оскільки в нашій республіці гоніння почалося задовго до 37-го, варто з'ясувати ще й причини голоду 1933 року, який позбавив життя мільйонів українців, назвати теж поіменно тих, з чиєї вини сталася ця трагедія (оплески). Нарешті, поіменно викрити донощиків, які доставляли ексекторам суціль наклепницький 'компрокат'. 'Засвітивши' імена таких 'стукачів' минулого, ми завдамо превентивного удару і по тих, хто ще тільки збирається взятися за цю брудну справу» (оплески).

«Не варто шукати винних по регіонах. Адже біда універсальна. У цьому пляні однаково тяжкі і наслідок і причина. Наслідок, зокрема, в Україні такий: національна мова опинилася майже на околицях духовної і матеріально-виробничої діяльності народу. Вона поступово якось зникає з діловодства, з державного і партійного вжитку. Більше того, в багатьох містах вже не існує шкіл рідною мовою. Майже в усіх вищих навчальних закладах студенти позбавлені можливості навчатися мовою своїх матерів, не говорячи вже про житячі садки. У цьому питанні не повинно бути різночитань. Треба на державному рівні створити режим найви-

щого благосприяння функціонуванню рідної мови в усіх сферах і на всіх поверхах суспільства, підкріпивши теорію правовими законами, аж до притягнення до відповідальності осіб, які перешкоджають розвиткові національної культури» (оплески).

«З цього, природньо, виростає і проблема виховання культури міжнаціональних відносин. І не тільки в аспекті гуманітарному. Я привіз звернення до XIX Всесоюзної партконференції громадськості республіки 'Про перегляд програми розвитку енергетики в Україні', під яким стоять понад шість тисяч підписів. Зарозумілість і зневага деяких союзних інстанцій, а насамперед Міненерго, до долі України межує не тільки з якоюсь немилосердною жорстокістю, а вже й з образою національної гідності»...

«Але ми вправі поставити вимогу притягати до персональної відповідальності проектувальників, які допустилися найгрубіших прорахунків у виборі майданчиків для АЕС в Україні. Зокрема спорудження Ровенської АЕС на карстових землях уже привезло до перевитрати багатьох мільйонів народніх карбованців. Будівництво АЕС на тектонічних розломах в умовах підняття ґрунтовних вод загрожує катастрофою. А проект спарених енергоблоків 3-го і 4-го на ЧАЕС, а радіоекологічна обстановка, яка склалася після аварії на ЧАЕС у Київській, Житомирській, Черкаській, Ровенській областях і деяких районах нашої синьоокої сестри Білорусії? А історія з Чигиринською АЕС, будівництво якої під тиском громадськості обіцяли зупинити, але ширяться чутки, що будують?».

«Відомо, що за наявністю водних ресурсів на одного жителя Україна займає одне з останніх місць у країні. А нам ще хочуть підсунути канал Дунай-Дніпро, тобто стічну воду всієї Європи перекинути в Дніпро. Що це — недоумство, чи лихий замір, як говорять у народі? Що б там не було, але я одержав наказ комуністів вимагати, щоб взяти під громадський контроль цей розгул і спинити заїжджих проектантів, які розгулюють по Україні та інших республіках у стилі плянтаторів, незважаючи ні на інтереси, ані навіть на саме життя аборигенів (оплески)».

Національний патріотизм — руйнівник імперії

Відбуття першої після 47 років XIX Всесоюзної партконференції, крім економічних, політичних і ідеологічних зумовленостей, завершено в значній мірі феноменальним наростанням почуття національного патріотизму серед неросійських народів імперії. Цей національний патріотизм сильно заманіфестував себе в роки визвольної боротьби за національну державність після упадку царської імперії.

Створена Леніном видимість «рівноправних» державних структур у формі советських республік не була суверенним твором на-

родів, але накинутим устроєм російського комуністичного імперіялізму. На проміжку 70 років, незважаючи на кремлівську політику масового народовбивства, Москві не вдалося знищити глибинні духовні сутності неросійських народів. Навпаки, мов мітичний фенікс, кожен із народів імперії заново заманіфестував свою невмирущість, своє безсмертя, свою волелюбність не на ґрунті псевдоінтернаціоналізму, національного нігілізму і надуманої соціалістичної співдружності, але на фундаменті притаманних кожному народові національних цінностей — релігійних, історичних, етнокультурних, глибинно психологічних.

Як уже зазначалось, майже всі промовці вказували на незчисленні структуральні недомогання законодавчої, виконавчої і судейської влади, як і на збочення і деформації всієї історії сталінського і брежнєвського соціалізму. Ніхто з учасників конференції, мільйонів телеглядачів в імперії і вільному світі не був вільний від враження, що цей комуністичний з'їзд був найбільшим досі дозволеним форумом антисоветської правдомовної інформації. Але тому, що це якраз комуністи смажили мертвих і ще живучих комуністів, ціле видовище не названо за кагебівською термінологією «антисоветською агітацією і пропагандою», але найменовано його «гуманістичною гласністю і соціалістичною демократизацією».

Ми вже дізналися з часткових цитувань промов більшості перших секретарів компартії неросійських республік (крім В.В. Щербицького, який на форумі конференції не виступав і який національне питання вважає за анатему російського комунізму), які висловили погляд, що національне питання і проблема міжнаціональних відносин становлять найфундаментальнішу проблему для керівництва советською імперією — горизонтально і вертикально. Про динаміку цього питання в її повній гостроті говорив на форумі ЦК КПСС сам Горбачов ще 18-го лютого 1988 року.

Ціллю конференції зі сторони російських імперських тоталітаристів було, щоб, між іншим, зобразити імперську структуру як «найбільше досягнення людства» для спільного добра советського народу. «Советський народ» вони уявляли і ще уявляють як щось моногенне, однорідне — культурно, мовно, історично.

Найбрутальнішим яструбом російського імперіялізму на конференції виявився Е.М. Прімаков, член ЦК КПСС, директор Інституту світової економіки і міжнародних відносин Академії наук СРСР. В дусі Брежнєва і Суслова той невіглас людської психології виступив з пропозицією зміщувати командно-адміністративною методою народи як «пекучу проблему для інтернаціоналізування громадського життя в Советському Союзі». Свої великоімперські міркування він обґрунтовує так: «Недавні події в ряді районів країн показали, наскільки це важно. На проміжку довшого періоду ми створювали комісії інтернаціонального виховання, комітети

дружби, посиляли делегації з республіки в республіку, проводили фестивалі і декади братських літератур і культур і вважали, що цього майже повністю досить для зближення націй. Так і тепер пропонується для такого зближення створити міністерство або комітет у справах національностей. Не підлягає сумніву корисність цієї пропозиції, але хочу сказати, що рішення має створення інтернаціональних структур, що охопить всі сторони нашого життя. В частковості я маю на увазі наступне: раніш робилося упирання на національні або хоч місцеві кадри в усій партійно-громадській системі республік зверху донизу. Рекомендується, що тепер треба доповнити це ротацією кадрів по горизонталі в усій країні. В цьому, до речі, одна з лекцій останніх подій в Азербайджані і Вірменії. Тільки за такого горизонтального переміщення і партійних, і господарських працівників можна створити єдиний інтернаціональний сплав-поеднання в Советському Союзі, що буде монолітним, ніж сума національних утворень, що тяжіють до замкнутости».

Ми свідомо зацитували жмут доктринерських думок великоросійського імперського шовініста, щоб виявити його заскорузле мракобісся і бездушну стереотипність того всевладця московського імперіялізму, дорадника Горбачова у справах творення «інтернаціонального советського народу» шляхом викорчовування національних кадрів — автохтонів, і насильного заслання їх поза межі рідної батьківщини, щоб на їхні місця насилати російську голоту в ім'я творення т.зв. «інтернаціоналізму».

З приводу виступу невігласа Прімакова «Літературна Україна» висловила за 21-ше липня 1988 так: «Неприємно було слухати деяких 'спеців' з національного питання, які хочуть нав'язати нам замість ленінського інтернаціоналізму 'горизонтальний' інтернаціоналізм. До однієї з резолюцій потрапила дорога для різних уніфікаторів брежнєвсько-сусловська настанова про 'історичну формацію — советський народ'. Певна річ, советський народ існує, однак це поняття не етнічне, а суспільно-політичне. . . Советські народи мають свої мови, свої різні історичні корені, свої самобутні відмінності, ігнорування яких працювало і завжди працюватиме не на єдність нашої багатонаціональної батьківщини, а на розбрат і чвари».

Бачачи, що під тиском визвольного націоналізму невідхильно відбувається розклад і послаблення імперії, Прімаков продовжує товкти воду в ступі, залякуючи своїх однодумців страховищем націоналізму. Він каже: «Я говорю про все це, анітрохи не зменшуючи важливості розвитку націй і народностей в Советському Союзі. Але такий розвиток не сміє відриватися від інтернаціонального ґрунту. Тим більше це важливо тепер, коли опора робиться на більшу самостійність на місцях. Без практики такого переміщення кадрів правильне рішення, надто правильне рішення».

ня про самостійність може призвести до наростання націоналізму. . . Також не сміємо закривати очей на те, що ідеї багатопартійності можуть в першу чергу використати націоналістичні, догматичні елементи всіх мастей.. А це було б страшним ударом по перестройці».

«Заслуговує на повну увагу проблема зближення, якщо хочете, інтеграції національних інтелігенцій, тому, що саме частина інтелігенції виступає, на жаль, в якості головного носія націоналістичних ідей. В цьому пляні неоцінене значення має зв'язок між вузами (вищі навчальні заклади — В.Б.) країни, що формують за-втрішню інтелігенцію союзних республік. Таких зв'язків ще очевидно недостатньо».

Прімаков і його соратники з кіл Горбачова не тільки не перебудовуються за стерильною рецептою цього генсека і наростаючої всеохопної економічної і соціальної катастрофи, але вони з ще більшою настирливістю накладають нагубники і погрожують концтаборами діячам справньої перебудови, відкритості і гуманізму з рядів інтелігенції неросійських народів. За тоталітарної однопартійності не може бути мови про будь-яку демократизацію, гласність, соціальну справедливість, пошану до людини і її неповторної творчості.

Якщо шукати за позитивними оцінками відбутої конференції, то їх слід знаходити у частковім виявленню злочинів комуністичної партії супроти народів імперії на проміжку десятиліть існування злочинної системи російського тоталітарного комунізму. Цей аспект продемонстровано з такою силою, що жителі імперії, за твердженням західніх кореспондентів, безмовно остовпіли, а інші переживали глибоке вдоволення за виявлення правди. Ще інші відчували огиду до себе і системи, яка їх весь час обманювала і продовжує обманювати.

Заслуговує на схвалення також той факт, що вперше з епіцентричного форуму і центральних засобів масової інформації продемонстровано незавидну долю уярмлених Москвою народів, їх дискримінацію у сфері рідної історії, національної культури, мови, освіти і забруднення екологічного середовища командно насаджуваними на території неросійських республік шкідливих для здоров'я народу і економіки різних промислових проєктів, каналів, ядерних електростанцій тощо.

Всилюючи протягом століть «месіянськість», «братерство» та «визвольний характер» російських завоювань неросійських народів, росіянам продемонстровано на цьому зборі правдивіший образ їхньої зображеності в очах поневолених народів в російській імперії. Народня мудрість каже: ситий голодного не знає.

Моральний закон діяв у людині задовго до проголошення його Мойсеем. Якщо сукупність виявлень на цій конференції заставить росіян замислитись над багном, в якому вони опинилися, і ство-

рить свідомість і конфлікт свідомості їхнього зlodіяння на шкоду собі і шкоду підкореним ними народам, то відбуту конференцію можна буде уважати також за подію можливих перетворень, але не по лінії горбачовського мислення, але по лінії Універсальної Деклярації Прав Людини і Народів. Така метаморфоза, одначе, вимагає всегромадського зазнання вини, каяття, психологічного болю і рефлексій. Культурніші західні народи подолали в собі комплекс імперіялізму. Між колись колоніальними і пануючими народами розвинулось всестороннє співробітництво.

Посилення боротьби з російським колоніалізмом

Звичайно, резолюції віддзеркалюють у стягненій формі потік висловлених думок, пропозицій і побажань даного збору. Резолюції ХІХ Всесоюзної партконференції поділено за тематикою на шість категорій. Тут говориться про завдання перебудови; про демократизацію суспільства і реформу політичної системи; про боротьбу з бюрократизмом (читай: боротьбу комуністів з комуністами — В.Б.); про гласність; про правову реформу і, нарешті, про міжнаціональні відносини. Ми зупинимось над резолюцією про міжнаціональні відносини, хоч поглянемо на точки інших резолюцій, щоб вказати на забріханість горбачовського «нового» мислення, ортодоксальну доктринерську комуністичну ідеологію і незмінність російського імперіялізму під прикриттям різної термінологічної семантики.

В одній із резолюцій кажеється: «Советська держава народилась як знаряддя диктатури пролетаріату і на певній стадії суспільного розвитку перетворилась у загальнонародну державу». Кожен ознайомлений з російсько-большевицьким комунізмом знає, що «знаряддя диктатури пролетаріату» — це захоплення клікою конспіраторів і злочинців влади і свавільне владання по диктаторському над народами супроти волі народів. Без вільних виборів диктатура деспотів не перетворилась у «загальнонародну державу».

В іншій точці тієї самої резолюції говориться про те, що наступна реформа політичної системи має «забезпечити умови для дальшого вільного розвитку кожної нації і народності, зміцнення їх дружби і рівноправного співробітництва на принципах інтернаціоналізму». Про жоден «вільний розвиток кожної нації» (крім російської — В.Б.) не може бути мови, бо «на принципах інтернаціоналізму» нації задушуються, їх обезкровлюється, обездуховлюється, їх експлуатується і павперизується. Дружність народу до народу ґрунтується на принципі взаємопошанування, а не на принципі зневаги, злочинної поведінки і закріпачення.

«Підвищенню ролі представницьких органів сприяла б рекомендація на посади голів Рад, як правило, перших секретарів відповідних партійних комітетів», — кажеється в іншій точці резолюції.

Іншими словами, «соціалістичний плюралізм» зводиться до диктатури комуністичного тоталітаризму, бо навіть до «представницьких органів» рекомендується (читай: насаджується) на голів Рад секретарів партійних комітетів. За однопартійності не може бути мови навіть про елементарну демократію.

В іншому пункті цієї резолюції говориться про «свободу совісті» і про те, що «закон повинен надійно оберігати особисту гідність громадянина, недоторканність його житла, таємницю листування, телефонних переговорів» тощо. Комуністична лицемірність цієї точки резолюції виявляється в тому, що Указ про нехтування і гвалтування всіх вищезгаданих норм прийнято задовго до опублікування резолюцій, хоч його задержано на деякий час у таємниці. Така вартість комуністичних «законів».

В резолюції про міжнаціональні відносини говориться про «право націй на самовизначення, відродження і розвиток національних культур». В так званій «Конституції» говориться також про право націй на відокремлення. За Горбачова й ту формальність урізали. Далі в цій точці говориться про «подолання міжнаціонального розбрату». Клич — «Геть росіяни», що пролунав у Алма-Ата, Прибалтиці, Україні, Грузії, Польщі, Угорщині і Чехо-Словаччині, говорить радше про гостроту міжнаціональних відносин. До найідіотичнішої бажальності слід віднести в резолюції таке твердження: «Стала реальністю нова історична спільність — советський народ». Московським імперським невігласам не спадає на думку факт, що поняття «советський» має виключно політичне значення для найменування неіснуючої в дійсності сутності. Воно не має ні свого коріння, ні своєї вікової історії, ні своєї психології, ані своєї майбутності. Назвати наднаціональний агрегат «советський» немає нічого спільного з чисельністю автентичних народів, що їх агрегат покищо адмініструє.

Про дотогочасну забріханість і брутальність російського комунізму у справах національного питання говориться в цій резолюції так: «Разом з тим динамізм, властивий початковому етапові формування багатонаціональної держави Рад, був істотно втрачений і підірваний відходом від ленінських принципів національної політики, порушеннями законності, ідеологією і психологією застою. Абсолютизувалися досягнуті результати у розв'язанні національного питання, утверджувалися уявлення про безпроблемність національних відносин. Недостатньо враховувалися потреби соціально-економічного, культурного розвитку як окремих республік і автономних утворень, так і національних груп. . . Це призводило до громадської незадоволеності, яка набувала часом конфліктного характеру. . . Негативні явища, які нагромаджувалися десятиріччями, довгий час ігнорувалися, заганялися всередину, не діставали належної партійної оцінки».

Читаючи вищенаведене розкриття галерії помилок, прорахунків

і калькуляційних занедбань, здавалося б, що, нарешті, всевладці духовно прозріли, побачили свої помилки і що їх будуть направляти. Але в дальших пунктах резолюції поновно говориться про обов'язковість стерильної «інтернаціональної ідеології», насаджується «соціалістичний ідеал» і «соціалістичну культуру».

Вивчення і збереження рідних мов і необмежене їх функціонування стало могутнім домаганням творчої інтелігенції і громадськості всіх неросійських народів. Під тиском цих домагань у резолюцію про міжнаціональні відносини внесено такі рекомендації: «Виявляти більше турботи про активне функціонування національних мов у різних сферах державного, громадського і культурного життя. Заохочувати вивчення мови народу, ім'ям якого названа республіка, громадянами інших національностей, які проживають на її території, насамперед дітьми і молоддю».

З приводу цієї точки резолюції «Літературна Україна» за 21-ше липня 1988 р. висловлює такі критичні зауваження: «Важко погодитися з тим, що закон про довільний вибір батьками для дітей шкіл з тою чи іншою мовою навчання може діяти демократично в умовах нашої республіки. Можливо, в інших республіках він має демократичний характер (в російській, наприклад — В.Б). Але ми знову й знову ставимо закономірне питання: як можна вибрати для своїх дітей українську школу в Запоріжжі чи Донецьку, в Чернігові чи в Миколаєці, де українських шкіл нема?!».

Дальша точка в резолюції про міжнаціональні відносини займається питанням «патріотизму і інтернаціоналізму». Буквально кажеться: «Важливо, щоб уже в початковому соціальному досвіді особи, починаючи з сім'ї і школи, піонерської і комсомольської організації, ці цінності органічно поєднувалися, виступали в нерозривній єдності, виключали як національний нігілізм, так і національну відособність». Нам відомо з офіційної советської преси, пленумів письменників, з'їздів учителів і виховників дитса-дочків, що цілісна виховно-ідеологічна програма, від дитячих ясел починаючи і на високошкільній програмі кінчаючи, і весь процес виховання насичений централізовано-пляновим навчальним матеріалом національного нігілізму. Всі підручники для шкіл також насичені цим самим нігілізмом. З другого ж боку, вся офіційна виховна програма вбиває в людині почуття національної відособленості і національного патріотизму як щось, що суперечить якомусь мітичному «інтернаціоналізмові». Усюди маніфестує себе типова російська пихатість, місянська виключність, етноцентрична зарозумілість, зневага до інших народів і непогамований шовінізм російського держиморди, за влучним окресленням навіть самого Леніна. Чи може М. Горбачов, канонічний послідовник Леніна, піднятися до «перебудови» на такій психологічній настанові російського народу? Правда, він картає його за брак політичної культури, але чи Росія гордилась будь-коли політичною культурою?

З біблійних часів передалось нам спостереження про те, що, мовляв, людина бачить в оці співрозмовця скалочку, а не бачить у своєму поліна. Одну з точок резолюції можна вмістити в рамці того самого спостереження і протиставлення, віднісши їх до сучасної російсько-большевицької дійсності. В резолюції кажесться: «Треба навчитися розрізняти справді національні інтереси і їх націоналістичні викривлення. Будь-які претенсії на національну винятковість неприпустимі й образливі, в тому числі й для народу, від імени якого вони висловлюються. В дусі ленінської традиції слід боротися насамперед із 'своїм' націоналізмом та шовінізмом, і робити це повинні насамперед представники відповідної національності». Хіба Горбачов подолав у собі «свій» націоналізм і шовінізм, коли, промовляючи в Києві, висловився, що, мовляв, Росія і Україна — це ж те саме?! Отож, фундаментальну перебудову в політичному мисленні й світосприйманні треба Горбачову і його кліці почати від самих себе, а щойно згодом висловлювати свої погляди на тему міжнаціональних відносин. Між іншим, промову Горбачова в Києві, з дозою здивування, коментував поважний англійський журнал «Ді Економіст».

Ми навели лише низку точок резолюцій з концеренції, щоб з наочною ілюстрацією вказати на тотальну забріханість, внутрішню суперечливість і догматичність їхніх суджень. Як і попередні резолюції сталінського, хрущовського і брежнєвського періодів були насичені псевдонауковою невігласністю, так і резолюції горбачовського етапу зформульовано по лінії потреб партійної пропаганди.

Доконференційні, конференційні, поконференційні дискусії і полемізування та прийняті резолюції вказують на наявність систематичної, конвульсивної кризи духових компонентів в імперській структурі. Одуховити омертвляючий імперський конгломерат не в силі ні Горбачов, ані його наступники. Процес розкладу і послаблення імперської машини йде до свого остаточного призначення.

За Марксом, діалектичний процес розвитку об'єктивного світу йде по лінії виникнення, заперечення і зникнення. На місці старого постає нове, і т.д. Придушувана протягом десятиліть автономна психодинаміка людини і народів набирає в наш час зривного зрушення. В глибинах психіки народу кристалізується своя політична думка і тенденції національних цілеспрямувань до державницької самостійності всіх націй. Цього процесу вже нічим не припинити, ані zdeформувати.

Петро РУБАН

МІМІКРІЯ ДЕСПОТІЇ

У періоді гласности і перебудови в СРСР все ще залишаються забутими законом і милосердям суспільства — політв'язні з табору ВС-389/35, сел. Центральний, Чусовського р-ну, Пермської обл. — північний Урал.

І попри всі заяви офіційних осіб щодо умов їхнього перебування в ув'язненні, відповідаючого, ніби-то, законом советського судочинства і нормам міжнародного права; положення політв'язнів суттєво не змінилося і ближчим часом не зміниться в силу певних обставин, які існують поза бажанням лідерів перебудови.

Однією з найважливіших причин їхнього незмінного стану є існування «закону», а особливо, його інтерпретації реалізованої через інструкції, положення, правила — які є рудиментарним залишком сталінсько-брежнєвських часів; запроваджені до життя міністерствами і відомчими установами з ціллю примусу до рабської праці, з ціллю вирівнювання на один копил, умовами специфічного режиму, свідомості, громадян.

Гасла перебудови і реальна дійсність — несумісні.

Двадцять шостого липня 1987 р. Советський Союз ратифікував Віденську угоду «Проти тортур...». Здавалось би, що негайно відбудеться приведення у відповідність і його внутрішнє законодавство. Або виходячи з міжнародно-правових норм, поки ця робота не проведена в Союзі — почне діяти ратифікована міжнародна угода. Цього не сталося, хоч заяв на Віденській зустрічі з боку советських представників більш чим достатньо.

Проти політичних в'язнів, все так же, як і раніше, застосовують тортури через ШІЗО (штрафний ізолятор) — голодом, холодом, безсонням, всім специфічним комплексом цього знаряддя фізичного нищення люлей, підтверджують свою істинну суть — тиранив.

У розмовах з офіційними представниками влади, прокурорами, адміністрацією, функціонерами від КГБ завжди наголошуємо на цих порушеннях. Нам відповідають — прийнятий урядом міжнародний закон для них не існує, діють вони у відповідності з приписами інструкцій, приказів.

Коли ж ми говоримо про те, що в ст. 27 Женевської конвенції «Про право міжнародних договорів», до якої прилучився і Со-

ветський Союз у 1986 р., сказано, що... при порушенні міжнародного закону державою-учасником цього договору, посилення на своє внутрішнє законодавство не є законним. І, що міжнародний закон діє на всій території держави-учасниці. Відповідають — ми некомпетентні вирішувати такі проблеми.

Ще в липні 1987 р. звертався з листом до Генерального прокурора ССРСР, до юридичного відділу ЦК КПСС з вимогою, негайно припинити тортури проти в'язнів через ШІЗО, використання котрих входить в явне протиріччя з вищенаведеним міжнародним законом — відповіді не отримав.

Листи були переадресовані прокурору Чусовського р-ну, який некомпетентний вирішити ці питання.

А тортури тривають! Нищиться здоров'я людей, їхнє життя на межі загибелі; мало того, люди гинуть.

Говорять, що те покарання через ШІЗО є законним, так як потрапляють до нього порушники режиму?

А якщо цей режим є засобом знищення, примусу — який суперечить здоровому глузду і елементарним нормам і правам ув'язнених прийнятих ООН?!

То чи є такий режим законним? Тому і то порушують, щоб зберегти себе, як людину, як громадянина, можливо тільки через шлях боротьби з антигуманними, протиречащими розумові, чуттям, духові людини — приписами, які тоталітарна держава поставила на охорону своєї сваволі.

У світі не існує ні тюрем, ні таборів, які б могли по своїй жорстокості зрівнятися з ГУЛАГОМ у ССРСР. У цьому вони ведуть перед з давніх часів, як заставити людину зректися власного розуму, чуттів, волі і заставити працювати за пайку хліба, — можуть навчити цілий світ і цією наукою пнуться. Де тільки підіймається червоне знамено комуністичної революції, там сльози, кров, розбрат, соціальний і економічний занепад.

В'язень в Союзі утримує не тільки себе, а і величезний апарат визиску, знущань, зі своєї рабської платні в нього визискують 50% на колючі драти, ґрати, замки, на утримування паразитичного апарату МВС.

Ув'язнені «злочинці» в ССРСР — злочинці специфічні! Природно, що є серед них і ті, хто дійсно зчинив злочин.

Як людину заставити працювати, майже задурно? Лишити його свободи за дріб'язок, довести, що розум людини є цяцька, ніщо, що сама людина тільки засіб до світлого майбуття, в яке, природно, з них, ніхто не вірить. А в таборі ще є «тюрмочка», де і лишають вже їжі, сну, бодай елементарних умов, скот знаходиться в кращих умовах, ніж ті нещасні серед з/к при проведенні комуністичних експериментів.

«Ти у мене будеш працювати за пайку хліба!» — і, працювали, працюють, зберігаючи своє біологічне єство і руйнуючи себе як людину, як свідомого громадянина.

Тонка пелена психологічних зрушень серед працівників ГУВТУ (Головного управління виправно-трудових установ, — це все той же ГУЛАГ) навіяна пресою в період «перестройки», не може стати міцною протидією підзаконним приписам, які зобов'язують діяти тільки таким чином, далеко невідповідним перебудовчим намаганням.

Знущення над в'язнями відбувається не тому, що та чи інша особа чинить беззаконня, а в силу специфіки створеної системи тотального нищення людини.

ГУЛАГ — цей жахливий монстр геноциду проти мільйонів людей, яких вчили відчувати, мислити не у відповідності з тим, що в дійсності відчуває людина, а з тим, що їй приписують відчувати.

«Нам не потрібно робити так як краще, нам потрібно, щоб ти робив так, як *положено*».

З цією метою і творилися закони нелюдської жорстокости, нищивні і відповідні їм форми т.зв. «трудового перевиховання» в таборах примусової праці, щоб рабство створене у великій зоні (ввесь Союз) виглядало, принаймні, розвиненим соціалізмом, а один спомин про концтабір — паралізував волю. Немає сумніву — комуністи досягли видатних наслідків у нищенню людей фізично і духовно, коли концтабори нацистів, з їх вражаючою практикою, виглядають дитячою забавкою. Система зводила людську працю і творіння його духу до стану абсурду, серед котрого творити розумне — абсурдно. Нівеляція особи, девальвація духовних цінностей, абсурдальність творення матеріального достатку, втрата надії на майбутнє призвели до руйнації Людини.

Народ, той найбільш реклямований феномен комуністичного світу, замовк!

Посміхаючися в душі, сіяли в полі, коли з району вкажуть, і — те, що вкажуть, і — де. Робили вигляд, що роблять роботу і збирали все менше і менше, хоч по звітах все виглядало пристойно.

В ці ж часи, з виправно-трудових — концтабори ставали школою передового досвіду злочинности, школою розпусти, наркоманії, зневажання особи і його свободи, зневажання будь-якої праці — дійшли до явно протилежних цілей, поставлених тоталітарною державою перед своїми каральними органами. І сьогодні, в час перебудови, система ГУЛАГУ репродукує все той же антисупільний елемент розчавленої особистості.

Система примусу і на сьогодні залишається тотальною. Ніхто не відміняв тих законів і підзаконних актів існуючих зі сталінсько-

брежнєвських часів. Ніхто не звільняв з роботи катів. Як же може змінитися відношення до в'язня?

Одних слів побажання гуманізувати карну систему в СРСР — замало. Хто зломить той апарат примусу, який працював і продовжує працювати не для власних міністерських потреб, а для творення нової советської людини у відповідності з теоретичними розрахунками партії і держави.

Вже всьому світові відомо — політв'язні в советських концтаборах відбувають міру покарання не за злочини проти соціалізму і держави, які, як сьогодні твердить і гласна преса, були зліквідовані ще в 30-ті роки, а за те, що попри всі експерименти над людиною і суспільством — вони зберегли себе, як люди, свій неуярмлений дух волі і громадських обов'язків, віру. Реалізуючи котрі, вони десятки років тому тягли за собою дух перебудови, лібералізацію форм суспільного життя. В ті часи їх ідеї і наміри інтерпретувалися, як злочинні. Наповнюючи специфічним змістом юридичні поняття, каральні органи таврували цих людей як антисоветчиків і кидали до таборів примусової праці на десятиліття. Хоч по міркуванню сучасних істориків — в СРСР не було не тільки розвиненого соціалізму, але й деформованого.

Так чому ж політичні в'язні все ще в таборах?!

Чому влада, в особі КГБ, домагається від них бодай яких заяв до Президії Верховної Ради СРСР з метою їх звільнення по помилуванню, а не реабілітує, як того потребує елементарна логіка, справедливість?

Тепер на особовому режимі залишається тільки шестеро політичних в'язнів — Іван Кандиба, Михайло Алексєєв, Іван Сокульський, Микола Горбаль, Василь Овсієнко, Енн Тарто. П'ятеро перших заарештовано в Україні, Тарто — в Естонії. Національний склад ув'язнених — симптоматичний, з росіянами все було простіше.

Читаючи сьогоднішню советську пресу з'ясовуєш, що озброєний загін партії комуністів, тобто КГБ — боровся не проти дійсних антисоветчиків, а проти тих, хто не вписувався в їхні шаблони. Дійсні антисоветчики виступали з трибун партійних з'їздів, керували республіками, областями, районами, судили і нищили. В таборах сиділи інші, які в ідеологічних приписках гебістів виглядали «ворогами народу».

Треба було виправдовувати своє існування, треба було боротися хоч і не з дійсним ворогом, але ворогом ними самими створеним. Як все це єднає їх — лєнінців, хрущовців, брежнєвців, з останнім «архітектором перебудови».

Для реалізації експансуючої ідеї світового комуністичного панування партія створила державу небаченої централізованої влади над народами Російської імперії — «тюрми народів», як пляцдар-

му для небачених досі експериментів — де жертвами ставали мільйони, вирівнювали хребет самості все на новий і новий копил, не одиницям, не тисячам — цілим народам. Тотальним тиском, мільйонними жертвами ГУЛАГівських катівень, вирвали язик народам, спаралізувавши їх волю.

Тепер, з'ясовується — держава втратила контроль над апаратом управління, який, нібито, живе якимось своїм особливим життям, своїми інтересами і з яким, нібито, партія бореться як з гальмом до світлих перебудовчих починань.

Чинились і чиняться злочини проти людини і людяності самою суттю комуністичної ідеології, її партіями, спрямовуючи свої озброєні загони проти власних народів, експансуючи з зовні форми політичного терору, геноциду — Китай, Південно-Східня Азія, Африка, Латинська Америка — свідчення тому!

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ТИЖНЕВИК

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ»

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях а також приносить обширні відомості про міжнародні події, наслідуючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» речево дискутує й розяснює всі суспільні політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайти в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Адреса Видавництва:
Verlag Schlach Peremohy
München 8000, Zeppelinstr. 67, Germany.

о. Євген НЕБЕСНЯК

ПЛАЧУТЬ РІДНІ ДЗВОНИ

Подорожування по отцівських сторонах

Приїзд: перші вражіння

В п'ятницю 2-го вересня, 1988 року, вибрався я на 10 днів в ті сторони, де рідний батько народився, жив та виріс, поки воєнне лихоліття силою не вирвало його з села Улазова, коло Любачева, в Перемиській дієцезії, і перекинуло його силоміць до Англії, де я й народився. Моєю «генеральною квартирою» був княжий город Перемишль. Перебував я в знайомих.

Їхав я до Польщі вперше з усіма тими упередженнями, питомими для одного українця у вільному світі, який покинув Польщу під час війни і відтоді ніколи не повертався: там біда, нема що їсти, за кожним слідить тайна поліція, на кожного нагінка... Тепер з віддалі місяця можу неодмінно ствердити, що слід мені переінакшити категорії мого думання, бо по сорока роках таки й в Польщі зайшла зміна, відбулась певна відлига, хоч не все аж таке дуже «рожеве», бо трапилось і мені, що в одному найбільшому ресторані одного разу не можна було з'їсти обіду, бо... забракло води, ні в другому, бо що б я не замовляв, не було вже того більше. В кожному разі, не так страшно, як часами представлено на Заході.

Покидаю Рим з певною боязкістю та трепетом в душі. Перша зупинка — Відень, і то під дощем! Лишив я за собою жаркий Рим з температурою 36 град. тепла, і попав в досить холодний Відень. «От добре розпочав я свою мандрівку!» — подумав я. Тому, що в мене доволі часу, проходжуюсь по місті. Воно імпонентне, але масивні структури під дощевими краплями надають всьому місту «збляклої закраски». Базилика св. Стефана пишається своїм готиком і гордо стремить до висот: це справжній жемчуг та окраса Відня. Вона мені сейчас прилипла до серця і довго дивився я на неї, забувши, хоч на хвилю, про довколишній гамір. Тяжко було мені найти нашу церкву св. Варвари, але, розпитавшись, дійшов я до неї. Це невеличка, але привітна церковця. Рішив я з поворотом оглянути місто пильніше.

Перший «імпакт» з польською дійсністю маю вже в купе в поїзді, що їде на Варшаву. Сиділо нас восьмеро: я одинокий чужи-

нець. Годі було рухатися, бо купе буквально завалено було всілякими телевізорами, відеоапаратурою, пачками з умивальним порошком, баньками з стільною олією. Я собі подумав: «Бракує лише мурів до хати». На чеській границі мав я трохи «трема», бо на двірці в Брецлаві багато військовиків обступили наш поїзд, а кілька із них з автоматами в руках чекали неподалік з псами. Митники почали контролю, а як один із них подивився на нашу «обстановку», відкрив уста, махнув рукою та пішов собі далі! Пощастило тим разом!

Я вже в Польщі! Висідаю в Катовіцах і беру поїзд на Краків... Їжджу, як сардинка, так до неможливості виповнений поїзд. В Кракові пересідаю на поїзд на Перемишль. Довго їдеться, але вже легше. Заїжджаю на двірець о год. 12.30 обіднього часу. Висідаю з радісною душею тому, що можу на власні очі бачити це, що багато моїх знайомих перемишляків, та навіть мої Отці Настоятелі в Малій Семінарії розповідали мені про це місто, яке відіграло в українській історії неабияку важливу роль. Заїжджаю до знайомих на пироги та на борщ! «Мій побут в Польщі не міг краще розпочатись!» — подумав я собі. По двох днях з половиною їзди і дещо виголоднілий, беруся зараз «до роботи»! Приніс я в подар для моїх любих знайомих дві книжки-альбоми: «Церква в руїні» — про наші знищені, опущені та зліквідовані церкви в Перемиській дієцезії, і «Україна та українці» — про Україну в краю та на Заході. Коли побачили першу книгу, п-ні Анна та п. Іван сплеснули в руки та охнули з радости. Потім вони скажуть, що кращого подару з приводу Ювілею Тисячоліття Хрещення України українці на Заході не могли справити для українців в Польщі. На 350-ох великих сторінках люксового паперу видніють кольорові таблиці із усіх наших церков в Перемиській дієцезії, що або знищені, або перейшли в руки латинського духовенства, або прямо зрівняні з землею. Це наявний доказ переслідування Української Католицької Церкви польськими церковними та державними чинниками. Але з любови до об'єктивності треба сказати, що останніми часами польські власті починають віддавати нам наші церкви, як от, наприклад, в Команчах, в Новосільках, в Ярославі...

Пообідавши, вибираюсь автом з п. Іваном та п-нею Анною, в яких перебуваю, в першу експедицію. Як тільки вгледів я український краєвид: поля із стоячими «на струнко» скиртами соломи, дерев'яні хати, сади, хутори з худібкою, так батько мені вдома змалював наші сторони, — заіграла в мені душа з радости. Зустріч з першою нашою церковцею відбувається в селі Вільшанах. Одна річ видіти церковцю в нашому стилі на намальованих образах, а друга річ — бачити її з-жива: не до порівняння! Не можу вийти з дива! Кам'яна структура з 1924 р., проста, але всю увагу полонять грушевидні бані. Церквою св. Архангела Михаїла сьо-

годні користуються латинники. Ми застали церкву в стані «переінакшення»: з бань стягнуто наші хрести, а на їх місце поставлено латинські. Інтер'єр геть перемінено на латинський стиль. Нема дійсно нічого, що нагадувало б, що ця церковця колись була українською. Нічого не вдієте. . . В дальших моїх подорожах досвідчуюсь, що наші люди будували церкву на найвищому місці в селі, щоб завжди могли її бачити, навіть здалека. Церковця домінує над цілим селом і як той сторож стереже його від всілякого зла та нещастя.

З Вільшан ідемо до села Маляви. Тут я мало не заплакав! Чудова трибанна мурована церква лежить в руїнах. Середня баня цілком запала. Церква св. Теодозія Печерського походить з 1897 р. По виселенні українців церкву перемінено на магазин штучного навозу. Хемікальні речовини, з яких складаються штучні навози, так виїли нутро церкви, що годі довго побути в ній з огляду на гострий та різкий запах. Якщо подумати за одну зруйновану церкву з частинно розваленими мурами, церква в Маляві вповні відповідає такій думці. . . Внутрі на одній стіні ще написано кількість мішків добрива на складі! Ідемо далі. Я не можу намилюватися нашими селами: дерев'яні хатки, журавлі, оборogi, паркани, сади, кріслаті яблуні та груші. . .

В Селиськах стали ми перед церквою св. Архангела Михаїла. Це однобанна дерев'яна структура. Мальовничо лежить вона серед зелені. По виселенні церква довгий час лежала пустою і почала розпадатися. На щастя, римо-католики рішили користуватися нею та взяли її відновити. Находиться вона під цю пору в дуже доброму стані. Баня надалі стремить до висот. Внутрі, очевидно, іконостас захований за великими образами латинського стилю.

Із Селиськ заїжджаємо до с. Динове, де народилася п-ні Анна. Ще відвідуємо Липу, Манастирець, Явірник Руський. . . Павлокома. Останнє село пережило страшну трагедію. Колись воно налічувало 200 хатинок. В березні 1945 року дійшло до тотального знищення села. Польські банди, що складались здебільша з жителів поближких польських сіл, 3-го березня обкружили рано село і з усіх боків почали його нищити. Озвіріла банда стріляла безпощадно в кого попало. Разом з бандами довколишніх сіл морду доконували місцеві поляки. Вони відіграли керівну роль, бо поза-місцевим показували де є українці. Щоб закрити своє звірство, поляки твердили, що це банди УПА знищили село! Загинули разом 324 особи. В іншому селі, якщо не помиляюся, в Дунковицях, проживала графська родина, що мала великий двір. Останні два нащадки з цієї родини одного разу пішли купатися в ріці Сян і там потонули. Люди поволі-поволі розібрали весь їх двір, а тепер

Церква св. Теодозія Печерського з 1897 р., в с. Малава

Церква Різдва Пречистої Богородиці з 1887 р., в Болонє

залишилась лише частина мурів. Кінчаю перший день мого побуту в Перемишлі змучений, але кладусь спати з радісною душею, бо вперше я увійшов в реальний контакт з українськими сторонами.

Наступного дня, в неділю, ще перед Службою Божою вибираюсь на передмістя Перемишля, до Вовчого, де стоїть гарний мурований храм Успення Пречистої Богородиці з 1887 р. По виселенні українців цей храм довгий час стояв пустою. Недавно тому перебрали його православні та ним користуються. Застали ми нечисленних богомольців, які зіспівано віддавали честь та хвалу Богові. Церковця, не так дуже велика й не так дуже мала, приємна на людське око. Наші люди, перебравши її в свої руки, її доглядають, перебілюють, направляють що треба, так, що вона являється сьогодні гарним зразком, як мала б виглядати на сто відсотків одна наша церква з відповідним довколишнім майданом. Оглянувши вичерпно церковцю, їду на Святу Літургію. Під час тихої Служби Божої о дев'ятій годині в гарнізовому костелі Пресвятого Серця, який вживають українці для Богослужень, сповідаю вірних. Серце втішається на вид сили-силенної дітвори й молоді, що так чисельно виповнили церкву, бо розпочинався український шкільний рік. Відправляю «дванадцятку». До Служби Божої співає хор під батutoю маестра Пайташа. Не знаючи, як обходитись, який є тут звичай, правлю, як все відправляю в Римі, що до певної міри дратує польський клір. На читання Євангелії та на виголошення проповіді виходжу до самого переду і користуюсь відповідним стояком та мікрофонами, якими має право, звичайно, користуватись лише латинський парох. Наші люди були дуже задоволені, бо казали мені потім, що «уперше» виразно й голосно чули проповідь. Проповідь, виголошена під вражінням всього побаченого, основую на принципах любови до рідної Церкви й Краю. Треба дорожити усім тим, що українське. Уникати надмірного фанатизму. Бути патріотом в такій самій мірі, в якій був наш Спаситель Ісус Христос, що любив щирим серцем народ, з якого вийшов: Він і заплакав над страшною долею Єрусалиму; бути таким же патріотом, яким є Папа, що на кожному кроці згадує Польщу і підтримує її та заступається за неї в час гіркої біди. Старатись найти середню лінію: чужого навчатись, свого не цуратись. . . Чи українець, а чи поляк — під цю пору всі знаходяться в тім самім човні і слід найти якесь мирне співжиття, не відрікаючись ні на хвилику того, що українське. При кінці проповіді згадую покійного Патріярха Йосифа, що в своїм заповіті по-батьківському велить бути собою і гордитися приналежністю до українського народу. В не одного присутнього покотилась сльоза, ну і мене просльозились очі! Слова лились мені прямо з серця. В ризниці потім зустрічаюсь з колишнім вікарієм о. І. Дзюбиною, що тепер на вилікуванні по важкій операції у наслідок завалу серця.

Українські монахи в Перемишлі

По обіді їду з п. Іваном, його жінкою та донькою до села Вуйкович: на придорожній вказівній таблиці Уйковичі.

В час своєї земної мандрівки Мати Божа часто зрошувала людей своїми обильними ласками. От узяти б за приклад випрошення в Її Сина успішного завершення весільного прийому в Кані Галилейським: переміну води в дуже приємне на смак вино. По своїй смерті наша Небесна Ненька надалі помагає людям в потребі. Мав я можливість під час свого короткого побуту в Перемишлі особисто наочнити любов Матері Божої до Української Церкви. В селі Вуйковичах, близько Перемишля, уже від двох років існує монастирська убога обитель двох українських ченців, що строго додержуються уставу св. Теодора Студита, оновленого митрополитом Андреем та його братом ігуменом Климентієм. Мати Божа взяла в свою особливу опіку повищих своїх синів.

Існування згаданого монастиря Покрова Пречистої Діви Марії, — це Їй бо присвячено монастирську обитель, — переплетене всілякими подіями, які можна змалювати надприродними начерками. В чому справа? Ієромонахи Никодим та Атанасій, вже роджені в Польщі, забажали віддатись строгому аскетичному життю за уставом Теодора Студита. Звернулись вони в цій цілі до церковних властей в Польщі: хотіли бо вони заснувати монастир. Отримали вони негативну відповідь: не можуть вони фігурувати як українці, бо перед державою Українська Католицька Церква є частиною Польської Католицької Церкви, і не може існувати самотійно. Ієромонахи звернулись тоді до лондонського католицького білоруського Владика з проханням взяти їх під свою юрисдикцію, що й зроблено. Богословські студії закінчили вони в США. Рукоположив їх у священники Владика Іннокентій з Чікаго.

Будучи під юрисдикцією білоруського Владика, що в між часі помер, пішли вони вдруге до польських церковних властей та й отримали дозвіл закласти монастир. Також і з боку комуністичних властей не заіснували перепони.

Перші труднощі розв'язано в скорому часі. Тепер розпочалася мандрівка Отців по перемиських сторонах в пошуках за гідним місцем для здвигнення монастиря. Ченці студитського уставу вже з самого початку віддались вповні в руки Матері Божої — це Вона для них буде ігуменею та провідницею. Цілий рік ішла протяжна робота над розгляданням різних об'єктів. А коли кількакратно здавалося, що усталиться місце на розбудову монастиря, в остан-

ній хвилині якимсь способом, наче б чиясь скрита рука провадила Отцями, зривано переговори з продавцем наміченого об'єкту.

Дня 18-го липня 1986 року якась надприродна сила веліла Отцям закупити землю на горбочку в селі Вуйковичах, що належить до Перемишля. Коли наші ченці представили проєкт Перемиській міській управі за купу у Вуйковичах землі на розбудову Божого Дому, представники управи сильно відраджували ченцям від такого кроку. Тут не розходилося про якийсь там протирелігійний фанатизм, а лише про щире співчуття до ченців. Село Вуйковичі відоме на всю околицю як найбільш розбишацьке. Під час «пацифікації», коли-то польський уряд силою виселявав наших людей в німецькі землі Ельблонгу, Ольштин, убито пароха о. Івана Сорокевича з панею маткою, розібрано їх до гола і зведено їх до купи. Отакого святотацтва допустилось село Вуйковичі. Це не відстрашувало о. Нікодима чи о. Атанасія, відданих синів Покрова. Вони рішили таки закупити землю. На тій землі стояла лише одна напіврозвалена стаєнка і одна стодола в дуже поганому стані. Стодолу перетворено на тимчасову каплицю ім. св. Кирила й Методія, яку уладжено самою працею Отців за східнім стилем: іконостас з іконами у власному виконанні. За тимчасове помешкання служила стайня із заваленими стінами та продіравленою покрівлею. Умовини життя були нелюдські: зимою доводилося спати неподалік овець: температура доходила до 40 градусів морозу... і без жодного ogrівання!

Але Мати Божа не кидала своїх вибранців. На початку розбудови монастиря о. Никодим довідався, що мешканці Вуйковичів хотіли переінакшити місцеву нашу церковцю, що стояла опущеною, на стайню. Запротестував він в міській управі, яка не допустила до того. Очевидно, мешканці, довідавшись про це, звернули всю свою лютість проти ченців, в серцях яких лежало добро рідної Церкви.

В селі проживав один із матеріальних убивців пароха з Вуйковичів. Коли він довідався, що в селі українські греко-католицькі монахи мають будувати монастир і що вони саме перешкодили своїми протестами переміні церковці в стайню, він очолив несамовитий протест проти ченців. Один із убивців пароха кілька літ тому, вбравшись однієї ночі в ризи убитого отця, ходив по селі, несамовито викрикуючи: його інтерновано до психушки. В які б урядові бюро «протестанти» не заходили, їх протести завершувались неуспіхом! І тут діяла рука Матері Божої: безбожницький, воюючий атеїзм, годиться з ідеєю греко-католицького монастиря у Вуйковичах.

Не можучи виграти справи по судах, взялися мешканці, із оче-

видною згодою латинського пароха, що не дивився добрим оком на постання монастиря на його території (бо поволі, поволі греко-католики, що залишилися в його селі, а за словами о. Никодима вони становили 80% усього населення [300 родин] — почали покидати польський костел та повертатись до малої церковці ченців) на власний спосіб шкодити монахам. Зорганізовано протестний комітет, члени якого почали роз'їжджатись по хатах з роздачею біло-червоних польських національних прапорів. На триста родин лише 30 підтримали ініціативу комітету. З вікон їх домиків вивісили вони прапори, перев'язані чорною стрічкою на знак «смерть ворогам!» По цілому селі вивішено протестні транспаренти з такими буквально написами: «Не хочемо роз'єданого села». . . Це смішне і водночас трагічне явище, тому, що свідчить про протиукраїнське наставлення — здебільша в поколінні старших, значно менше серед молодших, які в нечастих моїх розмовах з ними прямо сміялися з «протиупівського» наставлення старших, що відносилось, за їх словами, до давного часу, який їх не торкається і не приносить жодної користі ні їм, ані полякам, хоч коріння зайшло глибоко по стільки роках в польській душі.

Наші ченці цим не переймалися, бо вони, крім того, що віддалися вповні під опіку Покрова, знали, що переважаюча більшість селян за ними. Наперекір протестному комітетові, закупили вони додаткових вісім гектарів землі! Бетонний мур, яким має бути обведений початковий двогектарний терен і в межах якого має вестися все монаше життя, вже доходить до кінця. Я сам дивувався погідності о. Никодима та о. Атанасія, що все будують своїми руками. Мішають цемент без жодних машин і возять його тачками в погоду чи негоду.

Не раз противники під'їжджають на фірах під самі мури монастиря та визивають Отців всілякими непристойними та безличними словами. Незважаючи на це, брама монастиря завжди відкрита для всіх. Ще цікавіший факт: багато молодих людей, наших та римо-католиків, бажають вступити в ряди монахів, але з огляду на обмежений простір та на ще невибудований монастир, о. Никодим та о. Атанасій змушені віддалявати їх.

Першого жовтня мало відбутися посвячення дзвону, що коштував понад мільйон золотих. Отці журилися звідки їм взяти таку велику суму, бо дзвін для будь-якого релігійного угруповання відіграє дуже важливу роль. Дзвін весело грає при народинах, кличе на молитву, жалібно стогне при похоронах, і т.д. Дзвін є суттєвим елементом для кожного віровизнання, особливо для християнської віри. Звідки взяти гроші? Мати Божа тут знову спішить на поміч. Одного дня до о. Никодима заходить якийсь хорват і почувши, що йому треба скоро зібрати гроші на дзвін, підписав

чек на 1000 доларів, покриваючи весь кошт виливання дзвону. Підприємство, що займається виливанням дзвонів, — родина Фельчинських, відома на весь світ, — твердить, що воно вже зладило багато дзвонів, але такому дзвоніві, що його тепер мають виготовити для монастиря св. Кирила та Методія, немає рівня.

Хотів я, дорогі читачі, тією статтею ознайомити вас з одним явищем на перемиській землі, що характеризується чимсь надприроднім. Можете самі бачити з вищенаведеного, як Божа Матір помагає та чуває над нашою Церквою. Різні нісенітниці кружляють про о. Никодима та о. Атанасія, мовляв, «вони православні», «вони ненормальні люди», «вони відступники», і т.д. Мати Божа їх стереже, а з цього села, де замучено було отця пароха, з Її дому ширитиметься на всі українські сторони Її любов. Отці вповні довіряють любові Небесної Неньки. Про своє довір'я в Неї о. Никодим отак висловлюється: «Мати Божа сама вибрала собі місце, де постане монастир. Якщо це в Її плянах, щоб монастир існував, він існуватиме, якщо ні — то ні. Ми нічого не боїмося. Ми в добрій вірі працюватимемо на славу Марії. Живемо з любови до Неї, а якщо треба буде нам загинути з любови до Неї, радо віддамо за Неї наше життя! Ми тепер в Її руках!»

Над ними також чувають покійні Митрополит Андрей Шептицький та Патріярх Йосиф, що за життя так дуже любили та всеціло дорожили долею Отців Студитів. За словами ченців: «Не важне чи буде існувати монастир, а чи ні. Важне, що ми зуміли нашою появою та посвятою розбудити в приспалих серцях людей надію в краще майбутнє, в можливість розвою греко-католицької Церкви і взагалі всього духовного життя, незалежно від обряду.

Я особисто щиро сподіваюсь, що така надія жаром запалає по всіх закутках, де живуть українці.

Підтримуймо нашими молитвами молодих відданих ченців та помагаймо їм нашими щирими пожертвами. Сам Бог та Небесна Ненька підкажуть нам, якими шляхами засилати їх, щоб вони таки могли, незважаючи на великі перепони, здійснити ті їх сміливі заміри вибудувати в честь Покрова Пресвятої Богородиці монастир на славу Українській Церкві та Українському Народові.

Ввечері йду до сусідів на чайок, де маю можливість почути з уст присутніх драматичні події, пов'язані з насильницьким виселенням наших людей із своїх сіл в далекі чужі сторони. Це були страшні часи. Кажуть мені очевидці цих подій, що історія Перемішля ще вся не написана, головню коли мова про «пацифікацію» — насильницьке виселення.

Батькові сторони

Наступного дня вибираюся в рідні сторони батька, до Улазова, коло Любачева. З нами їде сусід, що виріс в тих же сторонах, так, що зможе нам багато дечого пояснити та розказати. Їдеться по дорожній осі Шутків — Опака — Дабків — Любачів — Залужжя — Дахнів — Нове Село — Чесанів — Новий Люблинець — Старий Люблинець — Улазів. Очевидно, я трохи зворушений, бо зможу нарешті оглянути село, де народився батько і, можливо, зустріну там когось з його родини. Задержуємось в Кобильницях перед однобанною мурованою церковцею св. Великомученика Димитрія. Назовні зазначено кирилицею та латинськими цифрами рік здвигнення церкви, а саме — 1924. Внутрі всі написи в українській мові замальовані. Погода соняшна і церковця на вищому місці серед зелені виглядає, як писанка. Дивлячись від неї в побічну долинку, серце затьохкало радісно. По середині долини стоїть хутір: дерев'яна хатка нашого крою, тин, ставок, гуси, корови, коні, що спокійно пасуться. . . Чудово! Спали мені зараз на думку препишні описи українських сіл наших письменників Нечуя-Левицького чи Панаса Мирного. Ще й по сьогоднішній день не можу забути тієї ідилічної картини, так закарбувалася вона мені в пам'яті.

У Великих Очах сумно глядів я на однобанний напіврозвалений храм св. Николая Чудотворця. Його перемінено на магазин домашнього приладдя. Інтер'єр порожній. . . Де колись було святилище, залито цементом Царські Врата разом з Дияконськими та Північними. Храм у відновленому стані міг би бути прекрасним зразком релігійної архітектури на наших землях.

Переїжджаємо через село Злиповиська і задержуємося в с. Лукавницях. Перед дерев'яною церквою св. Николая Чудотворця опускаю руки і мало не плачу. Вона походить з 1883 р. і від часу виселення українців до минулого року служила вона як магазин штучного навозу. Минулого року хтось її підпалив, але встигло погасити вогонь, так що церковця ззовні є дуже завуглена. І внутрі не краще.

У Шуткових дерев'яну церковцю св. Великомученика Димитрія після виселення українців перебрали поляки. Слід ствердити, що вона знаходиться в дуже доброму стані тому, що поляки, римокатолики, її відновили і нею користуються. Церква побудована на тому місці, де попередньо стояла церква з 1663 р., і в ній зберігалося Євангеліє, дароване 1659 року Лаврентієм Качмарем. Коби всі наші церкви знаходились в такому стані, хоч і в руках римокатоликів!

В Опаці, натомість, трибанна дерев'яна церковця стоїть в дуже

трагічному стані: ще трохи, і вона геть і розвалиться. Якщо є якась церква, що потребує негайних фондів на відбудову та скріплення, то це ця церква. Боки перегнули, бані цілком поржавіли, а подекуди й запали. З усіх церков, що я відвідав і ще відвідаю, ця церква в честь Різдва Пречистої Богородиці лишеться в мені живою. Вона для мене стала символом усіх тих наших церков, що запущені, осиротілі, близькі до несхибного забуття. Я собі таке подумав: якби кожна одна наша парафія у вільному світі в цьому році Тисячоліття Хрещення України взяла собі за завдання відновити одну нашу церкву в руїнах, можна б врятувати багато чудесних Божих Домів! А може до того ще дійде, хто зна?

В Любачеві висідаємо перед мурованою церквою св. Николая Чудотворця. По виселенні українців вона стояла замкненою 25 років. Потім перетворено її на римо-католицький костел. Нема що казати: церква в дуже доброму стані. Назовні одинока ознака, що вона українська — це баня, питома греко-католицьким храмам. Заходимо до середини і зауважуємо, що все, що могло нагадувати щось українського, зникло. . . Нема! Нема нічого, що вказувало б на колишню приналежність церкви до українців.

За Любачевим висідаємо та йдемо в ліси на гриби. Я собі пригадав, що ліси в отцівських лісах пишаються безліччю грибів. Подумав я: «Затримаюсь і разом з моїми провідниками призбираю грибів, висушу та вишлю батькові: зможе на Свят Вечір їсти гриби з рідних лісів». По пів годині вертаємося з добірною кількістю грибів. Буде батько тішитися: як тільки вернуся до Риму, вишлю їх йому. Недалеко, дуже близько, бар'єрка визначає границю між Польщею та Україною! Серце завмерло і мало не заплакав я із злости: от край, за яким тужу і не можу хоч би й ногою ступити по українській землі. Став я перед тою бар'єркою і довго дивився на рідну землю. . . І таки покотилась гірка сльоза, і автоматично з моїх уст піднеслась до Бога гаряча молитва, щоб Він поблагословив Неньку-Україну та зволив їй дожити кращих днів, днів свободи.

В Залужжі, з церкви Покрова Пречистої Богородиці, яку перемінено на костел, залишилися лише два дзвони, обрамовані кам'яною структурою у формі трьох луків. 30-го травня 1984 року якісь люди приїхали автом, підпалили церкву та від'їхали. Церква цілковито згоріла.

Минаємо Дахнів, Нове Село, та зупиняємося в Чесанові. Тут стоїть храм св. Юрія в жалюгідному стані. Це, їй-Богу, чудова однобанна архітектурна одиниця! Навіть і місцевість, в якій вона знаходиться, приваблива на людське око. Але, що ж! По виселенні українців її перемінено на склад меблів. Нинішній стан: стіни розпадаються, огорожа знищена, вікна повибивані. Правда, бля-

шаний дах помальовано, щоб запобігти ржавінню, але така гарна будова, призначена на культ і де колись находились Найсвятіші Тайни, тепер пустою світиться. Бачите, дорогі читачі, церква в Чесанові була лише однією з багатьох, що я досі видів, і мушу признати, що кожна церква різниться від другої чимсь своїм, має якусь рису, що в іншій немає. І в цьому полягає краса наших структур: всі такі подібні, і водночас відмінні.

Ще вдома батько мені говорив, що в його околицях були великі і багаті села. В Новому Люблинці маю можливість справдити його слова. Церква Преображення Христового — це велика, простора, мурована будова. Почали ми міркувати, чи вона більша від нашої катедри в Перемишлі, і дійшли до заключення, що, на перший погляд, вона могла б бути більшою. Церкву зараз уживають римо-католики і вона в дуже доброму стані. Навіть довколишній майдан з потятою травою надає мурованій структурі маєстатичного вигляду. Збудований храм за східнім фасом: на грецький рівнобедренний хрест. Одна велика та простора баня гордо несе́ться вгору і виструктурована гарними візерунками. Чим більше зближатись до границі, тим маркантнішими вистають риси типічного українського села. Проїжджаючи різні села, наш провідник вказував нам на порожні місця, де колись стояли хати, які поляки під час виселення зрівняли із землею.

Церква Преображення Господнього в Старому Люблинцеві також зазнала доброї долі, бо не знищено її, а перемінено в костел. Тут ми пішли в ліс, де видніла могила. На могилі хтось встромив хреста і є причина для цього. Тут поховано сотку наших партизанів-упівців. Проїжджаючи лісами, я зрозумів, як наші упівці могли так довго рідну Неньку-Україну боронити. І тут, тепер, навколішки та й із зжовленими руками в молитві, я маю можливість припадати до місця, де лежать ті, що не дорожили своїм життям, лише віддали його в боротьбі за вільну Україну! Хай Вас Бог за це благословить Вічним Щастям, хлопці! Наша зброя — це пошана і любов до рідного Краю, до рідної мови, до рідної культури. . . до РІДНОЇ МОЛИТВИ!

Наступна наша зупинка — УЛАЗІВ: село батька. Чи зустріну ще кого з родини? Чи віднайду хату батька? А чи на цвинтарі стану перед гробом батькової рідні? Думки перериває несподівана зупинка. Висідаємо та стаємо перед другою могилою. Тут полягло 18 наших стрільців, які боролись в рядах Пілсудського. Австрійські жовніри завели їх і тут під лісом безпощадно розстріляли.

Улазів — це досить велике та заможне село. Висідаємо перед дерев'яною церквою св. Великомученика Димитрія з 1848 р. Парафія була чисельна: налічувала 2100 вірних. Перед війною тут почалася будова великої мурованої церкви, бо дерев'яна вияви-

лась замалою для парафіян. До кінця війни виставлено дві стіни. Після вивозу українців, поляки розібрали церкву і з цегли збудували stodолу. В 1986 році вогонь спалив половину старої церкви. Нині дерев'яна церква стоїть трохи оновлена, а побіч неї, на основах церкви, започаткованої перед війною, вибудовано половину великого мурованого костелу. Припускаю, що по закінченні будови розберуть храм св. Великомучена Димитрія. Заходимо до середини. З іконостасу лишився лише верхній ярус. Церква привітна. Зараз коло церкви стоїть гарний великий хутір. Після допитів пана Я., нашого провідника, довідуюсь, що він є власністю певного Володислава Небесняка. В дальшій розмові з ним довідуюся, що його мама та двоєрідна сестра мого батька була дальшою родиною. Це моя родина! Радості не було кінця. За великим двором мого племінника знаходиться маленький зовсім занедбаний цвинтар, в якому спочиває колишній парох о. Савчин. Зайшли ми до одного 79-літнього діда Пилипа, який розповів нам всю історію батькової рідні. Показав він і місце, де стояла батькова хата: зараз напроти церкви. На жаль, не можу довше затриматись, бо час наглить: перед нами ще дальна дорога. Наступного разу, коли приїду знову до Перемишля, а сподіюсь, що скоро, обіцяю приїхати в гості на довше.

На цвинтарі тяжко відшукати гріб рідні батька, бо багато гробів українців знищені. Вже я стратив був надію і відходив, аж тут на цвинтарі одна жінка з донькою. Я так запитав її, чи не знає вона де спочиває родина Небесняків. А вона мене зразу запровадила на місце, де лежала рідня батька. Помолився я за упокій душі моєї родини. Від'їжджаю щасливим. Мені ніколи не прийшло на думку в Римі чи в Англії, що я колись опинюся в селі батька та що помолюсь над гробівцем його рідні. Дійсно, пропам'ятний день!

Виїхавши з села, бачимо, що край лісу стоїть самітній гробівець, над яким сторожу держить хрест. Висідаємо і полем доходимо до нього. Дивимосся, а хрест оновлений та перед ним покладені свіжі квіти. Гадаємо, що це якийсь упівець тут лежить. Це також мене вразило. Немає жодної могили чи гробівця в лісі, над яким не було б хреста. Наші люди знають, де лежать наші партизани, і крадькома не допускають, щоб місце, в якому вони спочивають, занепало, а чи щоб про нього забулося.

В нас на приміті відвідати є ще Ярослав. По дорозі зупиняємось в Олещичах Старих та зі смутком споглядаємо на церкву Покрова Пречистої Богородиці з 1913 р. Після вивозу українців церкву вживали як магазин. Сьогодні вона стоїть пустою. Всі вікна по-вибивані, дах геть заржавів... Бідна церква... Питаюсь: «По со-рока роках по виселенні українців не могли польські церковні власті подбати за опустілі церкви? Як то можливо, щоб така като-

лицька країна, як Польща, могла допустити до руїни Божих храмів?» В наших людей в Перемишлі існує таке переконання, що з польськими костелами одного дня станеться те саме, що сталося з нашими.

Приїжджаємо до Ярослава вже під вечір. Це — старинне місто, про яке навіть хронікар Нестор згадує в «Повісті Временних Літ». Перекази кажуть, що тут в 900 році вже була церква, якою користувалися купці. Теперішня церква Преображення Господнього з 1910 р. поставлена на прекрасній гірці і її можна бачити з віддалі кількох кілометрів. Зразу прямуємо до неї. По виселенні українців церкву було замкнено, а по розкопках в ній польських археологів найшлась вона в дуже поганому стані. Минулого року віддано її українцям, які зразу взялись її відбудовувати. Отримали вони велику суму на віднову (20.000 доларів). Застали ми церкву в фазі віднови. Всю фасаду прикривали риштування, щоб конечно скріпити передню частину церкви, що відділюється від решти структури, бо гірка розсувається. Уже наші люди віддають хвалу Богові в ній та навіть і відсвяткували Ювілей Тисячоліття, на що вказував високий дерев'яний хрест з відповідними датами: 988-1988. І це майже перед кожною нашою церквою, де відсвятковано Ювілей Тисячоліття, височіє хрест з датами. І всередині також риштування. В кожному разі, церква дуже гарна і маєстатична. На жаль, не було часу оглянути ратуш та ринок, але це вже наступного разу.

Уже пізною годиною вертаємось додів. Кладусь спати вимучений, але, їй-Богу, щасливий! Зумів я багато звидіти, відвідати село батька та зустрітись з родиною. Не зчувся, як і заснув. . .

Перемишль

Наступного дня, у вівторок, з панною Іркою, донькою знайомих, в яких я влаштував свою «головну квартиру», робимо «наскок». . . на Перемишль. Тут в Римі проживає багато «перемишляків» і не один раз мав я нагоду чути, що вони розказували про повищий «княжий город», про катедру, бурсу, Духовну Семінарію. . . Тепер на власні очі я це все огляну.

Сходимо Баштовою вулицею і оглядаємо рештки оборонних мурів, що колись окружали цілий Перемишль. Почав їх будувати Казимир Великий, а закінчив Володислав Ягайло в XIV віці. З рештків помічаємо, що це мусіли бути високі та грубі мури. Відтак задержуємося перед будинком, що колись був осідком гімназійного інституту для хлопців. В 1904 році, заходами ректора української гімназії Цеглинського й адвоката Кормоша, закупле-

но було площу, де вибудовано двоповерховий будинок, перед яким я тепер стояв. Його і призначено на гімназійний інститут для хлопців. Напроти нього — одноповерхова камениця: бурса ім. св. Миколая, збудована 1878 р. Ідучи далі Баштовою, затримуюсь перед сьогоднішнім польським ліцеєм-гімназією, що колись становив Греко-Католицьку Духовну Семінарію. Збудована була вона в 1781 р. за єп. Максиміліяна Рилла (1797-1794) при церковці св. Тройці. З цікавості заходимо до середини і хочемо просити ключа до церковці. Не знайшли ми відповідального, ну й обмежились до того, що приглядались до церкви ззовні. Вона, будучи маленьких розмірів, служила за каплицю семінаристам. Зараз вона занедбана, розпадається і ніхто нею не користується.

Відтак скручуємо наліво вулицею Кармелітською, колишньою Шевченківською(?), та доходимо до церкви св. Івана Хрестителя, що колись служила українцям за катедру. Ця церква з 1630 р. належала до ОО. Кармелітів. Але коли перемиським Владикою став Максиміліян Рилла, відступлено нам її декретом австрійського уряду *на вічність*. І вже 5-го липня 1795 року посвячено її. Прибудований монастир служив за осідок капітули. В 1876-86 рр. костельну вежу замінено на баню. Хоч баня відбігала далеко від самого барокового стилю катедри, все таки вона вже здалека свідчила, що катедра — український храм. Церква з каменя, а баня — з дерева. Характеристика бані ця, що її видно з усіх сторін. В якій би ви частині міста не стояли, завжди видно її. Згодом зладжено внутрі іконостас. Слід написати, що коли говориться про іконостас, то не треба думати про якийсь там візантійський стиль типу іконостасу в св. Софії в Римі, а чи по наших церквах з чистим візантійським стилем, де постаті намальовані за стислими канонами візантійського мистецтва: золоте тло (хоч тло на всіх образах перемиського іконостасу золоте), сухі видовжені постаті, і т.д. Ні. Це здебільша «латинські постаті», в східньому уборі. Так в кожній церкві, що їх я оглянув. Тут нема що і дивуватись. Перемиська дієцезія — це поруч із Тмутороканською — найдавніша єпархія Київської Руси і св. Володимир Великий, по хрещенні України, зорганізував свою молоду Церкву з поміччю згаданих єпархій. Впродовж віків, беручи під увагу і географічне положення Перемиської єпархії, вона виявилась під насильством та у наслідок безліч жорстокостей найбільш податливою на латинщення. На жаль, сьогодні наша катедра в руках латинників, і коли хутко не діяти, вона цілковито стратить грецько-католицькі коннотації. По-перше — видовжено вгору всю фронтальну частину церкви, тобто фасад, так, що вершок фасади мало що не закриває цілу баню. Колись входилось до церкви сходами, на балюстраді яких стояли статуї св. Василя Великого, св. Івана Золотоустого, св. Кирила та Методія. Тепер вже того нема з огляду на розбудову фа-

сади. Можливо, що по закінченні будови затримають принаймні статуї, хоч дуже в це сумніваюся. Заходимо до середини, а тут нічого українського немає. Правда, інтер'єр церкви, в сучасному стані з елегантним величавим бароковим устроєм, представляє прегарне явище для очей. Що залишилося мені в пам'яті — це проповідальниця у формі великого човна! Іконостасу нема: довідаюсь потім від однієї монахині, що він, мабуть, знаходиться в пивниці катедри, де гние! Колись він стояв в Музеї, а тепер ні. Яка дальша доля нашої катедри? Дехто каже, що баню мають стягати, а другі говорять, що ніби польські власті запевнили наших людей, що баня залишиться. Дивлячись на видовжену фасаду ще в стані розбудови, тяжко вірити, щоб бані не зняли! Буде дійсно шкода, бо катедра із тією банею таки становить одну з найцікавіших атракцій Перемишля.

Відтак перейшли ми до колишньої нашої Єпископської Палати, осідку перемиських Владик, що тепер перемінено на державний музей. Палата, їй-Богу, велика й гарна! Найцікавішими кімнатами виявились ті, в яких були виставлені наші вишивки та кімнати з нашою перемиською іконографією. З єпископської палати переходимо до іншого поблизького музею, де, між іншими, одну вітрину вистроєно всілякими пам'ятками, що їх українці з Польщі зладили з приводу Тисячоліття Хрещення України: медалі, публікації. . . Над вітриною виднів великий напис: Тисячоліття Хрещення Русі. До нас приступила одна монахиня і в мене заіграли в очах «лукавники»: запитав я її моєю ломаною польською мовою, — прикидався я на «влоського» туриста, — хто це були ті греко-католики. Сестра відповідає, що вони «поляки східнього обряду». Ну, я додаю палива до вогню: «А я чув, що вони нібито «руські». А у відповідь дістаю, що вони щось такого подібного, походять зі східніх сторін. А я: «А в нас в Італії говорять, що вони українці». Відповідь: «Та щось такого, але вони так довго вже в Польщі, що вони стали поляками східнього «походження»! Більш-менше — це суть моєї розмови з нею. От що поляки про нас думають!

Звідтам переходимо до церкви, яку поляки вважають за властиву катедру Перемишля. Сама нинішня структура збудована на давнішій, посвяченій св. Ніколі церковці, що походить з другої половини XIII ст. і, здається, була одна з найстарших церков міста. В XV стол. великий пожар сильно ушкодив її, а в 1460 році на її місце збудовано новий храм. В час турецько-татарських нападів уфортифіковано катедру мурами із вистрільними щілинами, — щілини в мурі, з яких можна було стріляти на ворога, — що видержали до 1839 р. Тоді перебудовано її в ренесансовому стилі. Прибудовано в слідуєчих роках бічні каплиці в правій та лівій нефах. Відбудований був і дах, частинно ушкоджений під час Другої світової війни.

Відтак оглядаємо катедральну, так звану «годинникову» вежу, вибудовану українськими грішми. Коли Перемильським Владикою став Атанасій Шептицький, почав він збирати фонди на будову нової української катедри на місце попередньої, що згоріла. Розпочато будову здвигненням дзвіниці-вежі в 1775 році і завершено її в пізньобароковому стилі 1779 р. При церковній реформі австрійського цісаря Йосифа II (1780-1790), — Австрії припала по другому розподілі Польщі 1772 р. Галичина, — сконфісковано фонди (40.000 талярів) і дальшу розбудову припинено. Віддано українцям тоді за катедру церкву ОО. Кармелітів, як вже було зазначено вище.

Перейшли ми ріку Сян та стали перед колишньою Василіянською Церквою. В 1923 році у злучі з 300-літнім ювілеєм смерти св. Йосафата задумали перемильські Василіяни збудувати на Засянні, — частина Перемишля, що знаходиться за Сяном, — величаву церкву в честь святого Апостола Унії, що була б достойною святинею для його святих мощів, які мали бути сюди спроваджені з віденської церкви св. Варвари. Але грандіозний план, виготовлений архітектором В. Лукшинським, польські чинники відразу перекреслили. В 1928 р. перший проект заступлено іншим, скромнішим. Проект апробовано і в свято Благовіщення 1935 р. посвячено Василіянську церкву Страдальної Матері Божої Преосв. Йосафатом Коциловським. В 1946 р. церкву переіменовано на державний архів. Кружляють чутки, що церкву мали б знову віддати Василіянам. Буде це правдою? Сподіюсь, що так. Церква має, на мою думку, найширшу баню з усіх церков в Перемильській дієцезії. Правда, вона невисока, але дуже широка, і, щонайважливіше — виложена новою мідяною бляхою. Фасада має форму двох веж, завершених банями. Це дуже симпатична структура і мені таки сподобалась.

(Закінчення буде)

Поезії

Ярослав ЛЕСІВ

СЛОВО МОВЛЮ

(Закінчення, 5)

Тюремні дні
Скажіть мені
Чого сумні
На чужині
Дерева й сніг
І навіть сміх,
А на вікні
В голоднім сні
Із моїх сліз
Мороз ескіз
Намалював
Із рук і трав.
А я молюсь —
І плачу в снах,
Коли прийде,
Гряде весна

* * *

Не кружляє мокре листя,
Чорним градом падає згори,
Ряд вікон разком намиста
Між деревами ряхтить
І моя вечірня втома
Журно горнеться до них.
Кожен нерв кричить додому.
Чи почує хто цей крик?!

* * *

Наче яблуко доріле
Впала в річку осінь
І біжить собі весело
В золотисту просинь.
Ластовиння-жовте листя
Мов чарівна шаль,
Наче дівчина в намисті
Утікає в даль.
А мені здається осінь
На бурштиновім човні,
Мое щастя в море зносить
Усміхаючись мені.
Я пустився за водою,
За щезаючим човном,
Зайнялася піді мною
І горить земля вогнем.
Ані листя за водою
Ні прощання тихих слів,
Лиш високо наді мною
Лине пісня журавлів.

* * *

На моїм вікні
Крапельки сумні.
Ми не плачем — ні,
То дощі рясні.
У самотині,
Сірій чужині
Кортаєм дні.
Ми одним-одні,
Ми не плачем, — ні.

* * *

Серце, — буди!
Довго всі сплять.
Серце, — кричи,
Досить мовчать!

Серце, — люби,
Не осуди. . .
Переможи. . .
Допоможи. . .
Дух оживи —
Бога печать!

* * *

В останнє день заголосив,
У небі пісня обірвалась,
Тоді без сина, як без крил
Упала материна старість;
Торкнулась вічної землі,
У дзвони проржавілі била
І птахом чорним по селі
Луною в темні вікна билась.
Високе небо в ніч пливло,
Од сліз бубнявіла дорога,
В печалі згорблене село
Волато помочі у Бога.

* * *

Марення: —
Сто круків летить,
аж сто круків
Над велетом-містом сторуким.
Пророків сто, покручі чорних
Крил сухо скреплять наче жорна,
Темінь сіється порохом чорним,
Місто топиться в мороці, тоне,
Одчайдушно кричать мегафони
— Кілограми, пуди, кілотони!

* * *

Білі віти білять тишу,
Біло в хатах і в садах,

Білі руки біль колишуть,
Білий вітер — білий птах
По землі волочить крила,
Замітає білий шлях,
Місяць дибає безсило
По засніжених полях.

* * *

За Г. Л.

Ой ти місяцю, місяцю
В білих яблуках коню
За талярів за тисячу
Не срібли мої скроні.
 Ой ти місяцю, місяцю
 Срібний перстене — згубо,
 Дам дукатів дві тисячі,
 Не студи мої губи.
Ой ти місяцю, місяцю,
Сивий старче, співаче,
Дам дукатів три тисячі —
Грай, най серце не плаче.

* * *

Комета Галєя

Жвачку жвикають щелепи,
Підгорля трясуться сито,
А що, як хвостом зачепить
Тай переверне корито?

* * *

Т.Г.Ш.

Не зважусь на слово, Тарасе,
«Духу і мислі титане»,
Щоб не лишати внукам нашим —
Я доношу твої кайдани.

* * *

Я один, ти одна —
Сто розлук і утрат.
За хрестами вікна
Неба чорний квадрат.
Утікаю у сон —
Зазиває вікно,
Серцем б'юсь на пролом.
Не розбить!
Не дано!

* * *

Я родом із зелених гір,
Що птоломей іменував
Карпати.
Я з кременю, води і зір,
Приречений любити і
страждати.
І щира дяка Богу за усе,
Що пережито, що нас жде
з тобою.
Карпати — вічний наш
Ковчег,
І Україна в муках родить
Ноя!

З дому неволі

П. ОДА

ЩОДО ЩАСЛИВИХ ЛІТ УКРАЇНІЗАЦІЇ («Український Вісник» ч. 8/1988)

Як світла сторінка у вирішенні національного питання на Україні сприймається й досі без жодних застережень постанова ВУЦВК та РНК УССР 30 квітня 1925 р. «Про заходи термінового проведення повної українізації советського апарату», сприймається як логічне завершення демократизації 20-х років. Ця постанова, підписана Головою ВУЦВКа Г. Петровським та Головою РНК УССР В. Чубарем разом із секретарем ВУЦВКа А. Буценком, негайно вводилася в дію: українська мова вивчалася в школах та вузах, ділові папери в установах і суді почали вести українською мовою, а головне: службовці державного та партійного апарату були зобов'язані виступати і провадити розмову з відвідувачами їх рідною мовою. Відомо, що у 1926 році було звільнено з керівних посад 117 чоловік за незнання української мови. Тобто на ділі дотримувалися зафіксованого у Постанові принципу: «... будівництва української культури, культури українською мовою, що є мовою більшості всього трудящого населення України» («Культурне будівництво на Україні». Збірник документів, т. I, К., 1956, стор. 373).

Так воно і повинно виглядати в демократичній державі. 1927 року нова Постанова про дальше сприяння розвитку української мови. Яка ідилічна картина! Якби ж не певні непорозуміння. По-перше, ленінська політика вступає в дію на Україні... після смерти Леніна... Це могло сприйнятися як акт раптового прозріння партії після смерти вождя та й не дивувало б, якби не розплата, яка наступила невдовзі після споживання недозволеного небесного харчу: власної культури і мови. Справді дивовижним видається факт, що Чубар і Петровський, звичайно ж із дозволу Москви, щиросердечно повіривши в дорогоцінний подарунок, підписують Постанову, за що всього лиш через десяток років з ними розправились, як з усіма українськими культурними діячами, миттєво перекресливши все попереднє, мовляв, побавились і вистачить — марш до буди!

На кого ж списати цю караючу зливу («отверезливу») — гумових палиць по головах найкращих представників «малої нації»? Залишається списати хіба що на маразматичний характер Й. Сталіна. Це зараз, до речі, гарячково роблять «правдолюбці» рибакови і беки, повністю окупувавши тему сталінізму, де всі неподобства політичної сваволі і відвертого терору зводяться виключно до особи Сталіна, його характеру. Не гребується (як у Рибакі) вдаванням до психоаналізу героя (мовляв, у вождя був комплекс неповноцінності: непривабливий зовнішній вигляд, подзьобане віспою обличчя, низький лоб, малий ріст, фізична вада. . .). Очевидно, ця похмура постать в історії держави чекає ще свого автора, об'єктивного, який надав би їй належне місце пішака й маріонетки у руках тих сил, які вміло, натхненно і послідовно (і головне, так несвятенно, бо все, що пов'язано з поняттям «свiate», — для них гірше мракобісся!) використовували і маскування під соціалістичні ідеї, особливості характеру Сталіна — все аби лиш руйнувати до тла національну культуру і, взагалі, націю у найглибшому розумінні цього слова. Мається на увазі і антилюдська діяльність по знищенню сім'ї, моралі, релігії, традицій, культури, мови — всього того, що об'єднує групи осіб в цілий народ. Повна тотальна космополітизація, плоди якої так яскраво і буйно визріли на сьогоднішній день!

Чому ж у свій час не надалось ніякого значення словам Леніна, котрий застерігав — ні в якому разі не обирати Сталіна на висоту влади?! Для чого ж, все-таки, була влаштована ота затія з цирковим, блазенським трюком «українізації»? Адже тим, хто її задумав, було добре відомо, чим закінчиться грандіозна «вистава» з тисячами кривавих жертв українців-патріотів! Чи не була преславута «українізація» лише лякмусовим папірцем для виявлення всіх активних інтелектуальних сил України? Очевидно, так. Але це лише одна сторона справи. Існує ще одна. Як кажуть — одним махом. . . Тим другим «махом», на мою думку, були землі Західної України, де постійно велась агітація советського способу життя — добробуту українців з-над Дніпра. Свобода мови, віросповідання, свобода голосу — бачите?

Після поразки Західно-Української Народної Республіки в Галичині купувати землю мали право тільки особи польської народності, українських учителів і службовців викидали зі служби, саму назву Галичина замінено на «Малопольща». Згідно з законом 1924 року значно погіршився стан української мови (зверни увагу, читачу!). Якщо шкіл українською мовою в Австрійській імперії було три тисячі, то стало лише 700, інші були переведені на польську мову, нібито для зручності у порозумінні. . . Під гаслом

польського національного стану йшла боротьба проти збільшення українських шкіл, проти поширення прав української мови в адміністративних закладах, в судочинствах, проти кожного призначення русина (українця) на державну посаду (якщо він не полонізувався, почував себе русином). У мішаних польсько-українських сім'ях дітей хрестили в «польській вірі», «руська» вважалась чимось нижчим. Українська мова в адміністрації та суді мала право «другої крайової мови». Адміністративні урядовці не хотіли вживати української мови. Тільки народні школи сільського типу були українськими, міського ж — польськими (ах, яка разюча подібність проблем, яка єдинокровність в механізації дії!).

На Закарпатті українська інтелігенція перебувала під впливом москофільства, місцева мова — мішанина церковнослов'янської мови та діалекту. Українська мова в Угорщині не мала взагалі ніяких прав. Внутрішньою мовою державних установ на Буковині весь час була мова німецька.

Після наведених прикладів можна легко уявити собі, яке враження на все населення Західньої України справила Постанова 1925 року советської України, що вийшла у світ саме (випадково?) у 1925 році, після прийнятого 1924 року згадуваного закону (деукраїнізації) у Польщі. Досягнення «українізації» широко рекламувалися советською пресою, а також просоветською пресою в Західніх областях України («Воля народу», «Поступ», та ін.).

Таким чином, тим другим «махом» була звичайна агітка, розрахована на мільйони українців-«западників».

Зважаючи на недалеке історичне минуле і 20-ті роки (через недооцінку певних явищ, які оспівані майже ідеальними), сталінський період, жертвоприношення України після «потепління» 60-х років, роки «застою» (я б сказала скоріше — роки активної, може навіть найактивнішої боротьби за звільнення душі людини, пограбування її людського, її творчого «Я»), важко сказати, що принесе період нинішньої гласности.

Хай вибачить редакція журналу і читач, але я, захоплюючись людьми, які відверто ставлять свої прізвища під написаним, для забезпечення себе від автомобільної катастрофи, від звільнення з роботи та брудних пліток про приватне життя і т.п. (звичайно, не від ритуального Сибіру, бо рятувати українців в Сибіру від українських атомних станцій — завелика тепер честь!), з різних егоїстичних мотивів, материнських теж, підписуюсь прибраним іменем.

Вересень 1987 р.

Павло СКОЧОК

ЯК ЖИТЬ ТЕПЕР БУДЕМО:

ДАЛІ ВІДДАВАТИСЯ НА ТЕЧІЮ? РОЗМЕЖОВУВАТИСЯ ДО РУЧКИ?
ОРІЄНТУВАТИСЯ ТІЛЬКИ НА МОСКОВСЬКЕ ЧИ Й НА ВСЕЛЮДСЬКЕ?

(«Український Вісник» ч. 8)

(Увазі письменників Юрія Мушкетика, Бориса Олійника,
Івана Драча, Сергія Плачинди)

Від редакції: Згоджуємося друкувати статтю під псевдонімом (але не аноніму, ім'я автора редакції відоме) не тому, що заохочуємо таку боязку форму гласности, а з огляду на незвичайність погляду на двадцять років й українізацію, який може викликати полеміку (бажано все ж не анонімну чи псевдонімну), це допоможе краще зрозуміти цей складний і важливий період української історії.

* * *

Павло Скочок народився 5-го травня 1935 року в селянській родині в селі Острів Рокитнянського району Київської області. В 1954 році поступив на факультет журналістики Київського університету. В українській журналістиці в 60-ті роки зажив собі ім'я активним висвітленням питань охорони природи. У 1966 році його, тоді літпрацівника газети ЦК КПУ «Радянська Україна», за протести проти перших судів над українськими правозахисниками від журналістики відлучили. З 1-го грудня 1978 р. карався за ст. 187 І. КК УРСР в Дніпропетровській психлікарні й колонії в Бердянську. Після відбуття ув'язнення позбавлений квартири і роботи в Києві, живе у рідному селі.

* * *

У кожного з нас, шановні мої адресати, рівень самодостатньої самостійно розв'язувати свої творчі проблеми. І якщо на 21-му році свого опального життя звертаюся за допомогою до благополучних письменників, самі розумієте, лише виняткові обставини вимушують ступити на такий крок.

Йдеться передовсім не про мене, можна здогадатися, що людина, яка відстояла своє творче обличчя в найжахливіших університетах на нашій землі, не стане тривожити творчу і громадянську совість людей, яким Бог дав змогу відстояти своє творче самобуття не такою дорогою ціною. Мова про Симиренків.

В паперах моїх, що віддаю Вам для ознайомлення, достатньо змальовано неблагополуччя із спадщиною Смиренків, яка волею обставин потрапила до рук дрімучих невігласів, а ті при байдужому спогляданні нашого суспільства безпардонно упосліджують її, докотившись до мерзенного паскудства — вилучення з другого видання УРЕ крихітної замітки про Володимира Львовича Смиренка, сина уславленого нашого міста Льва Платоновича Смиренка, фундатора советського домічурінського, тобто наукового садівництва, що було репресоване при Сталінові разом з його фундатором. Мені, який віддав студіям над Смиренками в архівах і бібліотеках наших заледве не все своє злиденне опальне 20-ліття, краще за будь-кого бачиться погубність таких поглумних дій для нашого духовного життя. Йдеться ж не просто про пошанування двох видатних Садівничих, що дарували нам безсмертний «ранет Смиренка» і підняли садівництво споконвічних гречкосіїв до загальнолюдських цінностей, мовиться про золоту нашу династію, яка, викупившись із кріпацтва, не будучи найбагатшою українською родиною, внесла найбільше коштів для розквіту культури і врівні з Сковородою, Шевченком, Лисенком є визначником висоти нашої духовної стелі.

Вас, активних сьогодні легальних стражів нашої духовності, закликаю я цією заявою розділити мою тривогу за Смиренків. Не кличу офірувати роками життя і документально опановувати всю їхню величезну спадщину — у кожного з нас свої Смиренки. Не закликаю вас і жертвувати своїм благополуччям — яке там воно у вас не є, не дорікаю вам і за лавреатства — нехай залишаються вони при вас, покріпите лише їх сьогодні перебудовними ділами, лягли ж бо на ваші, хлопці, плечі ті відзнаки не в кращі часи. Але передовсім поясню, чому якраз вас вибрав я своїми адресатами.

Найясніше з С. Плачиндою — достеменно знаю про його давній творчий інтерес до Смиренків, шкода мені, що бойовий наш публіцист спасував свого часу перед сановитими невігласами від смиренкознавства. Та під танк мене одного проти них Сергій Петрович усе ж не кинув: 1982 року, коли «Літературна Україна» не наважилась надрукувати мою статтю «Зрілому смиренкознавству — бути!», Плачинда видав мені на руки схвальний відгук на неї, який я показував скрізь, де відстоював свою творчу позицію — і в ЦК, і в КГБ, і у Верховних Радах.

Знайомий, в принципі, з моїми герцями за Смиренків і І. Драч; позаминулого року десь на півдорозі між двома нашими київськими горбами, йдучи з КГБ до ЦК, розповідав я метрові шестиде-

сятників похапцем про свої симиренківські проблеми: мали змогу, шановний Іване Федоровичу, зараз ознайомитись з ними тут капітальніше. На твою ерудицію, на твою громадянську підтримку я конче розраховую, хоч мені й важко переступити через той факт, що ти, знімаючи свій телефільм про Рось в сусідній зі мною Синяві, побоявся заскочити в Острів до гнаного колеги, я ж ту спільну для нас з тобою життєдайну річку піщаницею обійшов від витoku до впадіння в Дніпро не раз, і не два, чималенько таки понаписував про неї і міг би бути тобі корисним. Але будемо вважати, що в тебе тоді просто не вистачило часу. . .

Шановному Юрію Михайловичу, сам Бог і посада велють підтримати мої симиренківські труди, знає ж бо він про них теж не з чужих вуст, вже чимало літ при наскоках його до історичної бібліотеки, де я давній стабільний читач, неодмінно розповідаю йому про хід своїх симиренківських пошуків, та й знає шановний літератор моє нелживе перо таки давненько, ще 1969 року видрукував на сторінках редагованого ним «Дніпра» одну з найперших моїх екологічних статей «Захистити красуню Рось!», а майже через 20 літ в тому ж повторно редагованому ним журналі стоїчно терпів моє не бездоганне коректорство, коли КГБ накинуло мене, вигнаного із журналістики, йому на службу. Не Юрія Михайловича, звичайно, вина, що від тієї злиденної, оціненої, здається в 60 крб. служби і від тодішнього «щасливого життя», названого тепер застоєм, я, зрештою, попросився в еміграцію, опинившись, після того, за тодішньою державною логікою, за товстелезними, добросовісно вимурованими ще запорожцями при Потьомкіну, стінами дніпропетровської спецпсихлікарні Міністерства внутрішніх справ.

Найскладніше з четвертим моїм адресатом. Будучи свідком його першого літературного злету з сусідньої кімнати університетського гуртожитку на Солом'янці в Києві, коли вчорашній полтавський хлопець, сховавши чуба замість традиційної кепки під модерновий берет, дзвінко вдарив у свою крицю — з студентським ентузіазмом, але конче співзвучно епосі, спостерігаючи потому без упередженості за його подальшим поетичним летом, став помічати я фальш в його ковальській роботі, особливо різало слух совісної людини голосне дзенькання об ту його крицю в роки сумного нашого многоліття, що змінило коротку післясталінську відлигу, надто тоді, коли робив з громадянського поета Симоненка такого собі бравурика в романтичному плащі. Не казав ніколи в обличчя про те Ковальчукові при зустрічах, не ходив і в найзлиденніші свої роки до нього за поміччю, коли дехто з совісних наших письменників, що знали мою одіссею, траплялось, підкидав

мені на харч червінця-другого, не став просити захисту в облаврененого колеги і напередодні свого ув'язнення; чомусь був упевнений, що відповість він мені так, як сказав за день до арешту редактор «Радянської України» і голова Спілки журналістів України Сіробаба: «Знаєш, Павле, ми солдати партії, що накажуть — те й робимо». Сказав натомість правду я про його творчість сильним світу цього. Зробив це не в формі доносу, як то воно у нас здавна ведеться — щоб у сусіда корова здохла і щоб заціпило йому горлянку, а чесно, по-лицарськи запропонував всього-навсього вождям нашим знову повернути мене до творчого життя, щоб мав я змогу врівні з Олійником і Коротичем відстоювати істину як на вітчизняних трибунах, так і на оонівських, стане вона від того лише міцнішою, правдивішою. Ох і дісталось ж мені за те зухвальство! Всі роки ув'язнення мені в камеру неодмінно підсовували на очі то «сучку» (так в тюрмі звуть газету) з черговим бравурним доробком Олійника, то вмикали фортіссімо в'язничне радіо, коли лунав з репродуктора елейний голос златоуста Коротича, а в Дніпропетровській всю мою «хворобу» зводили до одного: «Чи це правда, що ви, Скочок, вимагали послати вас в ООН?».

Наводжу тут голісіньку правду тобі, Борисе Іллічу, не для докору, не для зведення рахунків. Хоча й зараз у мене є до тебе серйозні претенсії. Скажімо, ти міг би й сьогодні, якщо вже змінив свого традиційного берета знову на кепочку (дізнався про те з твого останнього портрета в московській «літературці»), сказати куди більшу правду і про Чорнобиль, ніж ти її подав в тій же «літературці», і про інші болячки нашого національного буття. Нині, при перебудові, я особисто не ставлю тебе на пляц ганьби поруч із Коротичем, бо мені невідомо, щоб ти в роки сумного брежнєвського непевноліття давав драпака від нашого праведного брата з такою інтенсивністю як Віталій Олексійович, зустрівши в Києві звільненого Івана Світличного. Бачиш, шановний Борисе Іллічу, до чого ми дожилися при розвинутому соціалізмові, втішаємося, немов пацани, з того, що вожді нині перестали красти, а служителі муз не бояться праведників. Та повторюю, не для докору: самому собі й тобі так руба ставлю нелегке запитання — як жить далі будемо?

Творче наше майбуття бачиться мені в більшому благополуччі, ніж досі. Інтенсивним дуттям односторонніх пазирів Коротич і Ко зовсім не возвеличують українську літературу перед цивілізованим світом. Воно й не дивно ж. Що там світ — сьогодні навіть російськомовний читач, — наш «старший брат», — вільно, без оглядок, читає всіх своїх і не першорядних творців (о, іронія долі! — на-

віть армійський відставник Карпов, наш літературний старшой, знаходить у Гумільова, останнього з повторно явлених, собі співзвуччя!), а «молодший брат» і досі знайомиться з своїм європейським Кирпатим Мефістофелем з-під поли, не кажу вже про Грушевського, якого навіть в центральній науковій бібліотеці АН УССР загнали до спецфонду, чого не робили й при Сталіні.

Усе мисляче в нашому суспільстві жадає гармонійного багатоголосся звичайно не лише за рахунок залучення до загальнолюдського співу відлучених контрапунктів, хоча воно чути й бачити, як і всі неуцербні люди під сонцем, в кожному служителіві муз гармонійне поєднання хисту й правди, а не одне лише претенсійність ідейну, якщо ж і надалі з нашої літератури випиратиме один горб ідейности (цікаво, чи знаходив його Ломброзо?), то таку продукцію ми ніколи не притулимо до стіни — загальнолюдської культури: годитимуться наші забавки лишень хіба що для того, щоб гвалтувати ними беззахисних в'язнів по тюрмах. Якщо моїм адресатам близький мій вселенський біль за рідну культуру, то давайте обмислимо й те, як нам достойно повернути таке унікальне в культурно-політичному і науковому значенні явище, як діяльність кількох поколінь Смирєнків.

Звичайно, кожен із вас, ознайомившись із доданими до цього листа посланнями до найвищих вітчизняних урядових інстанцій на захист Смирєнків, що натикалися на сановиту байдужість можновладців, може й почудуватись з мого нібито нелогічного вчинку, що звертаюся за поміччю ще й до вас, хоч і помітних стражів нашої духовности, але ж далеко не всесильних і всеможних.

Скажу на те, що 8 років тому, напередодні свого арешту, чи й раніше, я б такого не вчинив — це означало б неодмінно поставити кожного з вас перед дилемою: ризикувати літературною кар'єрою чи публічно відмежуватись від «распространителей заведомо ложных измышлений», а то й для спасіння лавреатських еполетів занести мою «писанину» до канцелярії новоявленого її відділення. Сьогодні ж у нас, кажуть, перебудова, і якщо це дійсно, як пишуть, перелом в нашому закістєнілому житті, а не чергова спонукальна кампанія, то в духовній сфері добитись перебудови без громадян чесних, нелживих та й божою іскрою не обділених, на-вряд чи вдасться. В такій ситуації вам, моїм шановним адресатам, для наближення такої благодарної пори уже, може, й не страшно проявити всього-на-всього елементарну громадянську порядність і повернутись обличчям до ваших колишніх друзів і однодумців, відмежованих від вас за останні 15-20 років не тільки ґратами й дротами, а й вашим власним паном переляком, (провидцем був ти, Іване Федоровичу, коли писав своє досі, здається, не друковане

«Кредо»), та й підтримати з висоти своїх спілчанських посад і лавреатських регалій наші чесні зусилля для добра рідної культури, в тому числі і мої симиренківські змагання. Як це зробити — підкаже кожному з вас власне сумління.

А тепер — по суті моїх симиренківських баталій.

Категорично твердити, чого в моїх багатолітніх студіях над Симиренками більше — наукових пошуків чи громадянських зусиль, я не берусь і сам. Більшість із вас, окрім, здається, Бориса Ілліча, працювали над творами про давнє наше життя і, безперечно, обізнані з каторжними пошуками в бібліотеках і архівах. Зайве пояснювати, які монблани літератури, газет і архівних документів довелося повергати, щоб вилуцтити з них зерна істини і спробувати документально реставрувати і стикувати життя і діяльність 7 поколінь династії Симиренків, яка прослідковується десь з кінця XVIII сторіччя аж до наших днів. Та ще й яка діяльність! Просто таки феєрична як для нашої спокійної землі споконвічних гречкосіїв: активне чумакування першого, відомого мені документально, коліна Симиренків на просторах між центральною Україною і новонародженою Одесою.

Осідле життя, діяльність та навчання в тій же Одесі, Смілі та Городищі з 1815 року трьох наступних поколінь, які, зорганізувавшись у відомий на всю Росію «Торговий дом братьев Яхненко и Симиренко», з кріпаків князя Воронцова повислужувались бездоганим купецтвом до одеської гільдії купців, потомствених почесних громадян імперії, внесли від імені рідної землі найбільший внесок для розквіту цього нашого чорноморського Вавилону, в якому вони не просто жили й торгували дарами щедрої землі нашої, а й брали найгарячішу участь в діяльності найактивнішого на всю імперію Одеського самоврядування, будучи в Думі і Управі впродовж всього XIX сторіччя безмінними гласними членами управи і міськими головами. Шкода лише, що наша Південна Пальміра, пошанувавши двох своїх найвизначніших адміністраторів — іноземця Рішельє і російського князя Воронцова пам'ятниками, що стали дореволюційними символами Одеси, не встигла спорудити такий монумент і Симиренкам-Яхненкам — справжнім князям землі, на якій і завдяки їй розквітло це місто. Здійснитись закономірному акту, безперечно, перешкодила лише передчасна смерть Семена Степановича Яхненка, що не переніс страти 1881 року свого зятя Андрія Желябова, якого прогресивний український діяч не лише не побоявся взяти домашнім вчителем до своїх дочок після вигнання його 1872 року з вовчим білетом з Новоросійського університету, а й вносив не раз кільканадцять тисяч одеським жандармам в заставу за одного з вождів народництва,

руху, в якому прийняло хрещення декілька осіб з четвертого коліна цієї родини, зокрема і Л.П. Симиренко, майбутній корифей садівничої науки, до якої він, випускник і кандидат Новоросійського університету 1879 року, повернувся лише після 8-літнього заслання до Сибіру якраз за зв'язки з народниками. Потребує окремої, капітальної, розмови і промислової діяльності Симиренків, які 40-х років минулого століття першими в личаковій Росії налагодили на своїх заводах Київської губернії виробництво цукру за найвищою на той час європейською технологією, надто на зведеному 1848 року, найбільшому в Городищі заводі, при якому піонери вітчизняного цукроваріння й спорудили перший машинобудівний завод для виготовлення обладнання для цукроварень, та й перші металеві пароплави для перевезення вантажів по Дніпру до порогів теж виготовлено на цьому заводі. Судилося Городищенському заводу стати не лише технологічним капіталістичним дивом на нашій землі, а й ще більшим дивом на ниві нашої тодішньої упослідженої царизмом культури.

Я перерахував лише найголовніші духовні акції, в яких документально прослідковується симиренківська енергія й кошти.

Факт видання Шевченком «Кобзаря» «коштом Платона Семєренка» (прізвище в такій транскрипції подається на титулі того видання і, по ідеї, так би мало й закріпитись надалі, однак прижилось Сими-) загальновідомий, і хоч то була всього-навсього грошова позичка нашому генієві, про яку він самовільно публічно розголосив на всю імперію, однак в пам'яті нашого народу, не переобтяженій знанням документів, Платон Федорович так і залишився меценатом від уславленої нашої династії. Незрівняно більше, порядком, як кажуть математики, пожертвував на розквіт нашої культури брат кобзарєвого благодійника і дядько корифея садівництва Василь Федорович Симиренко, один з членів і директорів адміністративного городищенського заводу, встановленого над цією цукроварнею в 1863 році після банкрутства «Торгового дома братьев Яхненко и Симиренко». Бог не дав йому зазнати батьківського щастя, і всі свої трудові надбання, здобуті не в спадок від збанкрутілої фірми, а самовідданою працею вихованого у Франції інженера, віддав Василь Федорович спільно з улюбленою дружиною Софією Іванівною Альбрандт, дочкою французьких емігрантів, найталановитішим синам і дочкам України для їхнього духовного розквіту. Чи то на дорогу якійсь сімейній таємниці, чи в силу складних умов, в яких народжувалась і функціонувала Стара і Нова Громада, в якій Василь Федорович був фінансовою опорою, пожертвувань своїх він афішувати не любив; величезних зусиль довелось докласти, щоб з скупішої нашої мемуаристики ви-

лучити ще скупіші свідчення про те князівське симиренківське меценатство.

Першим в списку і за часом і за значенням йдуть 7 томів етнографічних праць П. П. Чубинського, оті 7 наших ластівок, що ось вже понад століття виграють в загальнолюдському небі казковими жар-птицями, достойно являючи світові сконденсовані в них невмирущі скарби нашого народу. Злетіли ті ластівки за три роки в безсмертя з терену городищенського заводу. Якраз тут базувалась відома експедиція Російського географічного товариства, керівника якої П. Чубинського зараховано було й до адміністраторів заводу, якраз тут викристалізовувалась та найміцнішої проби духовна дружба П. П. Чубинського з В. Ф. Симиренком, про яку сам етнограф захоплено пише в своїх тогочасних листах неодмінно: «С Василем Федоровичем живем душа в душу. Один без другого ничего не делим серьезного. Живем, как два брата». Якраз ця братня дружба, щедрі симиренківські кошти, а не ті скупенькі, виділені географічним товариством, дали змогу Чубинському, залучивши на допомогу заледве не всіх освічених співробітників цукроварні і розіславши їх по всій Україні гінцями для записування фольклорного матеріялу, явити за три роки ту насправді фантастичну продуктивність, яка й поклала його передчасно в домовину, над якою в 1884 році професор Київського університету Олександр Федорович Кістяківський, незмінний юридичний консультант і повірений В. Ф. Симиренка та й всієї Громади, сказав: «Он никогда бы не выполнил экспедиции в Юго-Западный край, если бы он не употребил своих заработанных средств на осуществление ее», якби не симиренківські кошти — добавимо ми через 100 літ ясніше, ознайомившись у відділі рукописів ЦНБ АН УРСР з листування своїх героїв, бо сам оратор в тогочасних умовах ясніше сказати не міг, сковував відомий україножерський указ 1876 року і оті неодмінні красномовні дописки Василя Федоровича в його листах до свого повірника: пожертвувань моїх не афішувати, вкладене до конверта знищити.

Добре документально прослідковуються симиренківські кошти при друкуванні правових праць О. Кістяківського, історика В. Антоновича. П. Ніщинський на щорічну «запому», як він сам каже, Василя Федоровича в 600 крб. переклав «Іліяду», пізніше видану у Львові. Невдаха народник Федько Курицин, що розколовся 1879 року в Одеській в'язниці і клепав на всіх, в т.ч. і на городищенський завод, називаючи його головним гніздом соціалістів всея Русі; до списку відомих йому соціалістів — «злодеев», які навідувались туди, вніс і Костомарова з Драгомановим. Федько, мабуть, зі страху перестарався, обидва науковці справді були

в Городищі, але костомарівські візити були суто наукові. Драгоманов же, виїхавши в еміграцію, вивіз із собою і свідчення про свої стосунки з Смиренками, публікував їх в Женеві, та тих публікацій в наших бібліотеках і досі не показують, а до Женеві годі добратися. Якби країна розвинутого соціалізму настільки перебудувалася, що перестала б боятися наукових праць М. Грушевського (час би вже), то міг би я покликатися і на свідчення видатного історика на користь Смиренків. З М. В. Лисенком повезло більше, перестали його числити по відомству націоналістів і не лише на користь нашій аргументації, бо мав соловій наш гарні стосунки і з В. Ф. Смиренком. Я їх ще не всі прослідкував, та якщо твої, шановний Іване Федоровичу, заглиблення в діяльність нашого великого контрапунктиста викликатиме довір'я, то я зможу навести тебе на смирєнківсько-лисєнківські сліди, а ти поставиш тоді лисєнківський хор перед апаратом в смирєнковім саду і велиш йому виконати величального канта в честь золотої нашої династії, яка своїми коштами рятувала не лише злиденних наших служителів муз, а й підняла вище наше духовне небо — якась частина львівських видань Товариства ім. Шевченка і заледве не всі київські тримались на тих коштах, а відома «Киевская старина» без них взагалі припинила б своє існування.

Про видатну наукову діяльність четвертого й п'ятого смирєнківських поколінь в садівництві поширюватись не буду, про неї бодай поверхово ви поінформовані та й далі в тексті про те не раз буде мова.

ЖЕРТВУЙТЕ ЩЕДРО НА —
ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ,
ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД ОУН
І ФОНД АБН!

Володимир ЛЕОНЮК

ПОЛІССЯ ЗНАНЕ І ЗАБУТЕ

(«Український Вісник» ч. 8)

Володимр Леонюк народився 1932 року на Поліссі — в селі Критишині Іванівського району Берестейської області. Був репресований — уперше в м. Пинську за сфабрикованим звинуваченням в націоналізмі за місяць до закінчення десятої класи. Вдруге суджений 1960 року у Києві за приналежність до «Об'єднання» — угруповання, яке за допомогою листівок пропагувало право України на незалежність. Разом відбув в ув'язненні 16 років. З 1972 року живе на Львівщині, працює трубоклядом. Головна тема досліджень — трагічна доля рідної Берестейщини. Пише також художню прозу. Публікується вперше.

* * *

Після розпаду панської Польщі в 1939 році перед советською адміністрацією серед інших проблем, пов'язаних з устроєм Західної України і Західної Білорусії, стало на чергу також питання про розмежування УССР і БССР на відтинку між ріками Случ і Західній Буг.

Теоретичним обґрунтуванням того чи того розв'язання цієї проблеми могла бути одна з двох альтернативних концепцій — лінгво-етнічна чи адміністративно-політична.

Перша з цих концепцій передбачала республіканське розмежування провести за національною ознакою з таким розрахунком, щоб до УССР відійшли території, населені українцями, до БССР — білорусами. Можна назвати принаймні з десять варіантів лінгво-етнічного розмежування України і Білорусії. Обмежимося константацією чотирьох з них, найбільш розроблених і авторитетних: українця Михальчука К., білоруса Карського Ю., російськомосковської діалектологічної комісії 1915 року і поляка Оссовського Л. Ці варіанти майже однакові, відрізняються незначними деталями, які в 1939 р. легко було узгодити і уточнити. Вони лінію розмежування українців і білорусів проводять у басейні річок Норевка, Ясельди і Прип'яті, тобто Берестейщину відносять до України.

Друга концепція, адміністративно-політична, найповніше сформульована в пізніших працях історика-експерта Пічети В., спирається виключно на адміністративну традицію відносити українцеві райони Берестейщини до литовсько-білоруських провінцій і вказує як на прецеденти на ухвалу Люблинського сейму 1569 року про віднесення Берестейського воєводства до складу Великого князівства Литовського та на царський указ 1801 року про утворення Гродненської та Мінської губерній в складі Віленського генерал-губернаторства з віднесенням до них Берестейщини. Ця концепція повністю ігнорує національні прагнення населення, такі його ознаки, як мова, духовна і матеріальна культура, традиції і т.д.

Указом від 4.XII.1939 р. советський уряд розв'язав проблему розмежування УССР і БССР на відтинку західних областей за рецептом адміністративно-політичної концепції і приєднав новоутворені Берестейську і Пінську області, населені українцями, до БССР. Приєднання української частини Полісся до БССР, в наслідок чого близько 1,000,000 українців-поліщуків опинилися за межами своєї національної республіки, знехтувало не тільки думку вчених. Воно не порахувалося з думкою самих поліщуків — у 1939 році на Берестейщині ніхто навіть про людське око не провів плебісциту чи бодай орієнтованого опиту населення для того, щоб визначити його національний характер і його бажання. Відриваючи Берестейщину адміністративно від України, законодавець навіть формально не застеріг місцевим українцям права на збереження і розвиток питомої національності, зокрема права уважати себе частиною українського народу, плекати свою рідну мову тощо.

З моменту опублікування указу від 4.XII. 1939 року державні установи Берестейської і Пінської областей (в 1954 р. вони були об'єднані в одну Берестейську область) — обласні ради, комісаріати внутрішніх справ і народної освіти повністю перебирають на себе компетенцію визначати національність поліщуків. Діючи за директивами з Мінська (і з Москви), місцеві органи влади націлюються на повне скасування української національності на території згаданих областей. Українська національність не фіксується в паспортах та інших документах, що посвідчують особу. Навколо українських шкіл, створених з подоланням величезних труднощів політичного і матеріального характеру, витворюється така атмосфера, що вони поступово «самоліквідуються». Закриваються численні на Берестейщині філії товариства «Просвіта». Назва українець переосмислюється і починає ототожнюватись з поняттям націоналіст та бандит. Безоглядна деукраїнізація краю, започаткована наприкінці 1939 року, триває й досі. Значення республіканського кордону між УССР і БССР, нікчемне й умовне у

всіх інших відношеннях, — у справі національного визначення українців Берестейщини виявилось фатально сильним. І не тільки для самих берестейців. Жертвою цієї містифікації стала також наукова і громадська думка про УРСР. Віддана «на пашу» для БССР, Берестейщина пішла в непам'ять для України. Відтепер українські дослідники і журналісти не сміють про Берестейщину згадувати. Франкова характеристика поліщуків як «забутого племені» набуває для українського загалу пророчого змісту¹.

Якщо українським ученим призначено весь час про Берестейщину «забувати», не прохоплюватися жодним словом або ж говорити у дусі верховного указу від 4.XII.1939 р. та писань Пічети В., то білоруська советська наука покликана натовість в поті чола обґрунтувати інкорпорацію Берестейщини. Мінські науковці залучаються до білорусифікаторської авантюри на Поліссі.

Завдання білоруської науки полягає в тому, щоб при кожній нагоді доводити, що голене є стриженням, — що Берестейщина не має нічого спільного з Україною, зате з Білорусією в'яже її тисяча і одна нитка. Якщо таких ниток не існує в природі, їх треба будь-що-будь створити, вигадати в секторі науки, економіки, фолкльору і навіть мови. За цією схемою мінські науковці успішно працюють і досі. Успіх цієї небезпрецедентної праці гальмується, правда, кількома серйозними факторами.

Наперекір добре сплянованим адміністративним і псевдонауковим зусиллям, українська національна стихія Берестейщини виявилась досить життєздатною: на ній буває живучий український «сепаратизм», тобто перманентне прагнення до возз'єднання краю з Україною. У своїй основі широко задумана білорусизація не досягла мети. Населення області уперто тримається української мови, протиставляє себе в мовно-культурному пляні білорусам, рішуче відкидає нав'язувану школою білоруську мову. Цьому сприяє передусім викінчений український національний характер населення області з його віками виробленим імунітетом на самозахист. Немаловажне значення для збереження і живучості берестейського українства має сусідство з Волинню та безпосередні глибокі контакти з усім українським світом, що діють наперекір сталінським указам і кордонам. На нехіль українськомовного населення Полісся до білоруської мови нещодавно звернув увагу відомий білоруський письменник Биков В., в інтерв'ю кореспондентам центрального телебачення. Неабиякої мороки зазнають мінські автори з білоруською класичною наукою. Найвидатніші дослідники Білорусії в минулому П. Бобровський, П. Гільтенбрант, М. Коялович, Ю. Карський, С. Мікуцький, М. Довнар-Запольський, Є. Ляцький та інші визнавали українство Берестейщини, бо інакше й бути не могло. З цієї причини праці та погляди згаданих

учених про українсько-білоруське етнічне розмежування сучасним мінським авторам доводиться тепер ревізувати, оголошувати застарілим та хибним, одне слово, фальшувати².

І тим не менше, не зважаючи на безперспективність анексіоністської метушні в мінських інститутах (історії, етнографії та мовознавства); не зважаючи на антинауковий характер самого наміру біле зображувати чорним, мінським спеціалістам з «питань брестщини» можна повіншувати з певним успіхом — на буквально голому місці вони створили певну наукову базу, яка з бідною навпіль, з натяками і застереженнями задовільняє тих, хто практично здійснює щодо української національності на Берестейщині принцип «хватать и не пущать».

Політика Мінська щодо української мови в школах Берестейщини відома — це стара як світ політика заборони, заміни іншою мовою. Ця політична лінія знайшла своє втілення на картах «Для лекталагічнага атласа беларускай мовы» (Мн., 1963). Жива мова населення краю, належність якої «до українського мовного масиву ніколи не викликала сумніву»³, на картах атласу, в численних коментаріях і примітках, всупереч матеріялам самого атласу, кваліфікується редакторами як мова білоруська і тільки в деяких оглядових відпустках і виносках мимоходом згадується «окремі» українські «риси». Мова Берестейського краю є тим самим каменем спотикання, який чуйно розділяє в мінських публікаціях міркування наукового та ідеологічного характеру. Зрештою, мінських мовознавців можна зрозуміти, беручи до уваги вирішальне значення мови у визначенні етнічної приналежності мовлян. Визнати говірки Берестейщини українськими — значить визнати українцями самих берестейців, значить визнати їх білорусифікацію незаконною, неприпустимою з усіх оглядів і відтак опинитись перед неухильною проблемою возз'єднання Берестейщини з УРСР.

Історики й етнографи відрізняються від мовознавців тим, що мають вільніші руки, їм легше писати за програмою переінакшення. В синтетичних курсах «Гісторіях БССР» Перцав В., Абецдарский Л., Шабуня К. та ін. неправомірно з точки зору фактів називають первісним населення Полісся не волинян, а дреговичів; замовчують період Галицько-Волинської держави на Поліссі; національно-визвольну боротьбу берестейців у середині XVII ст. (повстання в Бересті і в Пінську, діяльність Л. Небаби, А. Филиповича, М. Кричевського) намагаються викладати як частину історичного процесу Білорусії.

Як кажуть, шила в мішку не сховаєш — навіть у працях найбільш шовіністично настроєних советських авторів проскакують вряди-годи визнання національного регіоналізму Берестейщини.

В. Бандарчик у «Нарысах па гісторыі беларускай этнаграфіі XIX ст.» (Мн., 1964) змушений говорити про «значні відмінності» населення Берестейщини від білорусів у побутовому та господарчому відношеннях. В іншому місці (ст. «Білоруси» в Рад. Енцикл. історії України, знала ж редакція УРЕ, кого залучати до своїх співавторів!) Бандарчик пише: «В процесі історичного розвитку склались етнографічні групи білорусів, які відрізняються деякими особливостями в мові, культурі і побуті: пінчуки, поліщуки і брещани (!). В мові і культурі поліщуків, які живуть на Поліссі, є особливості, що пов'язують цю групу білорусів з українцями»⁴.

Етнограф Л. Молчанова в праці про матеріальну культуру білорусів, до яких необґрунтовано на сторінках праці зачислені і мешканці Берестейщини, змушена пояснювати більшість реалій побуту поліщуків, поліські назви цих реалій переважно є аналогіями з «сусідньої» України⁵.

Останнім часом у мінських публікаціях про Берестейщину явно стала превалювати концепція В. Пічети, російсько-білоруського історика, який силкувався обґрунтувати тезу про одвічну білоруськість Берестейщини за допомогою доволі сумнівних екскурсів в історію економіки, етнографії і навіть мови. Голослівність і упередженість положень Пічети про цей край не має меж. У всі часи, мовляв, район Полісся «перебував у сфері впливу білоруської, а не української економіки»⁶. Історичні факти стверджують якраз протилежне⁷. В іншому місці Пічета з заздрісною прямоотою проголошує, що берестейський говір є питомим говором білоруським, «отнюдь не украинским»⁸. Всебічний розвиток погляди Пічети одержали на сторінках БелСЭ (Беларускай совецкай энцыклапедыі).

Серед сучасних мінських істориків перед веде М. Грінблат. В його монографії «Білоруси» (Мн., 1968) що не сторінка, то випад проти українських вчених (?). Грінблат не зміг пояснити основне питання етногенези білорусів, так і залишився в зачарованому колі сучасних стандартизованих теорій про походження східнослов'янських народів. Проте дослідницька етика Грінблата саме з питань, що стосуються Берестейщини, заслуговує на згадку. Грінблат не панькається ні з поліщуками, ні з фактами їхньої історії. Виходячи з настанови інституту історії БССР про необхідність доводити пріоритет Білорусії на Берестейщині всіма можливими засобами, Грінблат віртуозно, наприклад, обігрує вплив пінських боліт на історію краю. В одному випадку, коли мова йде про предків білорусів дреговичів і Берестейщину, Пинські болота оголошуються придатними для міграції через них племені дреговичів. Тим часом більшість істориків, в тому числі Л. Успенська і В.

Седов схиляються до думки, що західня колонізація дреговичів стримувалася Пинськими болотами і тому Берестейщину не слід включати до дреговицького ареалу. Додамо: задовго до уявного дреговицького просування на захід територія Берестейщини (на південь від Ясельди і Норева) була опанована волинянами⁹. Саме волиняни були на Берестейщині слов'янськими автохтонами. На думку Грінблата, дреговичі легко могли здолати поліські болота, щоб опанувати незаселену ще, на його думку, Берестейщину. Теза доводиться посиленням на висновок Ю.В. Кухаренка: «уявлення про Полісся як про якийсь нездоланий в давнину бар'єр не відповідає дійсності»¹⁰. Та ось, буквально, через десять сторінок Грінблат торкається історичних контактів Берестейщини та Волині. Думка про прохідність поліських боліт кардинально змінюється — тепер болотам відводиться функція саме нездоланного бар'єру з посиленням уже на М. Любавського: «зв'язки між Берестейщиною і Волинню не могли нормально розвиватися через болота басейну Мухавця і горішньої Прип'яті»¹¹.

Серед дослідників є ще одна категорія, яка в принципових питаннях українсько-білоруських відносин проявляє методологічну непослідовність, а подекуди й безпорадність.

Говорячи про українсько-білоруські культурні взаємини, П. Охріменко подає цікаві відомості про розвиток української культури на Берестейщині (в термінології Охріменка — в «білорусько-українських етнографічних межах або поблизу їх»)¹². Мова йде про спробу мешканців поліського міста Пружани добитися у віленського генерал-губернатора дозволу на заснування українського театру. Далі Охріменко повідомляє про існування самодіяльного українського театру в с. Кльонки (тепер Іванівського району).

Більше того, поліщуки намагалися українізувати комедію Дуніна-Марцинкевича «Пинська шляхта». У віленському архіві Охріменко натрапив на рукопис українського перекладу цього твору зі слідами пинської говірки в мові¹³.

Маючи на увазі Берестейщину як наукову проблему Мінська, годиться в порівняльному плані згадати ще одну з нею споріднену проблему. Я хочу сказати про відношення Мінська до питання про національну природу Смоленщини. Чим ретельніше мінські автори вишукують способів для швидкісної асиміляції української Берестейщини, тим далі їх освічена увага відвертається від білорусознавчих і національних проблем Смоленщини. Вони буквально не знають, що мають чинити з такими загальновизнаними фактами, як зародження нової білоруської літератури саме на Смоленщині, як діяльність Добровольського, як проголошення БССР у Смоленську. Для Смоленщини мінські ультрапатріоти

мають горезвісну забутість, подібно як наші київські титуловані авторитети нездужають на провали в пам'яті, коли треба згадувати Берестейщину, Лемківщину чи Кубань.

На антинаукові вправи сучасних мінських акторів щодо Берестейщини можна було б махнути рукою, якби не одна прикра обставина — за ними криється етнічна трагедія берестейських українців. Українська національність у межах області певними колами всіляко цькується і переслідується.

* * *

Поки Берестейщина перебувала під окупацією Польщі, українські вчені як східні (Кримський, Петровський, Максименко, Ганцов), так і західні (Крип'якевич, Возняк, Зілінський) виділили їй у своїх українознавчих курсах належне місце. Уявлення про Норів, Ясельду, Вигонівське озеро і Прип'ять як північну межу України з часів Потебні, Чубинського, Франка і Грушевського вважалося аксіомою.

На карті В. Ганцова, доданій до «діалектологічної класифікації українських говорів» (К., 1923), як і в самій праці Берестейщина розглядається як частина України.

Досить ґрунтовно досліджує українсько-білоруське розмежування Ф.П. Максименко в праці «Межі етнографічної території українського народу» (бібліотечний збірник, ч. 3, Бібліографія на Україні, К., 1927), подає докладну бібліографію питання, порівнює висновки Кордуби, Рудницького, Карського, Дурнова.

Україною вважав Пинщину академік Кримський А., автор статті «До етнографії Полісся». Кримський довів неправомірність спроби Довнара-Запольського трактувати Північну Пинщину як частину білоруського Полісся.

Чимало місць приділено Берестейщині в працях Петровського М. Н. В укладеній ним «Історії України в документах і матеріалах» (К., 1946) є окремі документи, що стосуються Берестейщини, — витяг з Іпатіївського списку Літопису, де Берестейщина вперше названа Україною: «Даниил же возвратившуся к домови, и еха с братом и прия Берестий, и Угровеск, и Верещин, и Столпье, и Коиов, и всю Украйну»¹⁴. На сторінці 194 міститься документ під назвою: «Напад поляків на Берестейщину, походи татар і спустошення ними галицько-волинських земель».

У цьому ж пляні опрацьовується наукова проблема Берестейщини в творах західньоукраїнських вчених навіть інтенсивніше з огляду на однакові умови польської окупації.

Крип'якевич І. послідовно висвітлює минуле Берестейщини як принагідно, так в працях спеціально присвячених Полісся. Він досліджував історію Пинсько-Турівського полку в складі Української козацької держави (1657-1659); взаємини пинської шляхти з гетьманським урядом¹⁵.

Гідне місце посідає Берестейський край в наукових інтересах академіка М. Возняка. В чотиротомній «Історії української літератури» Возняк висвітлює літературний процес на північно-західних землях. Ту частину Галицько-Волинського літопису, де мова йде переважно про Полісся, вчений уважав витягами з Турово-Пинського літопису, що не зберігся: аналізує українську копію «Псалтиря» Ф. Скарини, виконану поліщуком Партемом; детально зупиняється на житті і діяльності А. Филиповича, ігумена з Берестя, автора цікавого «Діаріуша».

Досить повно представлена поліська тематика на сторінках «Української Загальної Енциклопедії» (Львів), ось назви окремих її статей: Берестейська земля: «Берестейський мир», «Берестя», «Біловезька пуща», «Грушевський О.», «Денисович», «Загородня», «Кобринь», «Пинськ», «Поліське воєводство», «Карпович», тощо.

Є ще низка менш відомих західньоукраїнських публікацій, які вивчають Берестейщину як невід'ємну частину України.

Становище ґрунтовно змінюється після 1939 року. Українська наука почала виявляти щодо Берестейщини симптоми горезвісної забудьковатості. Не важко переконатись, що ця слабкість здебільшого має директивне походження. З'явилася категорія науковців, здавна на догоду «дружбі і братерству з білоруським народом» заплющувати очі на широко застосований режимом БРСР етноцид щодо українців Берестейщини.

Варто зупинитись на кількох найновіших київських публікаціях, щоб простежити відображення Берестейської тематики. Вихід у Мінську згадуваних «Нарысау па гісторыі беларускай этнографіі ХІХ ст», Бандарчина не міг пройти повз увагу інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. Рильського. Реакція київських провідних етнографів у найвищій мірі показова: в рецензії за підписом Лося і Горленка наповнена вщерть фальсифікаторськими подрібками монографія Бандарчика оцінена позитивно. Ні слова не згадали Київські учені «забуте українське плем'я» — Бандарчик одержав авторитетну санкцію на продовження фальсифікації історії Полісся, а місцеві помпадури здобули ще один «аргумент» у свою користь.

Недвозначно відхрещується від Афанасія Филиповича, отже й від Берестейщини. В Микитась в останній праці про Франка —

всупереч думці Франка. Безпосередньо і неодноразово фігурує Берестейщина в праці Б. Чайковського «Незабутні сторінки дружби» («Т.Г. Шевченко і білоруська література» К., 1971). Білоруська критика досить стримано приймала монографію Чайковського за солодко-сентиментальний стиль та пошуки Шевченкового впливу там, де його і шукати годі. Чайковський не міг звернути увагу на дуже показовий у культурній історії Полісся момент — на надзвичайну популярність імени і творів Шевченка серед поліщуків.

На жаль, Чайковський нагадує того вельми уважного і цікавого обивателя-міщаника з байки Крилова, що в кунсткамері помітив усе, за винятком слона. Здавалося б чого вже більше — справжній культ Кобзаря на Поліссі: запис його творів з уст поліщуків (в оригіналі) уже незабаром після смерті самого поета, заснування української читальні імени Шевченка в глухому поліському селі, демонстративний збір коштів у Пинську на пам'ятник поетові. Якщо ці факти з цілим рядом інших історичних фактів про Берестейщину, засвоєння яких не зайве для автора, що береться писати про взаємини двох сусідніх народів, — то не довелося б українському досліднику говорити про дружбу з Білорусією в такій потворній формі, за рахунок частини власного народу. Во істину: «Вимоголи» — «Моголи, моголи!». Хтось явний противник возз'єднання всіх українських земель в одній республіці, сказав: «Поліщуки — Білоруси!», і наукова братія від Лося до Чайковського загомоніла: «Білоруси! Білоруси!» та так, що хтось сам тепер мабуть дивується та сам нишком сміється з хахлацької марноти.

Дуже суперечлива позиція щодо Берестейщини співробітників інституту мовознавства АН УРСР. У випуску «Грамоти XV ст.» (К., 1965), з серії «Пам'ятки української мови», що здійснюється інститутом мовознавства, є чимало документів з Західного Полісся, в яких відображена мовна стихія краю.

Зовсім по іншому трактується Полісся в черговому випуску серії. Так автор передмови до «'Лексикону' С. Славинецького і А. Корецького-Сатановського» Німчук В.В. для розмежування України і Білорусії XVII ст. користується сучасним адміністративним кордоном між УРСР і БСРР. І то з приводу філологічного характеру. Німчук слушно доводить, що Славинецький — український мовознавець, що у його лексиконі наявний багатющий мовний матеріал. Усе це дає Німчукові солідну підставу говорити про українське, а не білоруське походження Славинецького. Справді білорусові не можна в такій мірі розкрити лексичні і фонетичні багатства української мови, як це зробив Славинецький. Не можуть так само білоруси захоплюватися до такої міри творчістю Шевченка, як їм приписує Чайковський. Говорячи про популяр-

ність Шевченка на Білорусії, Чайковський все має на увазі українців Берестейщини.

Заперечувати українське походження Славинецького спонукало Німчука припущення Ротора І., що місцем автора лексикону могло бути Пинськ. Як українському мовознавцеві, до того ж співробітнику інституту мовознавства, Німчукові слід би знати межі української лінгво-етнічної території.

Цікаво також простежити еволюцію поглядів на мову Берестейщини іншого співробітника інституту імени Потебні — доктора Ф.Т. Жилка. Спочатку на лінгвістичних картах Жилка Берестейщина повністю «забута» — позначена за межами Української РСР. У посібнику «Нариси з діалектології української мови» (К., 1955) межі української мови переступили республіканський кордон і досягли широти Дніпро-Бузького каналу. Тепер проф. Жилко межу української мови проводить по ріках Нореvu і Ясельді. Знайомство зі справжнім станом речей у цьому районі привело Жилка до часткового визнання лінії Михальчука-Карського.

Історія денаціоналізації Полісся свідчить серед іншого і про те, що більшість волюнтаристських асиміляційних заходів, спрямованих на зміну етнічної структури краю, йдуть поки що намарне, хоча цій частині українського народу заподіяно величезної моральної і матеріальної шкоди.

Які в умовах перебудови і демократизації заходи можуть і повинні зарадити нестерпній з усіх оглядів ситуації на Поліссі?

Насмаперед напрошується негайне скасування незаконної адміністративної практики силоміць трактувати поліських українців білорусами. У БССР українці Полісся повинні одержати статус рівноправної з білорусами меншости з законодавчим застереженням національних прав. Невідкладним має бути в краю відкриття українських шкіл всіх рівнів, усунення адміністративних рогачок для доступу української книги в школи, бібліотеки, книгарні. Ці елементарні заходи повинні здійснюватися при активній опіці національних інтересів Полісся з боку адміністрації УРСР та всієї української громадськості.

Перелічені заходи для оздоровлення етнічної та політичної атмосфери на Поліссі уявляються лише короткочасним перехідним мінімумом швидкої допомоги на місці.

Кардинальне розв'язання проблеми Українського Полісся має передбачити повне й беззастережне возз'єднання краю з УРСР.

Виноски

1. Іван Франко, «Вибрані статті про народну творчість», К., 1955, стор. 60.
2. Навіть сучасний білоруський мовознавець Кривицький О. в праці «Наша родная мова», Мн., 1964, стор. 62 визнає, що мова Берестейщини українська.
3. Дзендзелівський І.О., рецензія на «Дыялекталагічний атлас беларускай мовы» — ж. Мовознавство, 1968, № 1, стор. 84.
4. Бандарчик В.К. «Нарысы па Гісторыі беларускай этнаграфіі XIX ст.», Мн., 1964, стор. 9; Бандарчик В.К.: «Білоруси» — Рад. енциклопедія історії України, т. I, К., 1959, стор. 146-147.
5. Молчанов Л.А., «Материальная культура белорусов», Мн., 1968, стор. 106, 109, 122, 127, 131, 132, 142.
6. Пичета В.И., «Белоруссия и Литва XV-XVI вв.», М., 1961, стор. 626.
7. Вавжиньчик Алина, «Студія з дзеюв гандлю Польскі з Велькім ксеньством Літewскім і Росйов в веку XVI», ПВН, 1965, стор. 35-36.
8. Виноска 6, стор. 624.
9. Кухаренко Ю.В., «Полесье и его место в процессе этногенеза славян», — зб. «Полесье», М., 1968, стор. 44.
10. Гринблат Н.Я., «Белорусы», Мн., 1968, стор. 70.
11. Там же, стор. 78, 79.
12. Охріменко П.П., «Шляхами братання», К., 1968, стор. 63.
13. Там же, стор. 78-82.
14. «Історія України в документах і матеріалах», К., 1946, стор. 152.
15. Крип'якевич І.П., «Богдан Хмельницький», К., 1954, стор. 222. Його ж: «Богдан Хмельницький та пинська шляхта», в одному з львівських журналів 20-х років.

СТОРІНКА ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО КНИГОДРУКУВАННЯ

Українцям чомусь не вистачає часу, аби зупинитися й розирнутися усебіч, у пляні історичному. І саме тому, на шкоду собі, ми багато чого не знаємо, не пам'ятаємо. Наприклад, наші північні сусіди білоруси законно вважають, що їхню «Біблію руску» — першу друковану білоруську книжку Франціск Скорина видав у 1517 році в Празі. А ми розпочинаємо історію нашого книгодрукування з «Апостола», якого видав 1574 року у Львові Іван Федорович. Нам невямки, що для такої майстерно виданої книги московського й заблудівського досвіду «першодрукаря» замало. Якість художня і технічна львівського «Апостола» засвідчує, що у Федорovichа були талановиті попередники.

І, дійсно, книгодрукування українською мовою розпочалося задовго до Федоровича і до видань білоруського першодрукаря.

Якщо навіть «забути» нашого дійсного першодрукаря Швайпольта Фіюля через його буцімто неслов'янське походження, а отже не згадувати й перші книги давньоукраїнською мовою, видані в Кракові майже за сто років до львівських друків Федоровича, то можемо нагадати ревнителю слов'янської чистоти про те, що ще 10-го листопада 1508 року в Букаресті з ініціативи волоського господаря Раду Великого чернець Макарій видрукував давньоукраїнського «Літургікона» — першу друковану книгу в Румунії. Там же 1510 року вийшов «Октоїх», а в 1512 році «Євангелія».

10-го січня 1545 року в Тирговіште Дмитро Любавич видрукував давньоукраїнського «Молитовника». У 1551-1553 роках, коли Іван Федорович працював в Москві над виданням «Апостола» й «Часослова», у Сібіу Філіп Молдован видрукував «Євангелія» українською й румунською мовами (паралельні тексти).

Незабаром, у 1557 році, у Брошові виданням «Октоїха» українською мовою розпочав видавничу діяльність Диякон Коресь. А 1560 Піп Брату там же видав українською й румунською (паралельні тексти) «Апостол».

Треба зазначити, що перша книжка румунською мовою вийшла друком пізніше перших українських видань — у травні 1544 року. Це був «Катехізис», виданий уже згаданим Філіпом Молдованином. Цей факт пояснюється тим, що в обох румунських князівствах — Молдові та Волощині — давньоукраїнська була державною мовою.

Історія українського книгодрукування в Румунії, як незаперечне свідчення братнього співіснування двох народів, ще чекає свого дослідника. І він мусить з'явитися, аби ми самі себе не обікрали.

*Довідку склав за румунськими джерелами
Василь БАРЛАДЯНУ*

о. Григорій БУДЗИНСЬКИЙ

ПРО ОДНУ ВЕЛИКУ БРЕХНЮ*

Публікація в номері 357 газети «Известия» за 1987 рік статті «Пастирі без пастви» Ореста Михайлюка честі Редакційній колегії не робить. Зміст об'єктивного, чесного підходу до проблеми Української Католицької Церкви в СРСР, її ролі в історії, особливо в історії Західньої України, автор підмінив істинно дешевою, розрахованою на невігласів брехнею, грубо порушуючи основні принципи етики й елементарної порядности. Стаття свідомо зводить наклеп і на Українську Католицьку Церкву, і на її найвидатнішого, визнаного в усьому цивілізованому світі діяча — митрополита Андрея графа ШЕПТИЦЬКОГО, заслуги якого для України і для її людей праці неможливо переоцінити.

Автор згаданої статті твердить, що «довгі роки уніятська церква вірою і правдою служила австро-угорській монархії, польській шляхті, освячуючи експлуатацію людини праці».

Якщо для аналогії згадати російську православну Церкву та її взаємини з російським самодержавством — то можна було б і не заперечувати.

Та цілком іншою була роля уніятської, себто Греко-Католицької Церкви в історії українського народу, інше було її ставлення до австро-угорської монархії і до панської Польщі, що довгі роки володіли Західньою Україною. Адже в XVIII і на початку XIX століть греко-католицькі священики, завжди високоосвічені, були єдиними представниками української інтелігенції. Вони перші пробуджували в Західній Україні національну самосвідомість, відродили й зберегли рідну мову, з їхнього середовища вийшли перші українські письменники, композитори, збирачі фолкльору, громадські й політичні діячі, які відстоювали права українського народу на життя. Серед них — *Маркіян Шашкевич, Яків Головацький, Михайло Вербицький, Микола Устиянович, Остап Нижанківський, Іван Пашківський, Іван Лаврівський, Віктор Матюк, Порфирій Бажанський* та сотні інших... Усі вони священики уніятської Церкви і служили лише своєму народові, а не монархії чи шляхті... А скільки в їхніх сім'ях дітей навчилося поважати й любити рідну мову, розвивати й берегти чистоту рідної мови, розвивати культуру українського народу. Книжки не виста-

* Взято із теки «Український вісник», ч. 11.

чить, щоб про всіх них написати, та не можна не згадати таких дітей священиків, як всесвітньо відому співачку *Соломію Крушельницьку*, письменницю *Наталію Кобринську*, поета *Богдана Ігоря Антонича*.

Був час, коли не в останню чергу, завдяки діяльності Греко-Католицької Церкви, Західня Україна стала свого роду «П'ємонт» України, враховуючи високий рівень розквіту культури й самосвідомості її українського населення порівняльно із Східньою Україною, яка, як писав В. І. Ленін, в результаті приєднання до царської Росії перетворилася з високорозвиненої країни в одну з найвідсталіших провінцій імперії — з найбільшим відсотком неписьменних, де навіть українська мова була під заборорою.

Дуже багато зробили уніятські священики для піднесення культурного рівня українського народу: на їхньому рахунку організація народніх шкіл з навчанням рідною мовою, бібліотеки, читальні «Просвіти», народні театри, хори і т.д. і т.п. Крім праці, потрібні були й матеріяльні засоби, адже уряди держав, пануючих у Західній Україні, грошей для цієї мети не давали.

Лавреат Державної Премії СРСР *Іван Драч* в одному з віршів, присвяченому *М. Шашкевичу*, написав, що він ладен «руки цілувати попу» (ясна річ уніятському), який «у страшний час зберіг для нас дзвінкі Карпати й мову голубу зберіг». Ось якими були українські католицькі священики. . . Це не попи-батюшки, котрі задовольнялися разом з челяддю об'їдками з барського столу.

Уніятська Церква піклувалася також про підвищення матеріяльного рівня народу: курси з розвитку сільськогосподарської продукції малоземельних селян, створення кас взаємодопомоги — все це було справою її умів. Ці факти широко відомі мешканцям Західньої України і Польщі. Народні школи, гімназії з навчанням рідною мовою, ремісниче училище в м. Львові з безкоштовним гуртожитком, у приміщенні якого зараз знаходиться Музей Великої Вітчизняної Війни, лікарня для простого народу. . . , обладнання, так, що 1939 року, після встановлення в Західній Україні советської влади, «відповідальні працівники», прибулі зі сходу, нічого кращого вигадати не змогли, а лише зарезервувати цю лікарню для себе, вигнавши звідти трудівників, для яких її збудував *Шептицький*; художня школа *Олекси Новаківського*, Таємний український університет у м. Львові, Український національний музей в м. Львові з мільйонними фондами, стипендії для незаможних студентів для поїздок за кордон на навчання, — все це справи одного митрополита *Андрея графа ШЕПТИЦЬКОГО*, і нікому не вдасться витерти це з пам'яті народу.

Багато священиків Греко-Католицької Церкви за свою діяль-

ність зазнавали гонінь і переслідувань з боку польських властей, аж до тюремного ув'язнення; їхнє майно знищували, сотні їх стали жертвами упокорення — так званої «пацифікації» 1930 року, багатьох із них відправили в концтабір «Берега Каргузька».

Не відповідає дійсності твердження, що в «чорні дні фашистського лихоліття уніяцька Церква на чолі з митрополитом Андреем Шептицьким віддано служила загарбникам, активно використовуючи весь церковний апарат в інтересах нацистського «нового порядку».

Враховуючи замовчування або спотворення всієї діяльності Шептицького під час фашистської окупації України, цитування слів з його «пастирського слова» від 5.7.1941 року, себто через кілька днів після захоплення Львова німецькими військами, — це лише напівправа.

Так, митрополит Шептицький справді вітав тоді німецьку армію, не знаючи ще намірів Гітлера щодо України і вбачаючи в ній рятувальницю від сталінського терору.

Так, митрополит Шептицький був ворогом сталінського режиму, який знищив у 30-ті роки цвіт української советської інтелігенції: наукових працівників, письменників, художників, артистів, діячів культури, багато мільйонів ні в чому не винних селян, навіть комуністичних діячів, що встановлювали в Україні советську владу. Була повністю винищена ієрархія Української Автокефальної Православної Церкви, до якої митрополит Шептицький ставився з симпатією. Було зруйновано багато пам'яток історії та культури України, тисячі церков, соборів, монастирів... А унікальний Золотоверхий собор XII століття в Києві? Рука вандалів навіть не здригнулася, підкладаючи вибухівку під геніяльний витвір людського духу — Успенський собор Києво-Печерської Лаври XI століття.

А скільки було знищено й розкрадено книжок, картин, скільки знищено матеріалів, що свідчили про високий рівень культури населення України до приєднання її до царської Росії.

А масові арешти української інтелігенції на Західній Україні після вересня 1939 року, а винищення тисячів в'язнів тюрем в перші дні війни 1941 року?

Ні, митрополит Шептицький, звичайно ж, не мав підстав бути симпатиком режиму не просто атеїстичного, а відверто терористичного, що безневинно замордував мільйони християн — синів України.

Але він не був прихильником гітлерівського фашизму!

Усього кілька тижнів, якщо не днів, знадобилося йому, щоб по-

бачити правдиве обличчя німецьких завоювників. Переконавшись, що «убивці прагнуть крові», як *Шептицький* повідомив Ватикан через угорських капелянів. Він цілком не сприяв фашистам, а не те, що «віддано служив» загарбникам... Залишалася лише турбота, як уберегти український, та й не лише український, а й єврейський, і польський народи від переслідувань окупантів. Слугуючи цій меті під час окупації України гітлерівськими фашистами, Митрополит виявив велику відвагу. Так, «велику відвагу» — як написав про *Шептицького* в недавно виданій в ПНР книжці польський історик Едвард Прус.

Автор книги — поляк, не належить до прихильників *Шептицького*, не завжди об'єктивний, та немає в нього того відверто нехлюйного ставлення до фактів, яким відзначаються советські автори, які пишуть про Греко-Католицьку Церкву (Ваш Михайлюк — також).

Далі викладаємо факти за книгою *Едварда Пруса* «Владика святоюрський» (Варшава, 1985 р., мова польська).

Після захоплення німцями Західної України *Шептицький* застерігав від помсти і самосудів над людьми, зв'язаними з советською владою. Він заборонив вивішувати на церквах німецькі прапори. Протестував одразу ж у серпні 1941 року проти приєднання Західної України до утвореного на польських землях Генерал-губернаторства. Через угорських та італійських капелянів повідомляв Ватикан про здійснювані гітлерівцями вбивства і рабську працю на загарбаних німцями землях. Із усіх видатних церковних діячів окупованої Європи він один мав мужність протестувати проти винищування євреїв і залучення в ці злочини українців. Кілька євреїв він особисто врятував від смерті, переховуючи їх у своїй митрополичій резиденції. Ніколи він не агітував за «добровільну» працю, лише турбувався долею робітників і застерігав їх від стихійних виступів, котрі могли б призвести до грубих репресій з боку гітлерівців щодо самих робітників та їх сімей. Уся участь *Шептицького* в створенні дивізії «СС-Галичина» обмежилася тільки призначенням священника Лаби завідуючим душпастирським рефератом. А коли о. Лаба просив його звернутися до української молоді з посланням, яке закликала б вступати в ряди СС, *Шептицький* на це не пішов, і в цьому його підтримали єпископи *Будка* і *Сліпий*. Митрополит *Шептицький* відверто висловив своє невдоволення Лабою, котрий у проповіді порівняв есесівців з хрестоносцями. Дивлячись на напис «Бог з нами» на пряжці ремня німецького солдата, він сказав, що будь-яка війна — справа брудна і не може бути мила Богові.

В 1939-1941 роках, як і після вигнання німецьких загарбників

із Західньої України, органи советської влади до особи митрополита *Шептицького* ставилися з належною увагою аж до його смерті. Гітлерівці зробили в нього обшук, на що ніколи не відважилися советські органи. У них не було жодних підстав запідозрювати *Шептицького* в колябораціоналізмі, тим більше в «шпигунській діяльності». Для створення версій, аби бездоказово зганьбити *Шептицького*, необхідно був час.

Після смерті в листопаді 1944 року з болем і смутком хоронили Великого Митрополита багато тисяч українців, поляків і євреїв усіх класів і всіх верств, від найвищих представників цих народів до простого люду, при участі почесного взводу советської армії. Рух транспорту у Львові був на цей час зупинений. Так йому віддали останню шану.

«Після смерті Владики — настала коротка тиша. Про нього нічого не говорили. А потім витягнули важку артилерію, котра зливою вогню критики прикрила все, що було добре або неоднозначне в житті й діяльності *Шептицького*. Хлинув потік публікацій правди вперемішку з вигадками» (стор. 306 книги Пруса).

Так пише про Митрополита *Шептицького* не його прихильник чи приятель, а навпаки, його ідеологічний противник. У книжці Пруса багато говориться не лише про *Шептицького*, а й про уніятську Церкву взагалі, про арешти гітлерівцями греко-католицьких священників, про масові арешти під час німецької окупації бандерівців, які, за відомостями автора, навіть створили спеціальний штаб для конспіративної боротьби з німецькими загарбниками. Торкнувся автор і візити адмірала Канаріса в митрополита *Шептицького*, і не назвав нічим не обґрунтоване твердження, що митрополит був німецьким шпигуном, «як це хочуть бачити деякі».

Ніхто не гарантований від помилок у науковому дослідженні. Але свідоме спотворення істини і публікація пасквілю найгіршого ґатунку в органі Президії Верховної Ради СРСР «Известия» дискредитує в очах читачів цей орган і викликає обурення у всіх чесних людей.

Огляди, рецензії

Володимир ЖИЛА

ПРАВДИВИЙ ВОЇН НАШОГО ЧАСУ

(До 80-річчя з дня народження Володимира Янева)

Закоханість людини у свій предмет, про яку ми часто говоримо як про запоруку успіху, порожня фраза, якщо вона не підкріплюється систематичною роботою над собою. Не без значення виступає тут і вміння розв'язувати життєві проблеми, які значною мірою залежать від обізнаності з психологічними основами життя. І так, останнім часом, наприклад, доводиться чути багато нарікань на низький рівень підготовки до життя наших громадських, суспільних і культурних провідників. Ці нарікання, на нашу думку, цілком природні, бо життя ставить перед нами все нові й нові вимоги. Те, що задовольняло нас учора, не може задовольнити сьогодні, а тим більше завтра. Такий загальний закон нашого поступу. Нас не може не тривожити також і той факт, що далеко не всі ми приходимо у життя з потрібним знанням його психології та цілком підготовленими до виконання своїх обов'язків. Тому вишкіл і закоханість зовсім не звільняють нас від подальшої роботи над собою.

Для прикладу зрозуміння вартости праці над собою приглянемося допитливим оком до життя й здобутків однієї людини, яка стала правдивим воїном за права свого народу, обстоюючи їх у найскладніших обставинах нашого часу. Ця людина — це ювіляр, професор д-р Володимир Янів. Народився він 21-го листопада 1908 року у Львові в родині гімназійного вчителя. Початкову школу, гімназію та університетські студії закінчив у рідному місті, в якому почав і свою громадську працю. Будучи ще учнем гімназії, він заснував пластовий Курінь ім. Святослава Хороброго, очолив шкільну читальню, організував Шевченківські академії тощо. Як студент університету, він продовжував працю в Пласті, виконуючи обов'язки коменданта Уладу Українських Старших Пластунів (1928-1932), а рівночасно трудився в організаціях студентського життя. Був головою фахового кружка істориків (1929-1930), Філії Товариства Наукових Викладів ім. П. Могили (1930-1932) та Центрального Студентського Комітету. Цей комітет, до речі, під його проводом привів до постанови крайової студентської централі — Союзу Українських Студентських Організацій під Польщею (СУСОП), якою у роках 1931-1932 керував ювіляр. У той час він редагував також місячник «Студентський шлях» (1932-1934), розгортаючи популяризацію культу героїв-студентів, учасників бою під Крутами (29-го січня 1918 р.).

Не можна призабути тут і політичної діяльності В. Янева, який з 1929 року був членом Організації Українських Націоналістів (до УВО належав з 1927 р.). В ОУН він політичний референт в Крайовій Екзекутиві в Західній Україні (1932-1934) та редактор тижневика «Наш клич» (1933), забороненого в Польщі. Його патріотизм мав уже тоді глибоке коріння в минулих часах, що давали йому невичерпні можливості для ідейного гартування. Йому мало не щодня загрожувала небезпека зустрічі з польською поліцією. За політичну діяльність В. Янів був тоді арештований 8 разів, пережив 7 судових слідств і пробув 7 місяців у злочасному концентраційному таборі в Березі Картузькій.

З вибухом Другої світової війни, звільнений з польської в'язниці, В. Янів переїхав до Берліна, де став членом управи Українського Національного Об'єднання (культурно-освітній референт) і редактором його двотижневика «Український вісник». Рівночасно продовжував свої студії в німецькому університеті в Берліні, які закінчив 4-го серпня 1944 р. докторатом на підставі психологічної дисертації «Über die seelischen Erlebnisse des Häftlings» («Про душевні переживання в'язня»).

Політично, як стверджує Олекса Горбач («До 75-річчя проф. д-ра Володимира Янева»), ювіляра прийнято вважати «співтворцем чи типовим представником 'покоління тридцятників' на ЗУЗ (в Галичині) — з усіма консеквенціями: то обожнювально-ідеалізованого, то осуджувального підходу до 'проблеми двох генерацій'». Таким чином «при розламі ОУН 1940 р.», В. Янів «визначив себе по стороні 'крайовиків' (ОУН р). Боротьба поміж двома відлами ОУН, — продовжує О. Горбач, — його однак зразила і до формованого д-ром Володимиром Горбовим краківського УНК увійшов з думкою якось ладнати загострення конфліктів поміж ними. Як висловлювався в розмовах, — уважав, що даного йому відповідальними керівниками приречення (бодай не вживати фізичного терору супроти інших оунівців) не дотримано, то ж від дальшої праці в ОУН тоді ж відтягнувся».

1941 р., в час вибуху німецько-советської війни, В. Янів перебував у Кракові як член Президії Українського Національного Комітету (УНК). З ліквідацією самостійности німцями, 5-го липня В. Янів, разом з іншими провідними членами УНК був арештований німецьким гештапом і 14 місяців просидів за це у німецькій в'язниці.

Після закінчення війни В. Янів переїхав до Мюнхену, де в роках 1946-1948 працював у ділянці реорганізації українського студентського життя. Як відомо, тут тоді діяли дві партійно-зорієнтовані студентські центральні: новий Центральний Еміграційний Союз Українських Студентів (ЦЕСУС) та «давній» Центральний Союз Українських Студентів (ЦеСУС), які треба було обов'язково об'єднати. «Одною з найсвітліших хвилин у моєму житті, — пише ювіляр, — вважаю об'єднання ЦЕСУС-ів, над яким я особисто працював зараз після приїзду до Мюнхену». На «Фрайманському з'їзді» (1947) прийшло до бажаного об'єднання, а В. Янева, що тоді виконував функції голови Контрольної Комісії і багато причинився до згаданого об'єднання, обрано почесним членом ЦЕСУС (1948).

В Мюнхені 1949 р. В. Янів габілітується в переорганізованому Українському Вільному Університеті на підставі наукової праці «Психологічні підстави Окциденталізму». З того часу ювіляр послідовно росте в університетській і науковій ділянках. 1955 р. він — надзвичайний професор психології і соціології, а 1963 р. — звичайний професор. У проміжному часі його тричі обирають продеканом Філософського Факультету УВУ. В роках 1964-1968 він голова Делегатури УВУ у Франції. 1968 р. його вибрано ректором УВУ. На цьому відповідальному становищі приходилося йому нелегко, зокрема в справі нововизнання УВУ, якого він таки добився окремою новелою до високошкільного баварського закону. В 1983 р. В. Янів став членом відомої міжнародньої асоціації — International Association of University Presidents. З 1986 р. ювіляра вже втретє обрано ректором університету. Він також засновник Товариства Спирання Українській Науці в Мюнхені; в роках 1973-1979 голова його Кураторії, а з 1978 р. — голова Наукової Ради. З заснуванням Українського Католицького Університету ім. св. Климента в Римі, ювіляр став професором і був деканом його Філософського Факультету (1969-1972).

Відновлення діяльності НТШ в діаспорі відкриває перед В. Яневим широкі можливості росту. Він стає секретарем його Філософсько-Педагогічної Комісії (1947-1950), а згодом, як зростають його наукові здобутки, його обирають у 1950 р. дійсним членом НТШ і доручають працю наукового секретаря на Європу (1952-1968). В роках 1968-1985 він заступник голови Європейського НТШ, а згодом голова (1985-1987). В 1987 р. він знову перебирає обов'язки заступника голови. Ювіляр також секретар Історично-Філософічної Секції і редактор її видань (1955-1973).

В. Янів член таких наукових установ: Académie Internationale Libre à Paris (1952), Deutsche Gesellschaft für Psychologie (1953), Українське Богословське Наукове Товариство (1960), Institut National d'études slaves — Paris (1969), Українське Історичне Товариство (1973). Він також член-кореспондент Real Academia Hispano-Americana — Cadiz (1973).

Як організатор наукових зібрань, В. Янів постійно діяльний. Він організував низку наукових конференцій НТШ, спільну конференцію НТШ-УВУ-УВАН-УБНТ, що відбулася у Рокка ді Папа біля Риму (18-20 жовтня 1963) і була присвячена темі «Релігія в житті українського народу». В цій конференції взяли участь сім православних доповідачів, а між ними Гловінський, Д. Андрієвський, М. Лівіцький, О. Штуль та інші. На конференції витворилась соборницька атмосфера доброго громадського порозуміння. Там обговорювали також передумови для організації СКВУ. Зорганізував він також одну міжнародню зустріч українських та німецьких психологів. Проте вершком його організаційної праці в проведенні таких зібрань було його головування в Комітеті Наукового Конгресу для відзначення 1000-річчя хрещення Руси-України й організаційне проведення Конгресу (1988). Цей Конгрес був фактично «собором української науки на еміграції». На близько 30 наукових українських установ у діаспорі — 28 приступили до проведення Конгресу, а з них 25 були заступлені на самому Конгресі (22 безпосередньо через делегатів, а 3 через уповноважених делегатів з присутніх членів інших установ). Після Другої

світової війни це був єдиний науковий Конгрес, що згуртував наших науковців у такому складі. Конгрес мав також яскраве екуменічне обличчя, що виявилось однаково в участі делегатів і доповідачів, як також в способі проведення Конгресу. На Конгресі прочитано 37 доповідей на 38 зголошених.

В. Янів брав також участь індивідуально в різних міжнародних наукових та ідеологічних зустрічах, виголошуючи доповіді та виступаючи в дискусіях німецькою, французькою мовами тощо.

Ювіляр чимало присвятився також і церковно-суспільній праці. Він основник і президент Українського Християнського Руху (1953) з виразним екуменічним спрямуванням. Організатор багатьох «Студійних днів» для зближення людей різних суспільних і політичних переконань. Діючи від Українського Християнського Руху у співпраці з міжнародними організаціями, В. Янів очолював українські делегації на Другому й Третьому Світовому Конгресі Мирян (1957 і 1967). 15 років він був членом Головної Ради de l'Union Catholique Internationale de la Presse (1957-1972), а з 1967 р. він член Екзекутивного Комітету de la Federation Internationale des hommes catholiques "Unum Omnes", як постійний представник Східної Церкви. В. Янів — Командор Ватиканського ордену св. Григорія Великого.

У своїй науковій роботі ювіляр зосередився на вивчання української духовності з точки зору психології і соціології. Окрему увагу він присвятив систематизації етнопсихологічних поглядів Костомарова, Мірчука, Ващенка, Шлемкевича. В праці «Українська духовість у поетичній візії Шевченка» дав оригінальну аналізу творчості поета з погляду духовних диспозицій (Див. «Записки НТШ», т. 169). В студіях над соціальною структурою української спільноти, В. Янів вказав на прямування в нашому суспільстві в напрямку стирання меж поміж станами чи класами. Це явище на його думку проходить у зв'язку з постійним змаганням до індивідуального самопіднесення, що, — на жаль, — зв'язане з браком підпорядкування, але й з позитивною схильністю спішити з допомогою іншим. Ювіляр написав також окремі студії, присвячені українській родині. Ці праці він опрацював на підставі творчості таких письменників: Шевченка, Франка, Лесі Українки, Симоненка (Див. «Записки НТШ», тт. 176 і 184; «Науковий Збірник УВУ», т. 7). Цінними є також його причинки про релігійність (власні спостереження й зібрані у інших авторів). Вони публіковані в матеріялах спільної Наукової Конференції НТШ, УВУ, УВАН і УБНТ на тему «Релігія в житті українського народу» (Див. «Записки НТШ», т. 181). Після 1983 р. він поширив і поглибив ці причинки на підставі студій першоджерел літератури («Повість временних літ», «Поучення Мономаха», «Слово о законі й благодаті»).

Не можна не відзначити й історичних зацікавлень В. Янева. Їх Аркадій Жуковський звів до таких п'ятьох ділянок: студентство й молодь, НТШ, УВУ, сильветки діячів української науки і політика та сукупність релігійних питань, що визначають життя. Основні твори автора з історії зібрані у двотомнику «Студії та матеріяли до новітньої української історії» (Див. «Монографії УВУ», т. 16 (I-II)).

В. Янів також поет. Його творчий дорібок упорядкований і складається з чотирьох збірок: «Сонце й грати» (1941), «Листопадові фрагменти» (1941), «Шляхи» (1951) та «Життя» (1975). Перша збірка — це справжній поетичний літопис часу, що його О. Ольжич назвав «доба жорстока, як вовчиця», з тим, що Ольжич, пишучи свого вірша «Двадцять літ кривавилась земля», був радше обсерватором цієї «добы», а Янів був безпосереднім її керівним діячем — «воїном», переносячи духово й фізично її жорстокість». Творчість цікава насамперед з психологічного боку, бо це найоригінальніший матеріал тюремної поезії, який кидає яскраве світло на процес творчості ювіляра. Збірка «Листопадові фрагменти» постала також у в'язниці. Її написав поет протягом двох місяців і вона була готова вже 1937 року. У збірці «Шляхи» з'являються на зміну вірші релігійного характеру — поетові молитви, чи, вірніше, — «розмови з Богом». Найбільшим поетичним досягненням релігійної лірики є тут «Отче наш». Це мистецьке надбання охоплює сім поезій, при чому кожна з них відповідає окремій частині молитви. Поет прозоро викладає філософію життя, в якій особисте тісно пов'язане з життям нації. Настрій автора піднесений, але в той же час молитовний:

І голосніше грому й хуртовини
До Тебе кличуть, Отче наш, з темниці
Розширені розпукою зіниці —
Слова завмерлі вольної людини.

Ці рядки можуть розтопити серце чи не найкрижанішого читача. Звертання до Бога, зокрема піднесено-молитовне, завжди виправдує себе, бо найтяжчі випробування стають для поета істиною надто дорогою. Збірка «Життя» — це 67 поезій; головний цикл збірки «Мрія та Слово» має 46 лірик, а кожна з них складається з трьох повторів, що вносять в окремі вірші щось в роді містичного характеру, щоб викликати релігійно-споглядальний, а чи може релігійно-медитаційний настрій. Цю збірку нагороджено на літературному Конкурсі ім. Франка.

В цілому, ювіляр — поет яскраво національний і релігійний. В його творчості багато бурхливих і нестримних у своєму виявленні почуттів. В кожному вірші він є сам собою, що знає міру любови й міру ненависти. У поезії притримується здебільша класичної форми. В останній збірці у нього виразний нахил до поміркованого символізму, підкресленого метафорами, алітераціями й музикальністю в дусі філософських медитацій про розуміння життя творчої людини.

Як автор есеїст В. Янів написав 10 ілюстрованих мініатур — вступних зауваг до виставок образотворчих мистців; німецькомовні нариси друковані в німецьких «Річниках» за роки 1978-1987, а українські в серії «Різне УВУ». Ювіляр є також автором дрібних подорожніх есеїв, друкованих у різних місячниках.

В. Янів — член Об'єднання Українських Письменників «Слово» (з 1967 р.), Freier Deutscher Autorenverband (з 1978 р.), Exil-Pen-Club (з 1983 р.), The World Literary Academy — Cambridge (з 1986 р.). Для відзначення його

заслуг В. Яневу признано "Diploma di merito dell' Universita delle Arte (Salsomaggiore Terme, 1982), почесне членство НТШ (1987) і почесне членство УВАН-Канада (1988).

В. Янів одружений (1939) з Софією, вродженою Мойсеович, відомою пластовою діячкою і виховницею, активним членом Українського Визвольного Руху. 1988 р. їй признано почесний докторат з філософії УВУ за заслуги при видаванні «Енциклопедії Українознавства» та за довголітню громадську працю.

Велику роботу проводить В. Янів у підготовці наших наукових кадрів. Як професор, він користується повагою серед студентів УВУ. Багато вчителів, викладачів вищої школи та наукових працівників з вдячністю називають себе учнями професора Володимира Янева. Його діяльність, як бачимо, розмаїта й багата. Він правдивий воїн, що втручається в сучасну йому дійсність, утверджуючи прагнення українського народу до волі й державности. Разом з тим він невтомно стоїть за вірність національній і релігійній правді, що є його основним ідейно-етичним принципом як громадянина, політичного діяча, науковця й поета.

Отож, вшановуючи ювіляра, відзначаючи його заслуги перед українською громадою і наукою, ми від щирого серця бажаємо йому міцного здоров'я й багато літ творчої праці.

Роман КУХАР

СВІДЧЕННЯ ОЧЕВИДЦЯ ПРО ЗВІРСЬКІ ЗЛОЧИНИ МОСКВИ

Антін Драган. Пам'ятаймо про Вінницю! Технічний редактор Роман Ференцевич, обкладинка Богдана Титли, передмова, ілюстрації, список використаних джерел. «Свобода», Видавництво Українського Народного Союзу, Джерзі Ситі, 1986, стор. 48.

Там, де запанували злочини, терор, грабіж, варварство й вандальство, насилля, брехня, кривоприсяга, ламання договорів, підступ, обман — там і всюди виднонесхибні позначки суті московських діянь. Ще до виникнення московського «государства», його предтечі Юрій Долгорукий, Андрій Боголюбський з ворожої Київській Русі-Суздалі записалися ганебно в історії своїми напастями на Київ і руйнуваннями нашої столиці. Недовго після оснування Московського князівства, «собірателі русских земель» прославилися своїми підкупамі й розбоями, зокрема за царя Івана Грізного масакрами новгородського та псковського населення, чим побільшувалась незаконно територія московської самодержавної системи. Винародовлення завойованих немосковських народів, підбиття Сибіру, України,

Кавказу, Польщі, і т.д., довели до повторного розросту московської імперії. Процес опанування немосковських народів завжди супроводили імперські насильства Москви над ними, кровопролиття, вигублювання цілих народніх спільнот, порабощування вільних громад і викривлювання їхнього характеру.

Український народ може засвідчити з власного досвіду таку злочинну тактику Москви трагічними подіями ще з часу московської різні в Мазепинському Батурині, зруйнування Запорізької Січі — першого в світі державного демократичного об'єднання-республіки, — і аж до кривавої розправи большевицької Москви з українським визвольним рухом під час Першої світової війни, з національним проводом українського народу в 1930-их роках, до масових виголоджувальних українського населення в той же час та масакр українських в'язнів большевицьких тюрем по всіх землях нашої батьківщини до, під час і після Другої світової війни. Туди належить теж зарахувати злочини Москви супроти інших народів, наприклад, ліквідація польських офіцерів в Катиню в 1940 р.

Всі оті злочини є вислідом московських намагань викоринити національну свідомість поневолених народів та утримати за всяку ціну московську колоніальну імперію. Імперія, з природи речі, це злочинний витвір, що народився з насилля над іншими народами і може продовжати своє існування тільки злочинними заходами супроти них. Хижацька московська імперія особливо ж своїм походженням монголо-фінського гібриду зі знаменним йому типом жорстокої деспотії перетворилась у нелюдську советську тюрму народів, тим-то і справедливо утотожнюють її з імперією зла.

Проте нечулий на українську трагедію позбавленого волі й закріпощеного народу ліберальний світ спомагачів московсько-советської імперії зовсім байдужий до долі поневолених Москвою народів, що більш, свідомо приховує перед прилюдною опінією московсько-советське народовбивство в Україні й інших підсоветських країнах. Таку поведінку космополітичних ліберальних кіл важко інакше вяснити, як їхньою свідомістю співвідповідальности за злочини Москви.

Книжка кол. редактора «Свободи» й очевидця жахливих розкопів у Вінниці, св. пам. Антона Драгана, під заг. *«Пам'ятаймо про Вінницю!»* — своїми відкриттями голих фактів виморювання голодом і масовими вбивствами українського населення в Вінниці, на одному тільки клаптику скривавленої рідної землі, ворожою, злочинною, протинародною системою терору, що не перебирає в середниках нищення національно свідомої української людности, аж до сучасного нищення радіацією — глибоко зворушує читача й закликає наших земляків тут і в Краю, як і всіх людей доброї волі в цілому світі, запам'ятати цей жахливий злочин Москви, один з безчисленних над українським народом за поверх триста років її безправного панування над Україною.

Великий голод з 1933 року, — звітує А. Драган, — був ще у свіжій пам'яті населення України, коли «в роках 1936, 1937 і 1938 на нього впала страшна змора нового большевицького терору. Справді, ніхто не знав ні дня, ані години, коли до його хати під'їде 'чорний ворон', закрита чорна

автомашина НКВД, в якій зникли навіки мільйони людей. Під'їжджав 'чорний ворон' до хати колгоспника, робітника чи інтелігента найчастіше вночі, агенти НКВД переводили трус або й без трусу наказували збиратись. І тоді востаннє його бачили рідні. Всіх арештовано під закидом, що вони 'вороги народу'. Безпосередньою причиною арешту підозрілого, — а підозрілими в ті часи сталінської оприччини були десятки мільйонів — могла послужити поштова картка від рідних з Польщі чи іншої країни, часом знайдений під час трусу хрестик чи богослужебна книжечка. В багатьох випадках арештували на донос — без основи і сенсу. Ця страшна хвиля арештів, що тривала аж до вибуху Другої світової війни, ледве чи залишила в Україні одну родину, яка не принесла б жертви большевицькому молохові. . . До найбільш промовистих описів того страшного народобивчого терору, що його допустилася окупаційна комуно-московська влада у Вінницькій області в роках 1936-1939 та що становить тільки фрагмент того постійного голокосту, що його та влада в різних формах безупинно практикує в Україні по сьогоднішній день, належать «сухі» свідчення рідних жертв того терору: їхніх дружин, батьків, матерей, братів і сестер, що вони їх склали перед міжнародньою комісією розкопу могил у Вінниці».

В підрозділах своєї жалобної, ваговитої розповіді — «Вінниця — символ», «В долині сліз і горя, руїни і смерти», «У місті жаху і смерти», «Згадують, як шалів терор», «Розкрилася земля і показалося пекло», «Кулі і постріли», «Спосіб розстрілів», «В'язання рук і затикання рота», «Місце і подробиці вбивства», «Час злочину», «Мотиви злочину», «Народобивство продовжується», і т.д. — автор описує Дантейське пекло, що його зготувала советська влада для безвинного українського населення, яке в одній Вінниці втратило близько десять тисяч жертв заради побудови московсько-большевицького кривавого соціалізму в СРСР.

З гіркою до болю, але вірною до останньої літери книжкою А. Драгана — отим нев'янучим документом трагедії нашого народу в советській неволі, треба нам усім познайомитись, аби ніколи не забути затаюваного не-другами українського народу в світі рідного голокосту.

* * *

ТВІР ПРО ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ

Марк Аврелій. «Роздумування». Переклав Омелян Омецинський. Вступна стаття автора, предметний і пойменний показники, ілюстрація Марка Аврелія на обкладинці і плоскорізьби тріумфальної арки імператора перед уведенням. Науково-Дослідне Т-во Української Термінології, Буенос-Айрес, Нью-Йорк, 1988, стор. 149.

Філософський твір «Роздумування», чиїм автором був римський імператор Марк Анній Вер, відомий в історії під ім'ям Марка Аврелія (121-

180 рр. по Хр.), належить до найбільш популярних творів усесвітньої літератури. В одній Англії появилось між 1634-1908 рр. 195 видань цієї знаменитої книжки.

Вона була відома теж і в нашій Русі-Україні, ще з часу князювання Ярослава Мудрого, автора «Руської Правди». Книжна освіта була в Русі-Україні дуже поширена, про що свідчить велика книгозбірня з перлинами світової літератури в ній такого славного книголюба, як наш князь-філософ Володимир Василькович (помер в 1289 р.). Його прадід, Володимир Мономах (помер в 1125 р.), теж знав цей твір, бо в його «Поученні дітям» дуже чітко відзиваються ідеї стоїчної філософії, зокрема погорди до смерті. Своім наслідникам радить князь Мономах «бути сміливими в житті й не лякатися смерті ні на війні, ні дома, бо нам призначене місце, де маємо вмерти і від того не спасе нас ніяка сила, ані обережність».

Марк Аврелій, учень основника стоїчної філософії, Епіктета, як і ціла низка філософів, державних мужів, письменників до того часу й опісля, ще від Сократа, Діогена, Катона, Сенеки, Ціцерона і Плутарха, саме визначалась їхнім мужнім відношенням до питання смерті. На позиціях стоїчної філософії стоїть теж батько української (взагалі, слов'янської) філософії, Григорій Савич Сковорода. Ще в ХІХ ст. Генрі Давид Тгору в Америці, чи в ХХ ст. Редіард Кіплінг в Англії в своїй творчості виявляли безсумнівні впливи стоїчної філософії. Принципом етичного життя стоїцизм поклав ідейні основи в писаннях Отців християнської Церкви. Дух Аврелієвих «Роздумувань» часто сходиться з Євангельською наукою. Тим то й не дивно, що ця книжка стала, поруч «Наслідування Христа» Кемпійського монаха Томи (ХV ст.), настільною книгою в західноєвропейських монастирях. Часом неправильно інтерпретують стоїцизм, як предтечу світогляду пасивності. Філософи-стоїки завжди закликали до активного життя, але не епікурейського типу «карпе дієм» («лови день», вживай життя), а до мудрого, чесного й безстрашного життя під зіркою вічності, сповненого конструктивної діяльності у виконанні обов'язків людського призначення. Як не є християнська релігія пасивною, чи пацифістичною, так же й стоїчна філософія такою не є. Це є філософія Плутархових і Карлайлевих героїв.

Омелян Омецінський зробив велику прислугу нашим читачам, переклавши «Роздумування» Марка Аврелія на українську мову. Цей твір зуміє послужити моральною спонукою та джерелом духової сили, що з нього б'є, особливо сучасному читачеві, розгубленому в довкільному світі поганського гедонізму (влади тілесних прихотей) і втомленому животінням для виключно матеріяльних цілей. Книжка уявляє собою скарбницю і глибінь думок, тому її треба читати не «одним духом», «від дошки до дошки», а поволі, вдумливо, розважаючи над кожним прочитаним реченням, що відкриває в цілому приховану правду життя. Автор перекладу добре вчинив, що помістив наприкінці книжки тематичний показник, який відводить читача до окремих розділів того 12-тичастинного твору. В кожному розділі тієї невеликої розміром книжки є довші, змістовніші уступи, але не бракує й коротких, зосереджених, афористичних стверджень, як от декілька, що їх приведемо для прикладу.

Авторовий погляд на природу життя: «Не поведися так, як би ти збирався жити десять тисяч літ. Висить над тобою смерть. В той час, як живеш, в той час, як це у твоїй силі — будь добрий». Думка щодо багатства: «Приймай багатство й добробут без гордовитости та будь готовий і згідний, якщо б вона покинула тебе». Ремінісценція про марність існування: «Близький той час, що ти забудеш усі речі і всі забудуть тебе». Про індивідуальну діяльність та реакцію на неї: «Робити добро й зазнавати зневаги — це по-королівськи». Про ціну добрих діл: «Чи зробив я щонебудь для загального добра? В такому разі я одержав свою нагороду. Нехай це завжди залишиться у твоїй пам'яті і ніколи не переставай робити такого добра».

Невідомо, з якої мови перекладав автор, про що він повинен був зазначити у своїй праці. Зі складної синтакси чужої мови часто виходять труднощі в чіткому сприйнятті сенсу в різних місцях тексту, що роблять читання тут і там незрозумілим, про що й О. Омецінський згадує. У перекладанні на українську мову, у випадках текстуальних ускладнень іншомовного тексту, найдоцільніше передавати думку з оригіналу в логічному, а не дослівному звучанні. Така моя особиста порада, здобута з власного досвіду.

Книжка «Роздумування» Марка Аврелія варта суспільного поширення.

* * *

БІЛА КНИЖЕЧКА

Юліян Мовчан. Збірка оповідань. З обширною довідкою про автора та списком його видань. Науково-Дослідне Товариство Української Термінології, Нью-Йорк, 1988, 64 ст. вісімки у світлій, твердій обкладинці.

Наш широко відомий лікар-журналіст, він же й автор таких почитних книжок, як «Що варто б знати», «Записки лікаря», «Мої подорожі довкола світу», підготував приємну несподіванку громаді чисельних читачів своїм черговим белетристичним досягненням, а саме вельми цікавою збіркою семи оповідань в одному чепурно виданому томику.

Д-р Ю. Мовчан оцією збіркою оповідань не вперше входить у царину чистої літератури. Його бо кількадесятирічна публіцистична діяльність часто перекликала із літературним жанром, а в своєму мемуарному творі «Незабутнє і непростення» він досягнув високих площин мистецького реалізму та психологічного вникнення в літературі.

В обговорюваній низці оповідань, «Іспит», «Поцілунок», «Зустріч», і т.д., автор перевершив свої попередні осяги в специфічному розумінні оригінальної літературної фабули, чіткого розповідного стилю, розмежованої типізації в характеристиці осіб, зв'язкої економічної форми й завершеного вершковою точкою жанрового напруження. Можна достовірно

окреслити його творчу літературну методу, як вдатне продовження традицій тієї техніки розповідного роду з «несподіваним закінченням», що ним колись уславились Мопасан у французькій і О. Генрі в американській літературах.

Метода «несподіванки» прозирає з оповідання *«Оселедець та панна Стефця»*, де дівчина-протагоніст сподіється залицянь з боку молодця, що постійно слідкує за нею, а виявилось, що в нього була на гадці комерційна справа. Абож у *«Коричневій брамі»*, де жінка з певним досвідом «водить за носа» свого кавалера, який їй наприкінці належним способом віддячується. Мотив «несподіванки» проглядний і в інших оповіданнях, наприклад, у творі тієї ж назви *«Несподіванка»*, як і в *«Зустрічі»*, в обидвох з дуже відмінною тематикою з побуту на чужині і в Краю.

Оповідання Ю. Мовчана прикметні «духом часу» відтворюваного періоду й образністю даного сценарія. І так, в оповіданні *«Як я попав до психіатричної лікарні»*, автор нещадно й реалістично рисує карикатуру типічного пристосуванця до різних політичних ситуацій, а в *«Іспиті»* яскраво відпечатує трагічний образ підсоветської блудної людини, що пішла на службу злочину супроти свого рідного народу. Для скріплення реалізму, а то й натуралізму малюнку, що надає ймовірності й кольоритності його картинам, Мовчан уживає мовної фразеології даного терену розповіді.

В його оповіданнях проявлена широка картина нашої дійсності — нещодавньої в батьківщині і сучасної на чужині, де речі насвітлені твердо, суворо, часто з дотепом, здебільшого Гоголівської закраски «сміху крізь сльози». Тількищо виданий цей твір — подекуди чи не наша невеличка «біла книга» буття нашої, та й не лише нашої, людини у світі. Читач не пожалкує, познайомившись з нею.

БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ

Володимир Янів. *«Студії та матеріали до новішої української історії»*, том II, Мюнхен 1983. Видання Українського Вільного Університету, серія: Монографії ч. 16. Багато важливих факсимілій, фотознімків. Частини в мові німецькій. Бібліографічні дані про наукові писання Автора, звіти й огляди, некрологи, систематичні та критичні студії тощо. Формат — 24 × 17 см., сторінок друку 343, обкладинка тверда.

М. Качалуба. *«На струнах серця»*. Поезії, з Видавництва Юліана Середяка, Шерше-Буенос Айрес, Аргентина, 1988. Обкладинка роботи Христини Кишакевич-Качалуби. Формат — 19.5 × 14 см., 132 стор. друку, обкладинка м'яка.

«Благовісник Блаженнішого Мирослава-Івана Кардинала Любавцівського». Збір офіційних документів з процесу підготовки до Ювілею Тисячоліття Хрещення України в українській, а частина в італійській мовах, а головню промови й проповіді, як і листи папи Івана Павла II від 1979 по 1987 рік. Рік видання XXII, Кн. 1-4, 1986-1987, Рим, Італія. Формат великий, сторін друку 142 із змістом, оправа м'яка, прикрашена церковним гербом Блаженнішого, і *«Благовісник...»* за 1987-1988 роки, рік появи XXIII, кн. 1-2, Рим, Італія, Послання і листи, проповіді і промови, інтерв'ю, пастирські візитації і подорожі Блаженнішого Мирослава-Івана. Формат великий, сторінок друку 320, обкладинка м'яка.

о. Іван Гриньох. *«Введення до творів кард. Йосифа, Верховного Архiepіскопа»*. «Сучасність», 1988. Формат — 24 × 16 см., 206 сторінок, оправа м'яка.

«Звіт із діяльності Союзу Українців у Великій Британії за час від 1.1. до 31.12.1986 і 1987 роки — діловий і фінансовий». Видання СУБ, Лондон, деякі ілюстрації.

«Слова на сторожі», орган Товариства Плекання рідної мови під редакцією Я. Рудницького, Монреал, Канада за роки 1986-1988.

«Виставка праць Стефана Рожока» (пастелі, олії), жовтень 10-12, 1986. Видання Союзу Українок Америки, 43-тій Відділ, Філадельфія, США, 16 стор. ілюстрацій і друку, обкладинка м'яка.

«Альманах 'Гомону України'» на 1987 рік, накладом і друком Видавничої Спільки «Гомін України», під редакцією М. Фіголя, Торонто, Канада. 144 стор. друку, обкладинка оздоблена, формат — 23 × 15 см.

«Твори Тараса Шевченка», брошурована, ілюстрована рекляма ювілейному виданню в 14-ти томах, Видавництво Миколи Денисюка, Чікаго, США.

«Нотатки з мистецтва», багато ілюстрований журнал великого формату, що його видає Об'єднання Мистців Українців в Америці, Відділ у Філадельфії, під керівництвом Редакційної Колегії у складі Михайла Дмитренка, Василя Дорошенка, Петра Мегики, Степана Рожока і Володимира Циприкевича. Формат великий, ілюстрації кольорові та чорно-білі. Отримано числа від 1983 по 1987 рік.

«Обрії», літературний журнал, що появляється під редакцією упорядника Михайла Михайлюка, Видавництво «Критеріон», Бухарест, Румунія, 1987 рік.

«Вісник», орган Світового Конгресу Вільних Українців, Торонто, Канада, числа за 1986, 1987 і 1988 роки.

«Крилаті», журнал Українського юнацтва, видання Центральної Управи СУМ під редакцією Колегії у складі: Леонід Полтава — головний редактор, Є. Гановський, М. Фіголь, О. Коваль, І. Мицак і О. Рожка. Ілюстрований. Числа за липень-серпень і вересень 1988.

«Записки УММАН», за редакцією Яр. Рудницького, ч. 10, 1987., 32 сторінковий, обкладинка м'яка.

Марія Ревакович. «З мішка мандрівника». Поезії, 1987. Рисунки Анни Е. Ревакович. 59 стор. друку, плюс зміст, плюс м'яка обкладинка. В-во Нью-Йоркської Групи, США.

Михайло Рева. «Один з багатьох». Спогади, сторінок друку 78, обкладинка м'яка, накладом Автора, з друкарні УВС, Лондон, 1986.

«Мамин хвостик», ілюстровані образочки для дітей авторства Ніни Марченко з ілюстраціями Наді Сенічак. Видання СУБ, Лондон, 1987.

«Календар 'Праці' на 1987 Божий рік», ілюстрований. Видавництво оо. Василіян, Прудентопіль-Парана, Бразилія.

«Рідна Церква», церковно-релігійний журнал УАПЦ, Видання Митрополичого Управління УАПЦ, Новий Ульм, Західня Німеччина, ч. 155, 1988.

«Вісник», кварталник літератури, науки, мистецтва і суспільного життя, Видання Головної Управи ООЧСУ під редакцією Колегії у складі: М. Богатюк, Л. Полтава, Б. Романенчук (гол. ред.), В. Стойко і М. Чировський, Літо 1988 (ч. 11).

«Сучасність», журнал-місячник літератури, мистецтва і суспільного життя під редакцією Тараса Гунчака і Редакційної Ради, усі числа до вересня 1988.

«Науковий Конгрес у 1000-ліття Хрещення Руси-України» — Програма, 16 сторінкова, м'яка оздоблена обкладинка.

«Наша Дорога», ілюстрований журнал Ліги Українських Католицьких Жінок Канади, кварталник, число за липень, серпень, вересень 1988, Місісауга, Онтаріо, Канада.

Л. Зизаній. «Лексис». Репродукція дуже рідкісного Словника (Лексикону) П. Беринди з 1653 року. Видання (24 сторінкова з обкладинкою) Спільки Української Мови, Оттава, Канада.

«Украпрес», журнал, форум вільної критики і переконань, видання неперіодичне, редактор і видавець — д-р Іван Овечко, Кольорадо, США. Числа за роки 1985-1988.

«Сурмач», журнал Об'єднання був. Вояків Українців у Великій Британії під редакцією Редакційної Колегії і сотн. д-ра С. М. Фостуна, головного редактора, числа за 1985 і 1986 рр.

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРІЯ:

*M. Petruszczak
Walzmanstr. B. A/Z 2.
Salzburg-Aigen.*

КАНАДА:

*The League for the Liberation
of Ukraine, 140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3.*

АВСТРАЛІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040*

НІМЕЧЧИНА:

*"Shlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 — BS AIRES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136 - 2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003,*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd. Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

ЧІКАГО і ОКОЛИЦЯ:

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain
75261 PARIS Cedex 06.*

*Bohdan Kaszuba
6427 W. Forest Preserve Drive,
Harwood Heights, Ill. 60656.*

~~~~~

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ, СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ БОРОТЬБИ ЗА УССД!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТІТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.

~~~~~

С. МЕЧНИК

ІМПЕРІЯ ТРИЩИТЬ

На протязі сімдесяти років у червоній московській імперії панувало сім диктаторів: В. Ленін, Й. Сталін, Г. Маленков, Н. Хрущов, Л. Брежнев, Ю. Андропов, К. Черненко, а тепер восьмий — М. Горбачов. Їхня політика супроти нашого народу була скрайньо злочинна.

Свого часу я писав*, що голова КГБ, а потім перший секретар ЦК КПСС Юрій Андропов почав оздоровлювати zdeгенерований партійний і економічний апарат і направляти занепадаюче господарство імперії. Юрій Андропов довгі роки був головою КГБ і докладно знав про занепад партійних керівників. Йому були відомі причини поганого, нехлюйного господарювання. За 15 місяців очолювання ЦК КПСС, Ю. Андропов зсадив 14 членів уряду та 14 перших секретарів комуністичної партії. Перед советський суд він поставив декількох міністрів, а міністер внутрішніх справ СРСР, генерал армії Щелков поповнив самогубство.

У цей час я також вказав на те, яку саме спадщину перебрав М. Горбачов, ставши першим секретарем ЦК КПСС. В 1960 році Советський Союз, хоча й надалеко відстав від США, всеж ще числився другою індустріальною країною в світі. В 1986-1987 роках СРСР надалеко відстав від західноєвропейської господарської спільноти і малої держави Японії. Михайлові Горбачову довелося продовжувати оздоровлювання країни. Він почав боротьбу з алкоголізмом і т. зв. «перестройку». З М. Горбачовим до влади прийшло молодше покоління, яке не було причетним до злочинної політики, яку провадили їхні попередники, — старезні советсько-руські політики.

Молодше покоління, яке бачило і переживало злочинність малограмотних, одержимих комуністів, керівників системи, вже не має такої віри в Маркса, Леніна й комуністичну ідеологію. Натомість у цьому поколінні видно «руській» зміст, який прикривають «інтернаціоналізмом», і видно вороже ставлення до національних процесів серед поневолених народів.

Це советське молодше покоління вчилося тоді, коли в світі проходила науково-технічна революція. Воно вже бачило, що на Заході наявні величезні наукові й технічні осяги. Воно було свідком,

* «Вісник», ООЧСУ, Нью-Йорк, ч. 8, 1987 р., стор. 457.